

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΓΙΑ ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΟΛΟΥΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1821-1822)
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟ

Ἐδῶ καὶ δέκα χρόνια ἄρχισα τὴν ἔκδοση ἀνεκδότων ἐγγράφων γιὰ τοὺς Μακεδόνες ὄπλαρχηγούς τοῦ 1821 ἀπὸ τὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν», ποὺ διασώζεται στὸ «Τμῆμα χειρογράφων» τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς ἐλληνικῆς πρωτεύουσας¹.

Ἡ προσπάθεια αὐτὴ μὲ ἀπασχόλησε περισσότερο μετὰ τὴ δημοσίευση, ποὺ ἔκαμα (1972) τοῦ «μητρώου τῶν ἀγωνιστῶν»², ποὺ φυλάγεται, ἐπίσης, στὴν ἴδια βιβλιοθήκη, γιατί συνειδητοποίησα τότε πόσες νέες πληροφορίες καὶ καινούργια, ἄγνωστα στοιχεῖα θὰ μπορούσαμε νὰ ἀποκτήσουμε,

---

1. Ἔτσι, δημοσίευσα μέχρι τώρα τὶς ἐξῆς μελέτες, ποὺ βασίζονται σὲ ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦτο: α) Σχεδιάσμα περὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου καὶ τῆς οἰκογενείας του, «Μακεδονικά» 9(1969)295-315, β) Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, γ) Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822, μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου, Θεσσαλονίκη 1975, ἔκδοσις τῆς Ε.Μ.Σ., δ) Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ε) Οἱ «πάροικοι» τῆς Σκοπέλου, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ (1829), «Χρονικά Χαλκιδικῆς» 31-32(1977)3-15 καὶ στ) Κατάλογος ναυτικῶν μὲ νέα στοιχεῖα γιὰ τὶς ναυμαχίες στὴν ἐπαναστατημένη Χαλκιδικὴ (1821-1824), «Χρονικά Χαλκιδικῆς» 33-34(1978)3-62. Τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται πιὸ κάτω, σ' αὐτὴ τὴ μελέτη, δίνουν λύσεις σὲ πολλὰ προβλήματα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀφορμὴ καὶ τὸ ἔναυσμα καὶ γιὰ ἄλλες, πιὸ εἰδικές μελέτες, ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν. Γιὰ τοῦτο—ὅπως γράφεται καὶ πιὸ κάτω, στὸ κυρίως κείμενο αὐτῆς τῆς μελέτης—καὶ δὲν γίνεται ἐδῶ ἡ ἐξαντλητικὴ τοὺς κριτικὴ ἐκμετάλλευση, μιὰ καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τούτης τῆς μελέτης εἶναι ἱστοριοδιδικός. Οἱ βιβλιογραφικὲς παραπομπὲς ποὺ ἀκολουθοῦν, προσπαθοῦν νὰ βοηθήσουν τοὺς ἐρευνητὲς γιὰ μιὰ, ἐνδεχόμενῃ, παράλληλῃ προσπάθειά τους. Σκοπεύω, ἀκόμα, νὰ ἐκδώσω (ὅταν θὰ εἶμαι ἔτοιμος) ὅλα τὰ ἔγγραφα (ἄλλα ὀλόκληρα, ἄλλα σὲ περίληψη-ἀποσπάσματα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία τους, ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψη) τοῦ «Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν». Τὴ σχετικὴ ἐργασία εἶχα συζητήσῃ (1975) μὲ τὸν τότε Πρόεδρο τοῦ Δ.Σ. τῆς Ε.Μ.Σ., ἀείμνηστο καθηγητὴ Χαρ. Φραγκίστα, ποὺ ἔνθερμα εἶχε ἐγκρίνει τὴ σχετικὴ δαπάνη γιὰ τὴν προεργασία καὶ γιὰ τὴν ἔκδοση.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Οἱ εἰς τὰ μητρώα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 ἀναγραφόμενοι Μακεδόνες, «Μακεδονικά» 12(1972)34-64, ποὺ ἔδωσε τὴ δυνατότητα καὶ σὲ ἄλλους μελετητὲς, νὰ γνωρίσουν τὴν ὑπαρξὴ ἀγνωστων ὄπλαρχηγῶν ἢ καὶ νὰ ἐκδώσουν τὰ ἔγγραφα τοῦ σχετικοῦ φακέλου τους ἀπὸ τὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν».

ἐὰν θὰ δημοσιεύονταν ὅλα τὰ ἔγγραφα γιὰ τοὺς συμπατριῶτες ἤρωες, γιατί ἔτσι θὰ διαθέταμε νέο καὶ πλούσιο ὕλικό, ὥστε νὰ σχηματίσουμε τὴν ὀριστική κρίση μας γιὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ γιὰ τὴ συμβολὴ τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν καί, μάλιστα, ὄχι μονάχα στὴ Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη, τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι πιά γνωστό, πὼς τοῦτοι δὲν ἀρκέστηκαν στὴν ἐπανάσταση τῶν ἰδιαίτερων πατρίδων τους, ἀλλὰ (μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως σ' αὐτὲς) κατέφυγαν στὶς ἄλλες ἐπαναστατημένες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος καὶ πρόσφεραν ὅσα μποροῦσαν, συχνὰ μάλιστα καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους. Ἔτσι, ὅσα γράφτηκαν στὶς αἰτήσεις («ἐκθέσεις») τῶν ἰδίων τῶν ἀγωνιστῶν ἢ τῶν οἰκογενειῶν τους, ποὺ ὑπέβαλαν στὶς «Ἐπιτροπὲς Ἀγῶνος», ζητώντας τὴν ἠθικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀποκατάστασή τους, περιέχουν πολύτιμα στοιχεῖα (πού, συχνὰ, εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές) γιὰ τὴ δράση τους, γιὰ τὶς διαφορὲς μάχες κ.λ.

Πολλὰ λοιπὸν ἔχει νὰ κερδίσει ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα καὶ ἡ ἀλήθεια ὅταν δημοσιευτεῖ ὁλόκληρο τὸ ὕλικό τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν (ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 200.000 ἔγγραφα περίπου), ὅπως καὶ τὸ ἀνάλογο, ποὺ διασώθηκε στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, στὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς, σὲ ἄλλες βιβλιοθήκες, σὲ μοναστήρια κ.ἄ., ὥστε νὰ γίνει ὕστερα δυνατὴ ἡ κατάρτιση ἐνὸς πλήρους βιογραφικοῦ λεξικοῦ τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ποὺ τὴ σύνταξή του καὶ ἐγὼ ἔχω προγραμματίσει γιὰ τὸ μέλλον. Δυστυχῶς ὅμως μιὰ παρόμοια, συστηματικὴ καὶ γενικὴ, προσπάθεια δὲν ἔγινε μέχρι τώρα καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ ἀργήσει πολὺ ἀκόμα.

Στὰ χρόνια 1975-1976 διέμεινα καὶ στὴν Ἀθήνα καὶ ἔτσι μοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ μελετήσω καὶ νὰ ἀποδελτιώσω ὁλόκληρο τὸ «Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στοὺς Μακεδόνες καὶ στὴ Μακεδονία. Ἐλπίζω μάλιστα ὅτι θὰ μπορέσω τελικὰ νὰ ὁλοκληρώσω καὶ τὴν ἀντιγραφή-φωτογράφηση ὅλων τῶν ἐγγράφων, ποὺ ἀφοροῦν σὲ Μακεδόνες, καὶ ποὺ ἤδη τὰ ἔχω ἐντοπίσει καὶ καταλογογραφήσει. Ἄλλωστε, ἔχω κάνει κιόλας (σύγχρονα μὲ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἀποδελτίωση ὅλου τοῦ ἀρχείου) καὶ τὴν προεργασία τούτη γιὰ τὰ πιὸ σημαντικὰ ἔγγραφα.

Στὴ μελέτη ποὺ ἀκολουθεῖ δημοσιεύονται (ὁλόκληρα ἢ σὲ ἀποσπάσματα καὶ περίληψη, ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητά τους) ὅσα ἔγγραφα ὑπάρχουν στοὺς φακέλους (τοῦ πιὸ πάνω ἀρχείου) τῶν πιὸ ἀξιόλογων ἀγωνιστῶν, πρέπει ὅμως νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι ἔχουν δημοσιευθεῖ ἤδη (ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀρχεῖο) ὅσα ἀναφέρονται στοὺς Καρατασαίους, στὸν Ἀγγ. Γάτσο, στοὺς Ζιακαίους, στὸν Τροῦπκο, στὴν οἰκογένεια Κασομούλη κ.ἄ. ξακουστοὺς ὄπλαρχηγούς τῆς Μακεδονίας.

Τὰ στοιχεῖα, ποὺ περιέχονται στὰ κείμενα, ποὺ δημοσιεύονται ἀμέσως πιὸ κάτω, εἶναι ἀξιόλογα καὶ σημαντικά, γιατί δὲν μᾶς προσφέρουν μονάχα

ἄγνωστες πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγωνιστὲς καὶ τὶς οἰκογένειές τους, ἀλλὰ μᾶς δίνουν καὶ νέες ἀπαντήσεις καὶ (σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις) ὀριστικὲς λύσεις σὲ πολλὰ ἐρωτήματα, ποὺ θὰ ἦσαν ἅλτα μέχρι τώρα.

Θὰ ἀκολουθήσει λοιπὸν ἡ δημοσίευση τῶν ἐγγράφων καὶ εὐθὺς ἀμέσως θὰ γίνῃ (ὅπου χρειάζεται) ἡ ἀξιολόγηση τῆς σημασίας τους καὶ ἡ ἀναφορὰ στὰ νέα στοιχεῖα, ποὺ ἀποκοτῶμε ἀπὸ τὸ καθένα χωριστά, σὲ σύγκριση πάντα μὲ ὅσα ξέραμε μέχρι τώρα, μὲ βάση καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Ἡ μελέτη αὐτὴ χωρίζεται σὲ δύο μέρη.

Στὸ π ρ ῶ τ ο μ ἔ ρ ο ς δημοσιεύονται ὅσα ἔγγραφα καὶ στοιχεῖα ἀναφέρονται σὲ ἀγωνιστὲς, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ τὴ Μακεδονία-᾽Ολύμπο, ὅπως γιὰ τοὺς Δῆμο Νικολάου-Ψαροδῆμο, τὸν Κώστα Νικολάου, τοὺς Συροπουλαίους (Σύρους), τοὺς Λιακοπουλαίους, τοὺς Λαζαίους, τοὺς Πετσαβαίους, τὸν Γ. Ζαχείλα κ.ἄ.

Στὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο μ ἔ ρ ο ς δίνονται καινούργιες πληροφορίες γιὰ ἀγωνιστὲς, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα ἀλλὰ ἀγωνίστηκαν στὴ Μακεδονία καὶ ἰδιαίτερα ἀποκοτῶμε νέα στοιχεῖα γιὰ ναυτικούς, ποὺ μετεῖχαν στὴν ἐκστρατεία τοῦ ᾽Ολύμπου, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Γρηγ. Σάλλα, τὸν Δημ. Τζῆνο κ.ἄ. Τὸ τμήμα τοῦτο τῆς μελέτης ἔχει περισσότερο ἱστοριοδιφικὸ χαρακτῆρα καὶ ἡ ἀξιολόγηση τοῦ νέου ὕλικου αὐτῆς τῆς ἐργασίας θὰ γίνῃ σὲ μιὰ δεύτερη ἐκδοση τῆς μονογραφίας μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν ᾽Ολύμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822», ποὺ κυκλοφόρησε (1975) στὶς ἐκδόσεις τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, στὴν πρώτη ἐκδόσή της.

Α'. ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ-ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1. Ὁ Δῆμος Νικολάου ἢ Ψαροδῆμος ᾽Ολύμπιος, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Εἰ σ α γ ω γ ι κ ἄ. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του σημειώθηκε πὼς ἦταν ἐκατόνταρχος τάξεως (1830), ὅτι πολέμησε στὰ 1821-1832, ὅτι εἶχε 2 πληγὲς καὶ ὅτι τοῦ ἀναγνωρίστηκε ὀφειλόμενο (ἀπὸ τὸ Κράτος) χρῆος 440 φοινίκων.

Στὸν φάκελό του, στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, διασώθηκε (στὸ πρωτότυπο) ἡ πιὸ κάτω 5σέλιδη αἴτησή του (α/α 7.450), ποὺ δημοσιεύεται ὀλόκληρη, γιατί περιέχει ἀξιόλογες καὶ καινούργιες πληροφορίες καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν Κασσάνδρα¹, στὸν

1. Γιὰ τὶς ναυμαχίες καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα στὴ Χαλκιδικὴ (Κασσάνδρα-᾽Αγιον Ὅρος) ἔγραψα εἰδικὴ μελέτη, ὅπου δημοσιεύεται ἕνας κατάλογος ναυτικῶν ποὺ πολέμη-

Ολυμπο¹, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση καὶ γιὰ τὴν καταστροφή τῆς Νάουσας², ὅπως καὶ γιὰ ἄλλα πολεμικὰ γεγονότα. Γενικά, ὀλόκληρο τὸ κείμενο

σαν ἐκεῖ. (Βλ. τὴν ἕκτη μελέτη μου τῆς 1ης σημειώσεως). Τὸν κατάλογο τοῦτο κατάρτισα μὲ βάση τοὺς ἀντίστοιχους φακέλους τοὺς, τοῦ ἴδιου Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ πρωτότυπο ὑλικό. Γιὰ τοὺς Σκοπελίτες καὶ Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς δημοσίευσε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ὁ Ἰω. Ν. Φραγκοῦλας, Ἀγωνισταὶ τοῦ 1821 ἐκ τῆς νήσου Σκοπέλου, «Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν μελετῶν» 3(1974)75-115 (καὶ σὲ ἀνάτυπο) καὶ τοῦ Ἰδίου, Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν μελετῶν» 21(1977)75-121. Ἀπὸ τούτους ἀρκετοὶ ἔλαβαν μέρος καὶ στὶς ναυμαχίες τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τοῦ Ὀλύμπου.

1. Γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὸν Ὀλυμπο βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἔ.α. Τὰ ἔγγραφα ποὺ δημοσιεύονται πιὸ κάτω προσθέτουν νέα, ἄγνωστα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα, βλ. ὁμως καὶ τὴ βιβλιογραφία, ποὺ μνημονεύεται στὶς παρακάτω σημειώσεις. Βλ. ἀκόμα καὶ τὰ British documents of the history of the Macedonia, στὴ σειρὰ The Archives of Macedonia, τ. 1 (1797-1839), Σκόπια 1968, ἐπιμέλεια Hristo Andonov-Poljanski, ἀριθμὸς ἐγγράφων 39, 42, 43 καὶ 44 (τῆς 22.11.1821, 3.4.1822, 11.4.1822 καὶ 25.4.1822), σ. 222-223, 224-226, 227 καὶ 227-228, ἀντίστοιχα. Γιὰ τὶς μεταγενέστερες ἐπαναστατικὲς προσπάθειες τῶν Μακεδόνων-Ὀλυμπίων ἀγωνιστῶν βλ. βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις 1-3 τῆς 45 σελίδας τῆς προαναφερμένης μελέτης μου καὶ τὶς βιβλιογραφικὲς παραπομπές, ποὺ γίνονται στὶς πιὸ κάτω σημειώσεις, ὅπως καὶ τὴν 3η εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης, ὅπου σχετικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου. Πρβλ. ἀκόμα καὶ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. 9. Ἐπιτομαὶ ἐγγράφων τοῦ Βρετανικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Γενικὴ ἀλληλογραφία. Ἑλλάς, τ. Α', μέρος πρῶτον, ἐπιμέλεια Ἐλευθερίου Πρεβελάκη καὶ Φιλίππου Γλυτσῆ, Ἀθῆναι 1975, ἀριθμὸς ἐγγράφων 910-912 (1830), σ. 313-314, 1296 (1831), σ. 437-438 καὶ 1415 (1831), σ. 486.

2. Γιὰ τὰ χρονολογικὰ ζητήματα, ποὺ προκύπτουν γύρω ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση στὴ Νάουσα, βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Τὰ γεγονότα εἰς τὴν περιοχὴν Ναούσης-Βεροίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1822, προβλήματα κατὰ τὴν χρονολόγησίν των, «Μακεδονικά» 8 (1968)211-220, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. ἀκόμα καὶ Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις, ὅ.π., σ. 30, 40 καὶ 58-59 καὶ ὅσα ἔγραψε ὁ Βασίλειος Σφυρόρας, στὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΒ', Ἀθῆναι 1975, σ. 234-235. Πρβλ. Κωνσταντῖνου Ἀπ. Βακαλοπούλου, Ἀνέκδοτα ἱστορικὰ στοιχεῖα, ἀναφερόμενα στὴ Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96, Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 594-595 καὶ τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Ε', Θεσσαλονίκη 1980, βλ. ἐπίσης, British documents..., ὅ.π., σ. 228, πρβλ. ὁμως καὶ τὶς σ. 222 καὶ 225-226. Οἱ διδόμενες διαφορετικὲς ἡμερομηνίες ὀφείλονται στὸ ὅτι οἱ εἰδήσεις ἀναφέρονται σὲ διάφορες φάσεις τοῦ ἀγῶνα καὶ μάλιστα σὲ περισσότερα μέτωπα τῶν μαχῶν τῆς Νάουσας, ἐνῶ δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ξένοι πληροφοριοδότες χρησιμοποιοῦν κιόλας τὸ γρηγοριανὸ («νέο») ἡμερολόγιο, ἐνῶ οἱ Ἑλλήνες τὸ ἰουλιανὸ («παλιὸ») καὶ ἔτσι δικαιολογεῖται συχνὰ τὸ ἐνδεχόμενον «ἄνοιγμα» τῶν 13 ἡμερῶν.

Γιὰ τὴν ἐπαναστατημένη Νάουσα βλ. καὶ τὴ μελέτη τοῦ Κώστα Σπανοῦ, Ὁκτὰ ἔγγραφα τοῦ Γιάννη Κασομούλη, «Μακεδονικά» 19(1979)259-270, ὅπου δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν τύχη τῆς οἰκογένειας τοῦ ἀγωνιστῆ τούτου, ποὺ βρισκόταν στὴ Νάουσα.

τῆς «ἐκθέσεως» τοῦ Ψαρροδήμου¹ εἶναι μία πρωτότυπη πηγή μὲ σημαντικές ἱστορικές πληροφορίες, γι' αὐτὸ—ὅπως σημειώθηκε ἤδη—καὶ δημοσιεύεται χωρὶς περικοπές, ὅπως καὶ φωτογραφία τῆς (βλ. εἰκ. 1). Ἡ ἀναφορὰ εἶναι συχνὰ ἀσύντακτη. Διορθώθηκαν (σιωπηρὰ) μερικὰ ἀπὸ τὰ πολλὰ ὀρθογραφικὰ κ.λ. λάθη τοῦ γραφέα, ἢ ἀντιγραφέα, ποῦ (ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀντιπαραβολή-σύγκριση μὲ τὰ γράμματα τῆς ὑπογραφῆς του) δ ἐ ν ἦταν ὁ Ψαρροδήμος, ἀλλὰ κάποιος ἄλλος:

β) Ἡ ἐ κ θ ε σ η τ ο ὦ Ψ α ρ ρ ο δ ῆ μ ο υ .

Λαμία τὴν 23 Ἰουνίου 1865

σ. 1 Ἐκθεσις τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τὰ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστριαίου τοῦ Δ. Ν. Ὀλυμπίου ἢ Ψαρροδήμου, χαρακτηρισμένου Ταγματάρχου.

Πρὸς

Τὴν Σεβ. τοῦ ἀγῶνος Στρατιωτικὴν ἐξεταστικὴν Ἐπιτροπὴν.

Κύριε Πρόεδρε,

Λαμβάνω τὴν τιμὴν, διὰ τῆς παρουσίας ἐκθέσεώς μου, νὰ φέρω ὑπ' ὄψιν τῆς Σεβαστῆς Ἐπιτροπῆς, τὰς κάτωθεν, κατὰ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα, ἐκδουλεύσεις καὶ θυσίας μου, ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827 καὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Καποδιστριαίου, αἵτινες ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεώς μας τοῦ 1821 μὲ εἶδεν ὄπλαρχηγὸν καὶ οὐχὶ πολίτην, οὐδὲ ἀπλὸν στρατιώτην, ἀλλὰ ὄπλαρχηγόν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς πατρίδος μας ὄπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου.

Κατὰ τὸ 1821, γενομένου ἐν Ὀλύμπῳ συμβουλίου, εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἀγίου Διονυσίου, ὄλων τῶν ἐγγεγραμμένων εἰς τὴν παροῦσαν μου λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν, ἦτοι τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, Γέρο Καρατάσου, Ἀγγελῆ Γάτζου, Λογοθέτου τῆς Νιαούστης ἢ Ζαφειράκη, Γιωργίου Συροπούλου, Τόλια Γ. Λάζου, Δήμου καὶ Γιωργίου Τζαχιλίω, Μπίνου Κωνσταντίνου καὶ Λιάκου Διαμαντῆ, ἀποφασίσθη ἀπὸ κοινοῦ καὶ παμψηφεί νὰ δώσωμεν βοήθειαν εἰς τὴν Κασσάνδραν καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ συνέπειαν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῶμεν τρεῖς ὄπλαρχηγοί, ὁ ὑποφαινόμενος, ὁ Κωνσταντῖνος Μπίνος καὶ ὁ Λιάκος Διαμαντῆς. Μετέβημεν ὅθεν παραχρῆμα εἰς Κασσάνδραν μὲ 180 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας, ἀρχηγοῦντος ἐκεῖ τοῦ Μανουὴλ Παπῆ. Τὶς πόρτες,

1. Μέχρι τώρα ξέραμε μηδαμινὰ πράγματα γι' αὐτὸν τὸν ἀξιόλογο Μακεδόνα ἀγωνιστῆ. Βλ. Ἰ ω ἄ ν ο υ Π ε τ ρ ῶ φ, Περίοδος κλεφτουριά τῆς Μακεδονίας, βιογραφία 28 κλεφταρματολῶν τῆς, εἰσαγωγή, μετὰ καταλόγου τῶν ἀνεκδότων ἔργων τοῦ Πετρώφ, προσθήκαι καὶ ἐπιμέλεια Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 137. Πρόκειται γιὰ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν, ποῦ τὸ ἐπίθετό τῆς ἐμφανίζεται (σὲ διάφορα ἔγγραφα, πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν κ.ά.) μὲ τὸν τύπο «Ψαρροδημαῖου», ἢ «Ψαρροδήμος» ἢ «Ψαρροδῆμος» κ.λ.

σ. 2 ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι ὁ Ἀρχηγὸς Μανουὴλ Παππᾶς μὲ ἀσθενῆ στρατόν, ἅμα / ἰδόντες ἡμᾶς ἐνθαρρύνθησαν κατὰ τὸ μᾶλλον. Ὅπου, μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἐφθασεν ὁ Λουμπούτ πασᾶς, μετὰ 25 χιλιάδων στρατοῦ, γενομένης δέ, ἅμα τῇ ἀφίξει των, πεισματώδους μάχης, ἐκπληρώσαμεν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα μας ἱερὸν καθήκον, ἀναδειχθέντες νικηταί, ἐπιστρέψαντος τοῦ πασᾶ εἰς τὴ Θεσσαλονίκην, ἀμέσως, μετὰ ἀπεριγράπτου ζημίας. Μάρτυρες δὲ τοῦ λόγου μου ὑπάρχουν εἰς τὴν ζωὴν ὁ Ἐπίσκοπος Μαντινείας Θεοφάνης, Σιατιστέας, καὶ Γιαννάκης Χαντζῆ Πέτρον. Μετὰ τὸ πέρας ὅθεν τῆς μάχης αὐτῆς ὁ ἐκ τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου ἀρχηγὸς ἐκεῖ Κυριάκος Μπασδέκης ἐζήτησε καὶ οὗτος βοήθειαν ἀπὸ ἡμᾶς, καθ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ μεταβῆ ἐκεῖ ὁ Βαϊράμ πασᾶς. Ἀμέσως, διὰ τῶν πλοίων, μετέβημεν ἐκεῖ, ὅπου, ἡμέραν παρ' ἡμέραν, περιεμένετο ὁ ῥηθεὶς πασᾶς. Ἀφοῦ οὗτος μετέβη ἀπὸ Λάρισαν εἰς Ζητούνι, τότε ὁ Ὀδυσσεὺς εἰδοποίησε παραχρῆμα τὸν Βασδέκην [διὰ] τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀφίξιν τοῦ ἀναφερομένου πασᾶ καὶ ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ διαβῆ διὰ τὴν Λειβαδιάν. Ἀμέσως, ἐκ Τρίκερων, διὰ τῶν πλοίων, μετὰ 800 στρατιωτῶν, μετέβημεν καὶ ἀποβιβάσθημεν εἰς Παλιοροχώρι, πλησίον τῶν Βασιλικῶν, ὅπως, συμφώνως μετὰ τῶν ἐκεῖ εὐρισκομένων ἐθνικῶν στρατευμάτων, ἐμποδίσωμεν τὴν διάβασιν τοῦ πασᾶ, ἀλλὰ μὴ εὐδοκοῦντος τοῦ καιροῦ ἐμποδίσθησαν τὰ πλοῖα καὶ δυστυχῶς δὲν ἐφθάσαμεν ἐμπροθέσμως, μὴ δυνηθέντες νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὴν μάχην αὐτήν. Ὁ πασᾶς οὗτος, νικηθεὶς, ἐπέστρεψεν εἰς Ζητούνι. Συνεντεύξιος δὲ γενομένης μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν, Ὀδυσσεὺς καὶ Γ. Δνοβουνιώτου, ἀποφασίσθη νὰ μεταβῶμεν εἰς Στυλίδα, ὅπου ἦσαν οἱ Τοῦρκοι ὠχυρωμένοι. Κατὰ συνέπειαν, ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ ἴδια πλοῖα, μετὰ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Γ. Δνοβουνιώτου, νῦν δὲ ὑποστρατήγου, καὶ ἐλάβαμεν διεύθυνσιν πρὸς τὴν Στυλίδα. Ἐμποδίου δὲ παρουσιαζομένου ἀνέμου, ἀντὶ εἰς Στυλίδα, προσωρμίσσαμεν εἰς Μεγάλον Γαρδίκι, κατεχομένου καὶ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐχθρόν. Ἀμέσως, ἀποβιβάσθημεν καί, μάχης γενομένης, οὐκ ὀλίγην ἤτταν ἔλαβον παρ' ἡμῶν ὄλοι καὶ ἀρκετοὺς ζῶντας ἐζωγρήσαμεν, ἐν οἷς [ἦτο] καὶ εἷς υἱὸς μπέη. Μετὰ ταῦτα, ἐπιβιβάσθέντες καὶ πάλιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀπερῶσαμεν εἰς τὴν Λιθάδα, ὅπου, ἐκεῖ, ἔγινεν ὁ ἔρανος τῶν λαφύρων, τῶν ἐκ Γαρδικίου ληφθέντων ἐκ τῶν Ὀθωμανῶν. Κατόπιν, ἡμεῖς διευθύνθημεν, διὰ τῶν πλοίων, εἰς Τρίκερι, ὁ δὲ Γ. Δνοβουνιώτης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν θέσιν του.

Ἄμα τῇ ἀφίξει μας εἰς Τρίκερι, εἰδοποιήθημεν διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς Νιαούστης, παρὰ τῶν ἐκεῖ πατριωτῶν μας ὀπλαρχηγῶν καί, χωρὶς νὰ χάσωμεν καιρόν, ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν ἐγκαίρως, ὅπου καὶ ἀμέσως ἄρχισαν αἱ ἀδιάκοποι μάχαι, εἰς τὸ Κολωνδρό, εἰς Κίτρος, εἰς Καστανιά, εἰς Φούντα, εἰς Μακρὰ Ράχη, εἰς Στόχοβα καὶ εἰς τὸ Καράβι (ὅπου ἐκεῖ ἐπληρώθη ὁ ὀπλαρχηγὸς Γεώργιος Συρόπουλος), εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνίκηθημεν παρὰ πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴν αὐ-

τὴν δὲ ἡμέραν, Ἄπριλιον 4 τοῦ 1822, ἐχαλάσθησαν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γέρο
 σ. 3 Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτζου (ὁ δὲ Λογοθέτης Ζαφειράκης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ
 Γέρο Καρατάσου ἐφονεύθησαν). Μετὰ ταῦτα, οἱ σωθέντες οὗτοι ὀπλαρχηγοί,
 διευθύνθησαν, διὰ ξηραῖς, εἰς Ἀσπροπόταμον, πρὸς τὸν ἐκεῖ ὀπλαρχηγὸν Νι-
 κολὸ Στρονιάρην, ἐμεῖς δὲ μὲ τὰ πλοῖα, ἀπήλθαμεν εἰς Σκίαθον.

Ἐπεσαν δὲ εἰς τὰς ἄνω ρηθείσας μάχας πολλοὶ ἐκ τῶν συγγενῶν μας καὶ
 ὡς καὶ ὁ ἀυτάδελφός μου Γιώργιος, ἡ δὲ ἀυταδέλφη μου Ἄννα, μεθ' ἐνὸς τέ-
 κνου της, διετοῦς, αἰχμαλωτίσθη καὶ διὰ ξαγορὰν αὐτῶν ἐπλήρωσα 17 χιλιά-
 δας γρόσια τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὅπως τὴν ἀπαλλάξω ἐκ τῶν βρωμερῶν χειρῶν
 τῶν Ἀγαρηῶν.

Μετὰ τὴν εἰς Σκίαθον διαμονὴν μας, ὁ Ἄρειος Πάγος διώρισε τὸν ἐξά-
 δελφόν μου Διαμαντὴν Νικολάου Ὀλύμπιον ἀρχηγὸν εἰς τὰ Βουρσάκια τῆς Εὐ-
 βοίας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀμέσως μετέβην ἐκεῖ, ὅπου καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἐκ-
 πληρώσαμεν τὸ ἱερὸν στρατιωτικὸν πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον μας, εἰς ὅλας
 τὰς γενομένας ἐκεῖ μάχας, ὅπου καὶ ἐπληρώθη βαρέως ὁ ἀυτάδελφός μου Ἄ-
 ναγνώστης καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ὡς ἐκ τῆς βαρείας πληγῆς του, ἀπεβίωσε
 καὶ ἐτάφη εἰς Ξηροχώριον. Ἡ δὲ καταστροφή τοῦ στρατοῦ μας εἰς Βουρσάκια
 προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς ἐπὶ πολλῆς διαμονῆς ἀνευ οὐδεμιᾶς συντηρήσεως, οἷον μι-
 σθοδοσίας, τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἀπέναντι πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρα-
 τοῦ, γνωστοῦ ὄντος τοῖς πᾶσι. Ἐκ τῶν περιπετειῶν ὅθεν τούτων ἠναγκάσθη-
 μεν νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς ἰσχυροτέραν θέσιν, ὅπως, δι' αὐτῆς, δυνηθῶμεν καὶ
 ἀντιτάξωμεν κατὰ τοῦ πολυαρίθμου ἐχθροῦ. Ὀχυρωθέντες ὅθεν εἰς τὰ Ντερ-
 βένια πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ Ξηροχωρίου, ὅπου καὶ ἐκεῖ ἔφθασε πάλιν ὁ ἐχθρὸς τὴν
 ἐπιούσαν καί, μάχης γενομένης, ἐφονεύθη ὁ ὀπλαρχηγὸς Λιάκος, ἐξάδελφος
 πρῶτος τῆς μητρὸς μου, καὶ πολλοὶ στρατιῶτες, ὥστε, μὴ δυνηθέντες νὰ ὑπο-
 μείνωμεν εἰς τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, διεσκορπίσθημεν ἕκαστος ὅπως καὶ
 ὅπου ἠδυνήθη. Τέλος πάντων καὶ πάλιν κατεφύγαμεν εἰς Σκίαθον. Μετ' οὐ πολὺ
 ἔφθασεν ἀπεσταλμένος ὁ στρατηγὸς Περραιβὸς καὶ ἀμέσως μετ' αὐτοῦ γε-
 νομένου συμβουλίου ἀπ' ὅλους τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγούς, ἀπεφασίσθη νὰ κατα-
 λάβωμεν τὸ Τρίκερι καὶ θέσεως ὀχυρᾶς, ὅπως φέρωμεν περισπασμὸν εἰς τοὺς
 ἐχθρούς. Ἀμέσως ἐγένετο οὕτω καὶ ἀπήλθομεν εἰς Τρίκερι. Μόλις καταλά-
 βαμεν τὰς προσδιορισθείσας θέσεις ἔμαθεν ὁ ἐχθρὸς καὶ διευθύνθη πρὸς τὸ μέ-
 ρος μας, διοικούμενος ἀπὸ τὸν Καλιόπασαν, μάχης δὲ γενομένης, εἰς τὴν μονὴν
 τοῦ Ἀλατᾶ, κατεστρέψαμεν ὀλόκληρον τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, πεσόντος καὶ
 τοῦ ἰδίου πασᾶ. Ἐκ δὲ τῶν ζώντων, ἅπαντες παρ' ἡμῶν ἐζωργήθησαν, ἀνα-
 βόγος (;) πλέον τῶν 270 Ὀθωμανῶν, τοὺς ὁποίους διήλθομεν ἐκ στόματος μα-
 χαίρας. Μετὰ παρέλευσιν διμήνου διαμονῆς μας πρὸς φύλαξιν τῶν ὁμορῆ-
 σκων μας τῶν 24 χωριῶν τοῦ Βόλου, ἔφθασεν ἕτερος πασᾶς μετ' ἀρκετῆς καὶ
 σ. 4 οὔτος δυνάμεως, ὅστις καὶ ἐζήτησεν ἀναχωρῆσαι ὅπλων, μὲ τὴν συμφωνίαν / οἱ
 μὲν Τοῦρκοι νὰ ἀπέλθωσιν ἅπαντες ἐκ τῶν 24 χωριῶν, αὐτὸ δὲ τοῦτο νὰ πρά-

ξωμεν καὶ ἐμεῖς καὶ μόνον πρὸς φύλαξιν αὐτῶν νὰ μένη ὁ ὄπλαρχηγὸς Δημήτριος Μπαστέκης, ἀδελφὸς τοῦ φονευθέντος Κυριάκου, μετὰ 200 ὄπλων, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τοῦτο δὲ ἐγένετο, διότι ὁ στρατὸς μας ἐστερεῖτο πολεμοφοδίων καὶ τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας.

Μετὰ ταῦτα, ὁ στρατὸς μας οὗτος, εἰς πολλά, ἄλλα μέρη καὶ πολλάκις διαφόρους ἐπιδρομὰς ἔκαμεν, ἐκπληρώσας πάντοτε τὸ καθήκον του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς νήσους Σκιάθου καὶ Σκόπελον, πρὸς φύλαξιν αὐτῶν καὶ τῶν ἐκ διαφόρων περίπου τῶν 20 χιλιάδων ψυχῶν, κατατρεχθέντων καὶ καταδιωκόμενων ἀδελφῶν μας, καὶ ὡς ἄσυλον ἔχοντες τὰς νήσους αὐτὰς οἱ ἐξ ὄλων τῶν μερῶν καταστρεφόμενοι.

Ἀκολουθῶς, ἦλθεν ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως καὶ μᾶς ἀγγέλειεν ὅτι εἶναι μεγάλη ἀνάγκη νὰ καταληφθῆ ἐκ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἡ Ἀταλάντη, ἵνα δι' αὐτῆς φέρωμεν ἀντιπερισπασμοὺς εἰς τὰ ἐκεῖ ἐδρεύοντα καὶ τὴν διάβασιν εἰς τὰς Ἀθήνας τῶν στρατευμάτων τοῦ Κιουταί. Ἐπιβιβάσθημεν ἀμέσως εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς Σκάλα Ἀταλάντης καὶ ἀμέσως ἀποβιβάσθημεν, διευθυνθέντες εἰς Ἀταλάντην. Μόλις ἤρχισεν ἡ μάχη ἀπὸ τοὺς κατέχοντες αὐτὴν ἐχθροὺς, αἴφνης ἐφθασεν ἐκ Λειβαδιᾶς, ὅστις εἶχεν εἰδοποιηθῆ διὰ τὴν ἀφίξιν μας, ὁ Μουστάμπεης, μετὰ 4 χιλιάδας Ὀθωμανῶν, ὥστε, μὴ δυνηθέντες ἐμεῖς ν' ἀντιτάξωμεν ἀλλ' οὔτε ὄχυράν θέσιν νὰ καταλάβωμεν, νικηθέντες καὶ ἀπολέσαντες πλέον τῶν 50 ἀνδρῶν, εἰς δὲ [ἦτο] καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐμμανουὴλ Παππᾶ καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ντηλιάγγελος, ἐπεστρέψαμεν κατασπευσμένως εἰς τὴν Σκάλαν τῆς Ἀταλάντης, κακῶς ἔχοντες, καὶ ἀμέσως ἐπιβιβάσθημεν εἰς τὰ πλοῖα, ἐπιστρέψαντες εἰς τὰς ἰδίας νήσους τῆς διαμονῆς μας.

Μετὰ παρέλευσιν καὶ πάλιν καιροῦ, ἐφθασεν ὁ Ἀδὰμ Λούκας, ἀπεσταλμένος καὶ οὗτος τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν ὄπλαρχηγῶν Κριεζώτου καὶ Βάσσου Μανροβονιώτου. Ἀπεφασίσθη καὶ πάλιν νὰ μεταβῶμεν εἰς Τρίκερι καὶ καταλάβωμεν αὐτό. Μετέβημεν ὅθεν διὰ τῶν πλοίων ὅλοι ὁμοῦ εἰς Τρίκερι, ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὄχυρωθῆ δυνατὰ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ἰδίους Τρικεριώτας, τρεῖς δὲ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐμέναμεν εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐν ὧρα δυνατοῦ χειμῶνος, διαρκούσης τῆς μάχης νυχθημερόν, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ φέρωμεν ἀποτέλεσμα, ὡς ἐκ τῆς δυνατῆς ὄχυρωσίας των. Εὐτυχῶς ὅμως ἐφθασε καὶ ἕτερος τουρκικὸς στρατὸς, διοικούμενος παρὰ τοῦ Νουρκασέβρανη μπέη, καὶ συγκείμενος ἐκ 1.200 περίπου ἐκλεκτῶν Ἀλβανῶν. Ἡθέλησαν νὰ ὄχυρωθῶσιν ἀπέναντι ἡμῶν καὶ νὰ μᾶς πολεμήσωσι, μὴ δώσαντες ὅμως οἱ ἡμέτεροι εἰς αὐτοὺς καιρὸν, ὀλικὸν τῆς ὄχυρωσίας των, ἐπιπέσαμεν κατ' αὐτῶν, φονεύσαντες τὸν μπέην Νουρκασέβρανην καὶ ἕνα ἕτερον, ὡς καὶ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ των φονευθέντος καὶ ζωορρηθέντος παρ' ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τοῦ δριμυτάτου χειμῶνος, μὴ δυνηθέντες νὰ διαμεί-

νωμεν ἐκεῖ, οἱ μὲν Ἀδὰμ Δούκας, Κριεζώτης καὶ Βάσσος ἐπέστρεψαν εἰς Σαλαμίνα, ἔμεις δὲ εἰς τὰς ἰδίας νήσους.

- σ. 5 Μετὰ ταῦτα, ἔφθασεν εἰς Σκίαθον καὶ Σκόπελον ὁ ναύαρχος Μιαούλης καὶ ἀνήγγειλε τὴν ἄφιξιν τοῦ Καποδιστρίου καὶ τὴν διαταγὴν νὰ μεταβῶμεν εἰς Μέγαρα, διὰ νὰ ὀργανωθῶμεν. Ὅθεν ἅπας ὁ ἐν ταῖς νήσοις εὐρισκόμενος στρατός, παραχρῆμα μετέβημεν εἰς Μέγαρα, ὅπου ἐκεῖ διωργανώθημεν εἰς χιλιαρχίας καὶ ἐτέθημεν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατάρχου Ὑψηλάντου, παρενρθεύοντος καὶ εἰς τὰς δύο τελευταίας μάχας, τοῦ Ἀνυφορήτου καὶ Πέτρας.

Γνωστὸν δὲ εἰς πάντας εἶναι ὅτι, ἀπὸ τὸ 1821 καὶ μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου, οὐδεὶς τῶν ὀπλαρχηγῶν, καὶ μέχρι τοῦ τελευταίου στρατιώτου, ἔλαβε μισθὸν παρὰ τινος, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, κατὰ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια ἔμεις εὐρισκόμεθα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐκ τῶν ληφθέντων, εἰς τὰς διαφόρους μάχας, τοῦ ἐχθροῦ λαφύρων, ἐνθαρρύνουμεν τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μας στρατιώτας καὶ πολλάκις ἐφοδιάζουμεν αὐτοὺς καὶ ἐκ τῶν ἰδίων μας χρημάτων.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν, τῶν γνωστῶν, ἐκτεθέντων, παρατηρεῖ ἡ Σεβαστὴ Ἐπιτροπή, δηλαδὴ μόχθους, κόπους, φόνους, αἰχμαλωσίας, θυσίας, κινήτης καὶ ἀκινήτου, περιουσίας τοῦ ὑποφαινόμενου μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλαρχηγῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, ἐκτὸς ἐμοῦ καὶ τοῦ Γεωργίου Τζαχόλα, οὐδεὶς, ἐκ τῶν λοιπῶν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὑπάρχει εἰς τὴν ζωὴν.

Κατὰ συνέπειαν, μὴ ἔχοντος εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα οὔτε σπιθαμὴν γῆς διὰ νὰ ταφῶ, εὐρισκόμενος καὶ ἄνευ μισθοῦ ἀπὸ 27 περίπου ἐτῶν, καὶ χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης, τουτέστιν Λοχαγός, ἐνῶ οἱ ὁμοίβαθοί μου σήμερον εἶναι Ἀντισυνταγματάρχαι καὶ Συνταγματάρχαι καὶ μάλιστα στρατιῶτες, τοὺς ὁποίους εἶχον ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου, βλέπω σήμερον νὰ κατέχουν τὸν βαθμὸν τοῦ πραγματικοῦ Ταγματάρχου, ἃς εὐαρεστηθῆ, ἀφοῦ πρῶτον ἕκαστος τῶν Σεβαστῶν μελῶν βάλῃ τὴν χεῖρα του εἰς τὴν καρδίαν [νὰ] ἀποφασίσῃ καὶ δι' ἐμέ, ὅτι νομίση δίκαιον.

Ἐποσημειοῦμαι ὁ εὐπειθέστατος
Δ. Ν. Ὀλύμπι(ος) ἡ Ψαρροδῆμος
Χαρακτηρισμένος Ταγματάρχης.

γ) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ψαρροδήμου εἶναι μία συνοπτικὴ ἐξιστόρηση τῶν ἀγῶνων ὅλων τῶν Μακεδόνων-Ὀλυμπίων ὀπλαρχηγῶν στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τους καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Πληροφοροῦμαστε ἀκόμα ἀπὸ τὸ πῶς πάνω κείμενο ὅτι:

α'. Ὁ Δῆμος Νικολάου Ὀλύμπιος ἡ Ψαρροδῆμος ἦταν κλεφταρματολὸς πρὶν ἀρχίσει ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1821.

β'. Στὰ 1821 ἐγίνε συμβούλιο (στὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου, τοῦ

νέου, τοῦ Ὀλύμπου¹, τῶν ὄπλαρχηγῶν τῶν ἐπαρχιῶν Ὀλύμπου-Βέροιας-Ἐδεσσας καὶ ἔλαβαν μέρος σὲ τοῦτο οἱ καπετάνιοι Διαμαντῆς Νικολάου (Ὀλύμπιος), Γέρο Καρατάσος, Ἀγγελῆς Γάτσος, Λογοθέτης Ζαφειράκης (τῆς Νάουσας), Γιώργης Συρόπουλος, Τόλιας Γ. Λάζου, Δήμος καὶ Γιώργος Τζαχειλάς, Κωνσταντῖνος Μπίνος, Λιάκος Διαμαντῆς καὶ ὁ ἴδιος (ὁ Δήμος Νικολάου Ὀλύμπιος ἢ Ψαροδῆμος) καὶ ἀποφασίστηκε ἡ παροχὴ βοήθειας πρὸς τοὺς ἐπαναστάτες Ἑλληνας τῆς Κασσάνδρας καὶ τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Ἔτσι στάλθηκαν 180 διαλεχτοὶ πολεμιστές, μὲ ἀρχηγοὺς τοὺς Κων/νο Μπίνο, Δήμο Ψαροδῆμο καὶ τὸν Διαμαντῆ Λιάκο², ποὺ συμπαραστάθηκαν στὸν

1. Ἦταν ἄγνωστη μέχρι τώρα ἡ συνέλευση τούτη τῶν ὄπλαρχηγῶν στὰ 1821. Γνωρίζαμε μόνο γιὰ μιὰ συγκέντρωση ὄπλαρχηγῶν, ἀπὸ πολλὰ μέρη τῆς Μακεδονίας, ποὺ ἐγίνε ὁμοῦ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1822 στὸ μοναστήρι Δοβρᾶ τῆς Βέροιας. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ ῆ, Τὰ γεγονότα, ὁ.π., σμ. 3, τῶν σελίδων 213-217, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 584. Φαίνεται ὁμοῦ ὅτι πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὴ «συνέντευξιν τῶν Καπεταναίων», ἡ ὁποία ἐγίνε στὰ τέλη Αὐγούστου μὲ ἀρχὲς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821. Βλ. Ν ι κ ο λ ᾶ ο υ Κ α σ ο - μ ο ὑ λ η, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, 1821-1833, ἐπιμέλεια, συμπληρώσεις Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 1, Ἀθήναι 1939, σ. 146-147, ἂν καὶ ὁ Ψαροδῆμος γράφει ὅτι τούτη ἐγίνε στὴ μονὴ Διονυσίου καὶ ὄχι στὴν Καστανιά Πιερίας καὶ δὲν ἀναφέρει τοὺς Μπιζιωταίους κ.λ. Τὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου στὸν Ὀλυμπο (βλ. φωτογραφίες τοῦ παλίου καὶ νέου μοναστηρίου στὸ «Λεύκωμα ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κατερίνης, 16 Ὀκτωβρίου 1912-1962, ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς μητροπόλεως Κίτρους, ἄ.τ.ἔ., σ. 58) χρησίμεινε καὶ προηγούμενα ὅπως καὶ ὕστερα (1827-1828) σάν τόπος συγκεντρώσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν. Βλ. Σ τ ε φ ᾶ ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, Μακεδονικὰ σύμμεκτα, «Μακεδονικὰ» 6(1964-1965) 152-172 καὶ κυρίως 156 καὶ σμ. 27 καὶ 158-163. Βλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Σύμμεκτα, ἔγγραφα καὶ ἄλλα σχετικὰ πρὸς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα ἐκ Βεροίας, «Μακεδονικὰ» 5(1961-1963)458-464 καὶ κυρίως τὶς σελίδες 459 καὶ 463 καὶ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 476-477, ὅπως καὶ τὴν 3ῃ εἰκόνα αὐτῆς τῆς μελέτης. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο πρέπει νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὰ ἔγγραφα (δύο ἀναφορὲς) Ὀλυμπιωτῶν ὄπλαρχηγῶν, ποὺ δημοσιεύτηκαν στὴν πιὸ πάνω μελέτη τοῦ Σ τ ε φ ᾶ ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, ὁ.π. Βιβλιογραφία γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου βλ. στοῦ Ἄ π ο σ τ ὄ λ ο υ Γ λ α β ἰ ν α, Ἐπίσκοποι Κίτρους κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν, «Μακεδονικὰ» 18(1978)74-90 καὶ συγκεκριμένα τὴ σμ. 2 τῶν σ. 74-75.

2. Βλ. σχετικὰ Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ ῆ, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὁ.π., σ. 13-14 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία), ἀλλὰ ὑπάρχουν διαφορὲς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀποσπάσματος καὶ ὡς πρὸς μερικοὺς ἐπικεφαλῆς του, γιὰ τὴν πληροφοροῦμαστε ὅτι στάλθηκαν 180 καὶ ὄχι 400 ἀγωνιστές καὶ ὅτι (ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κ. Μπίνο) ἦσαν καὶ ὁ Ψαροδῆμος καὶ ὁ Διαμαντῆς Λιάκος καὶ ὄχι ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος. Πρβλ. καὶ Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Π. Μ α μ σ λ ᾶ κ η, Ἡ ἐπανάστασις στὴ Χαλκιδικὴ τὸ 1821, ἡ συμμετοχὴ τῶν ἁγιορειτῶν καὶ ὁ ρόλος τοῦ Ἐμ. Παπᾶ, Θεσσαλονίκη 1962 (=ἀνατύπωση ἀπὸ τὰ «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς», ἔτους 1961, τ. 1, σ. 37-52 καὶ τ. 2, σ. 144-192), σ. 27-28, ὅπου καὶ βιβλιογραφία, πρβλ. δὲ καὶ σ. 42, 75-76 καὶ 82-92.

Ἐμμανουήλ Παπὰ καὶ πολέμησαν ἐναντίον τῶν Τούρκων, πού εἶχαν ἀρχηγὸ τὸν γνωστὸ Λουμποῦτ πασά, πού ἔφθασε μετὰ ἀπ' αὐτοῦς, μὲ 25 χιλιάδες στρατό. Ὁ Ψαροδῆμος ἰσχυρίζεται ὅτι στὴν ἀρχὴ νικῆθηκαν οἱ Τούρκοι καὶ γιὰ τοῦτο ἐπέστρεψαν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ προτείνει μάλιστα καὶ κατάλληλους μάρτυρες (γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῶν λεγομένων του), δηλαδὴ τὸν ὕστερα ἐπίσκοπο Μαντινείας-Κυνουρίας Θεοφάνη, πού καταγόταν ἀπὸ τὴ Σιάτιστα, καὶ τὸν ὄπλαρχηγὸ Ἰωάννη (Γιαννάκη) Χατζηπέτρο, γεγονός πού σημαίνει, πὼς καὶ τοῦτοι βρισκόνταν τότε στὰ ἐκεῖ πεδία τῶν μαχῶν¹.

γ'. Ἐκθέτει (μὲ ἀρκετές, ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες) ὕστερα τὴ δράση τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, πού ἔλαβαν μέρος σὲ μάχες σ' ὀλόκληρη τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, μετακινούμενοι ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ πλοῖα.

δ'. Ὄταν ἔφθασαν στὸ Τρίκερι, τοὺς εἰδοποίησαν ὅτι οἱ συμπατριῶτες τους πολιορκοῦσαν τὴ Νάουσα, ὁπότε μπῆκαν πάλι στὰ πλοῖα καὶ ἐπέστρεψαν στὸν Ὀλυμπο, ὅπου ἄρχισαν οἱ συνεχεῖς μάχες, στὸν Κολινδρό, στὸ Κίτρος², στὴν Καστανιά (Πιερίας), στὴ Φούντα, στὴ Μακριὰ Ράχη, στὴ Στόχοβα (=Τόχοβα) καὶ στίς ὄχθες τοῦ Ἀλιάκμονα, στὸ πέρασμά του, πού ὀδηγοῦσε ἀπὸ τὰ Πιέρια στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας, πού γινόταν μὲ ἓνα μικρὸ ποταμόπλοιο (βάρκα), γι' αὐτὸ καὶ ἡ γειτονικὴ θέση λεγόταν «Καράβι» μέχρι καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια³. Ἐκεῖ τραυματίστηκε ὁ καπετάνιος Γιώργης Συρόπουλος. Ὑστερα, ἀκολούθησε ἡ τελευταία μάχη στὴ Μηλιά, ὅπου καὶ νικῆθηκαν οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτες ἀπὸ τὸν πολυάριθμο τουρκικὸ στρατό.

ε'. Ἡ πιὸ ἀξιόλογη πληροφορία τοῦ Ψαροδήμου εἶναι (σελ. 2-3 τῆς «ἐκθέσεώς του») ὅτι τὴν ἴδια μέρα, πού νικῆθηκαν τοῦτοι στὴ Μηλιά, ἔπεσε καὶ ἡ Νάουσα. Συγκεκριμένα γράφει: «... εἰς δὲ τὴν τελευταίαν, εἰς Μηλιάν, ἐνικήθημεν παρὰ πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ, τὴ ν αὐ τὴ ν δ ἐ ἡ μ ἔ ρ α ν, Ἰ Ἀ π ρ ι λ ῖ ο υ 4 τ ο ὗ 1822, ἔ χ α λ ἄ σ θ η σ α ν κ α ἰ ο ἰ ὀ π λ α ρ χ η γ ο ἰ Γ ἔ ρ ο Κ α ρ α τ ἄ σ ο ς κ α ἰ Ἰ Ἀ γ γ ε λ ῆ ς Γ ἄ τ ζ ο υ, ὁ δὲ Λ ο γ ο θ ἑ τ η ς Ζ α φ ε ι ρ ἄ κ η ς κ α ἰ ὀ υ ἰ ὀ ς

1. Ὁ Θεοφάνης ἦταν συγγενὴς τῆς γνωστῆς οἰκογένειας Σταγειρίτη ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ. Βλ. Ἰ. ω. Ν. Φ ρ α γ κ ο ὕ λ α, Σκιαθίτες ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, «Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν» 21(1977)75-124 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 117(116-119). Ὁ Ἰωάννης (Γιαννάκης) Χατζηπέτρος ἢ Χατζηπέτρος διατέλεσε ὑπασπιστὴς τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ. Βλ. Ἰ. ω. Φ ι λ ῆ μ ο υ ο ς, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τ. 3, Ἀθῆναι 1860, σ. 142. Ο Γ. Γ α ζ ῆ ς, Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα, ἱστορικαὶ σημειώσεις εἰς τὸ λεξικὸν Ν. Πατσέλη, ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Λ. Βρανούση, Ἰωάννινα 1971, σ. 61, ἐπαινεῖ τὸν Θεοφάνη καὶ γράφει ὅτι διετέλεσε καὶ γραμματέας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας.

2. Γιὰ πρώτη φορὰ πληροφοροῦμαστε ὅτι ἐγιναν μάχες καὶ στὸ Κίτρος («Κύτρος»), στὴ Μακριὰ Ράχη καὶ στὴ Στόχοβα.

3. Βλ. Β α σ ι λ ε ἰ ο υ Σ τ α υ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Ὁ μακεδονικὸς ἀγὼν (ἀπομνημονεύματα), Θεσσαλονίκη 1961, σ. 8-9 καὶ 39-40.

τ ο ὕ Γ έ ρ ο Κ α ρ α τ ά σ ο υ έ φ ο ν ε ύ θ η σ α ν». Ἔτσι, δίνεται ὀριστική λύση στὸ ἐρώτημα, ποὺ ὑπῆρχε, γιὰ τὸ πότε ἀκριβῶς ἀλώθηκε ἡ Νάουσα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποστηρίχθηκαν διαφορετικές ἀπόψεις καὶ ὑπῆρχαν πολλὲς ἀμφισβητήσεις¹.

στ'. Μαθαίνομε ἀκόμα, ὅτι στὴ Νάουσα σκοτώθηκε καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ Γιώργης Νικολάου-Ψαροδήμος, καὶ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ἡ παντρεμένη ἀδελφή του Ἄννα (ὅπως καὶ τὸ δίδχρονο παιδί της) καὶ τότε μονάχα ἐλευθερώθηκαν ὅταν ὁ Ψαροδήμος πλήρωσε σὰν λύτρα 17.000 γρόσια (δηλαδὴ γύρω στὶς 170 χρυσὲς λίρες).

ζ'. Ὁ Ψαροδήμος γράφει ὅτι ἦταν πρῶτος ἐξάδελφος μὲ τὸν Διαμαντὴ Νικολάου² καὶ ὅτι στὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας πληγώθηκε θανάσιμα καὶ τελικὰ πέθανε καὶ ἄλλος ἀδελφός του, ὁ Ἀναγνώστης Νικολάου Ὀλύμπιος, ποὺ τὸν ἔθαψαν στὸ Ξηροχώρι, ἐνῶ αἰτιολογεῖ καὶ γιὰτὶ νικήθηκαν σὲ ἐκείνη τὴ μάχη.

η'. Στὰ Ντερβένια, ποὺ ὑπῆρχαν πρὸς τὸν δρόμο τοῦ Ξηροχωρίου, σκοτώθηκε σὲ μάχη καὶ ὁ Μακεδόνας ὄπλαρχηγὸς Λιάκος (Διαμαντής;), ποὺ ἦταν θεῖος του, δηλαδὴ πρῶτος ἐξάδελφος τῆς μητέρας του.

θ'. Καταφύγιο, ἄσυλο καὶ ὀρμητήριο τῶν ἀμφίβιων Μακεδόνων ἀγωνιστῶν ἦσαν τὰ νησιά Σκιάθος καὶ Σκόπελος, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ 20 χιλιάδες πρόσφυγες, κυρίως ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν ὑπόλοιπη Βόρεια Ἑλλάδα³.

ι'. Ὑστερα, ὁ Ψαροδήμος περιγράφει διάφορες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ μάχες στὸ Τρίκερι, στὸν Ἀλατὰ καὶ στὴν Ἀταλάντη, ὅπου σκοτώθηκαν 50 περίπου Μακεδόνες, ὅπως καὶ ὁ γιὸς τοῦ Ἐμμανουὴλ Παπᾶ Θανάσης (ποὺ—ὅπως ξέρομε—αἰχμαλωτίστηκε καὶ ὀδηγήθηκε στὴ Χαλκίδα, ὅπου ἀποκεφαλίστηκε) καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Ντηλιάγγελος. Ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες μάχες.

ια'. Ἀκόμα, ἐπιβεβαιώνει, ὁ Ψαροδήμος, τὸ γεγονός ὅτι σ'ὄλο τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως οἱ ὄπλαρχηγοὶ δὲν μισθοδοτοῦνταν ἀπὸ πουθενὰ καὶ ὅτι τὰ λάφυρα, ποὺ ἀποκτοῦσαν καὶ μοίραζαν, ἦσαν ὁ μόνος τρόπος γιὰ

1. Βλ. γιὰ τοῦτα Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Τὰ γεγονότα, ὁ.π., καὶ τοῦ ἴδιου, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 30 (σημ. 2), 40 (σημ. 2) καὶ 57-59. Πρβλ. καὶ Β α σ . Σ φ υ ρ ό ε ρ α, ὁ.π., Ἄ π ο σ τ ό λ ο υ Ε . Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ἱστορία Μακεδονίας, σ. 591 κ.έ., καὶ Κ ω ν σ τ . Ἄ π . Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, ὁ.π., σ. 51, 58, 63 καὶ 95-96.

2. Γιὰ τὸν σπουδαῖο τοῦτον πολέμαρχο βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., παντοῦ, ὅπως καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία στὶς σημειώσεις τῶν σ. 52-53, πρβλ. ὁμως καὶ τὰ καινούργια στοιχεῖα αὐτῆς τῆς μελέτης.

3. Βλ. σχετικὰ τίς μελέτες μου δ' καὶ ε' τῆς πρώτης σημειώσεως αὐτῆς τῆς ἐργασίας μου.

τὴν ἀμοιβὴ τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους μισθοδοτοῦσαν καὶ μὲ δικά τους χρήματα, ὅταν εἶχαν.

ιβ'. Τέλος, ὁ Δήμος Νικολάου-Ψαροδήμος γράφει ὅτι ἀπ' ὅλους τοὺς Μακεδόνες ὄπλαρχηγούς ἐπιζοῦσαν τότε (1865) μονάχα ὁ ἴδιος καὶ ὁ Γεώργιος Τζαχειλάς¹. Ἐπίσης, ὅτι δὲν εἶχε (στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα) οὔτε μιὰ γωνιά γῆς γιὰ νὰ ταφεῖ, ὅτι δὲν ἔπαιρνε οὔτε μισθὸ ἀπὸ τὸ 1838 καὶ ὅτι εἶχε χαρακτηριθεῖ σὰν ταγματάρχης (λοχαγός), ὅταν οἱ ἄλλοι συναγωνιστές του εἶχαν μεγαλύτερο βαθμὸ, ἀκόμα καὶ μερικοί, ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει παλιότερα, σὰν κατώτεροί του, στὶς διαταγές του.

2. Ὁ Κώστας (Κωνσταντῖνος) Νικολάου Ὀλύμπιος, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀλύμπου (1822) Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλύμπιου.

Σὲ αἴτηση τῆς χήρας του Μηλιάς (Ἀταλάντη, 28.3.1865) γράφεται ὅτι ὁ Κώστας Νικολάου πέθανε ἀπὸ τραῦμα, ποὺ ἔλαβε στὴν ἐκστρατεία τοῦ πολέμου τοῦ 1854.

Τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν ἀριστεῖο (18/30.9.1835).

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, ἀριθ. 201/28.3.1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γυναῖκα του Μηλιά, εἶχε 5 κορίτσια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δύο ἦσαν χῆρες, δηλαδὴ ἡ Αἰκατερίνη καὶ ἡ Κρυστάλλω, ἐνῶ ἦσαν ἀνύπαντρες ἡ Καλλιόπη (25 χρόνων), ἡ Ἑλένη (23 χρόνων) καὶ ἡ Ἀσπασία (20 χρόνων). Δὲν εἶχαν περιουσία.

Γιὰ τοὺς σπουδαίους ἀγῶνες καὶ γιὰ τὴν ἀξιόλογη δράση του² ἔχομε καὶ τὸ ἐξῆς ἔγγραφο (ἀριθ. 15.139, Ἀθήνα 15.2.1844), τὸ ὁποῖο ὑπογράφουν (βλ. εἰκ. 2), ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ του, καὶ 4 ἄλλοι ἀξιόλογοι ἀγωνιστές, ὅπως π.χ. ἦσαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Βάσος Μαυροβουνιώτης, ὅπου περιέχονται καὶ ἀξιοσημεῖωτες δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὶς ἀδικίες, ποὺ ἔκαμαν οἱ ἐξεταστικὲς ἐπιτροπὲς σὲ βάρος τῶν ἀγωνιστῶν:

1. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Τσαχειλά (Τσαχίλα-Τσαχύλα κ.λ.) βλ. πρόχειρα στοῦ Ἰωάννου Πετρόφ, ὁ.π., σ. 79-80, ὅπου βιβλιογραφικὸ σημείωμά μου. Ἐξῆλλου, δημοσιεύονται πιὸ κάτω (στὴ μελέτη αὐτὴ) νέα στοιχεῖα. Τὰ μέλη τῆς ἔλαβαν μέρος καὶ στὶς ἐπόμενες ἐπαναστατικὲς κινήσεις τοῦ 1836, 1854 καὶ 1878.

2. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις, ὁ.π., σ. 9, 14, 15, 28, 53 καὶ 55. Φαίνεται ὅτι στὰ 1836 ὁ Κώστας Νικολάου δὲν εἶχε ἀρμονικὲς σχέσεις μὲ τὸν ἀδελφὸ του Διαμαντῆ. Βλ. Ντίνο Κονόμου, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστὲς τῆς ἐθνεγερσίας καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ τους σχέδια γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀλύτρωτης Ἑλλάδας. (Ἐνα ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ 1836), «Θεσσαλικά Χρονικά» 10(1971)55, σημ. 1. Στὶς σ. 53-58 περιέχονται ἀξιόλογες πληροφορίες καὶ γιὰ Μακεδόνες-Ὀλύμπιους ὄπλαρχηγούς, μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολοῦμαστε σ' αὐτὴ τὴ μελέτη.

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν ὅτι ὁ Κύριος Κώστας Νικολάου, Ὁλύμπιος, ὑπηρετήσε τὴν Πατρίδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπανάστασεως μέχρι τέλους αὐτῆς, μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ὄπλαρχηγοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Διαμαντῆ Ν. Ὁλυμπίου.

Ἔστι ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὁλύμπιος αὐτὸν ἀπέστειλεν εἰς ὅλας τὰς ἐτοιμασίας τοῦ πολέμου.

Ἔστι αὐτὸς ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ψαρὰ καὶ οἰκονόμησε πυροβόλα διὰ τὴν ἐκστρατείαν, δώσας ὁμολογίαν διὰ τὸ ἀντίτιμόν των ὁ ἴδιος διὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

Ἔστι ὅπου καὶ ἂν ἐφέρετο περιστάσις πολέμου οὗτος ἀπεστέλλετο πρῶτος μὲ τοὺς παρὰ αὐτῶ καὶ ἐκαταλάμβανε τὰς ἀπαιτουμένας θέσεις καὶ διαβάσεις τοῦ τυράννου.

Ἔστι τοιοῦτος ὢν τότε, ἤδη δὲν κατέχει οὐδεμίαν τάξιν βαθμοῦ στρατιωτικῆν, ἀδικηθεὶς παρὰ τῶν ἐξεταστικῶν ἐπιτροπῶν, διότι εἰς ταύτας περιλαμβάνοντο καὶ ξενοκράται, οἵτινες δὲν ἐπιθύμουν πάντοτε τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς Ἑλλήνας.

Ἔστι οὗτος εἰς καταστάσεις ἀσυμφωνίας τῶν ἀρχηγῶν [περὶ] χρημάτων κατέβαλλεν εἰς τὰς τότε δεινὰς περιστάσεις καὶ ἀρκετὰ / χρήματα, διὰ τὰ ὁποῖα δὲν ἐδέχθη νὰ λάβῃ οὐδ' ὁμολογίαν.

Ἔστι εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, δηλαδὴ εἰς Καστανιὰ τῆς Βέργιας, εἰς Μηλιά Ἀλασσώνας, εἰς Ἐλευθεροχώρι, εἰς Βρουσάκια τῆς Εὐβοίας, εἰς Τρίκερα, εἰς Σκιάθον μὲ τὸν τοῦ ἐχθροῦ ἀντιπαραταχθεὶς στόλον καὶ εἰς ἄλλας διαφορὰς θέσεις, ἔδειξε μεγάλα ἀνδραγαθήματα.

Ἔστι ἀπὸ τὸν Διαμαντῆ Ν. Ὁλύμπιον ἀπεστάλη εἰς τὴν τότε Προσωρινὴν Διοίκησιν ὡς ἀντιπρόσωπός του, διὰ νὰ προβλέψῃ πολεμοφόδια καὶ λάβῃ τὰς ὁδηγίας της.

Ἔστι εἰς ἀπουσίαν τοῦ Διαμαντῆ οὗτος ἐδιοικοῦσεν ὅλον τὸ στρατόπεδον.

Καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ, εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸς ἐδείχθη λαμπρὸς πολεμιστὴς καὶ σημαντικὸς ἀνὴρ ἀγωνιστῆς.

Ὡς τοιοῦτον λοιπὸν γνωρίζοντες κάλλιστα αὐτὸν καὶ ὡς ὑποχρεωμένοι εἰς τὸ νὰ ὁμολογοῦμεν τὴν ἀλήθειαν δίδομεν τὸ παρὸν μας πρὸς χρῆσιν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

3. Ἀθανάσιος Συρόπουλος, ἀπὸ τῆ Βέροια, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως.

α) Τὰ ἔ γ γ ρ α φ α. Ὁ γιὸς του Σπύρος ὑπέβαλε αἴτηση (3.6.1865), ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, γράφει ὅτι ὁ πατέρας του πέθανε στὰ 1856 καὶ ὅτι ἡ οἰκογένειά του αἰχμαλωτίστηκε.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχουν καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα ἔγγραφα:

α'. Ἀντίγραφο τοῦ ἀριθμ. 2085 ἐγγράφου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, ποὺ ἔχει τὸ πιὸ κάτω ἀξιόλογο περιεχόμενο:

σ. 1 Γενναϊότητα Καπετὰν Ἀθανάση Συρόπουλε

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας Ἱεροῦ τούτου πολέμου ἀνεχώρησα ἐκ τῆς Ρωσσίας, ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου τοῦ γένους Πληρεξούσιος Ἀρχιστρατήγου. Εἶναι περίπου τέσσαρες μῆνες ἀφ' οὗ ἤλθον εἰς Πελοπόννησον. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς μου εἶναι νὰ δώσω ὄργανισμὸν εἰς τὴν Πολιτικὴν Διοίκησιν τῶν Ἑλληνικῶν Πραγμάτων, διὰ νὰ γίνεταί ἡ ἀπαιτουμένη προμήθεια τῶν εἰς τὰ Στρατόπεδα ἀναγκαίων, καὶ ἔτι πραγματικῶς νὰ συναγωνισθῶ κατὰ τῶν τυράννων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁμογενῶν μου. Μὲ τοιοῦτο πνεῦμα καὶ πατριωτικὴν ψυχὴν δὲν παύω καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγωνιζόμενος, καὶ πάντας παρακινῶν νὰ συνεργασθῶσιν ἐναντίον τῶν ἀπίστων τυράννων, καὶ νὰ μάχωνται ὑπὲρ Πίστεως καὶ πατρίδος, μὲ ἀκλόνητον γενναϊότητα καὶ σταθερότητα. Χαίρω καὶ εὐχαριστῶ τὸν θεὸν ὅτι ἐφυλάττοντο τοιοῦτοι ἀνδρεῖοι, φρόνιμοι καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες διὰ νὰ γίνωσιν Ἀρχηγοὶ τῶν ὁμογενῶν εἰς τὸ ἔνδοξον τοῦτο καὶ Ἱερὸν στάδιον. Τὸ ὄνομά σου δὲν τὸ εἶδον ἀκόμη εἰς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι καὶ ἡ δική σου καρδιά ἀναφλέγεται πρὸ πολλοῦ διὰ νὰ περιζωσθῇ τὴν μάχαιραν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τόσους ἤδη αἰῶνας ὕβριζαν, ἀδικοῦσαν, καὶ μὲ πάντα τρόπον κατετυραννοῦσαν καὶ πίστιν καὶ γένος καὶ πατρίδα· ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦσαν τὰ μέγροι τοῦδε ἐφόδια τοῦ πατριωτικοῦ ἐφοδιασμῶ, φανοῦ τώρα γενναῖα· ἐγὼ, ἀοράτως παρενοισκόμενος [ἐκεῖ], σὲ περιζώνω τὴν μαχαίραν· βάρνε τὴν εἰς τὸ αἷμα τῶν αἰμοβόρων τυράννων· σύναξε ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν σου ὄλους τοὺς ἐγχωρίους πατριώτας· ἄναψε εἰς τὰς καρδίας των ἐκεῖνον τὸν ἐνθουσιασμὸν, μὲ τὸν ὅποιον οἱ πρόγονοί των ἠγωνίσθησαν πολλάκις διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, καί, νικῶντες πανταχοῦ, ἐξοῦσαν ἐλεύθεροι, καὶ μετὰ θάνατον ἄφησαν ἀθάνατον ὄνομα. Συναγρικῶς καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συγκαπετανέους, διὰ νὰ γίνωνται συστηματικῶς ὅλα σας τὰ πολεμικὰ κινήματα, μὴ δειλιάσης διὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· γράφω πρὸς τοὺς Ἰϋδραῖους καὶ Σπειζιώτας νὰ σᾶς προφθάσουν παρούτην, ὅσῃν ἠμποροῦν· θέλω φροντίση, εἰ δυνατόν, καὶ προμηθεύσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ· μὴν ἀμελήσετε ὅμως καὶ τὴν ἐκ μέρους σας πρόνοιαν, ὅταν ἡ πατρίς μάχεται ὑπὲρ ἐλευθερίας, δὲν εἶναι δίκαιον κανεὶς συμπατριώτης νὰ ἀδιαφορῇ· ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑψώσατε τὴν ἱερὰν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐτὸς ὁ πόλεμος, θεοῦ βοηθοῦντος, θέλει δείξῃ πόρους καὶ χρημάτων καὶ ἐφοδίων· ἄλλο νὰ μὴ φοβῆσθε τόσον ὅσον τὴν διχόνοιαν, διότι αὐτὴ ἀναστατώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εὐτυχῆ, ἡ δὲ ὁμόνοια συγκροτεῖ καὶ ἐνδυναμώνει τὰ πάντα καὶ ἐὰν εἶναι εἰς τὰς ἀρχὰς δυστυχῆ. Ἐνθυμεῖσθε ὑπὲρ τίνος εἶναι ὁ ἀγὼν· εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Πίστεως. εἶναι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τυραννομένου καὶ ἐξουθενημένου γένους. Ἐνθυμεῖσθε ποῖαι εἶναι αἱ ἀνταμοιβαὶ τῶν ὑπὲρ τούτων ἀπάντων μαχομένων· εἶναι παρὰ μὲν θεοῦ ἀπόλαυσις τῆς οὐρανίου Βασιλείας, παρὰ δὲ τοῦ γένους καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτοῦ δόξα, ἔπαινοι, βραβεῖα καὶ ἀξιώματα.

σ. 2

Βέβαιος περὶ τῆς πρὸ σέ εὐνοίας καὶ πατριωτικῆς προθυμίας μου γράφε μοι συνεχῶς τὴν κατάστασιν τῶν αὐτόθεν πραγμάτων καὶ τὰς λαμπρὰς προόδους σου, τὰς ὁποίας ἐπευχόμενός σοι, μένω

Τῆν. 30. Σεπτεμβρίου 1821

ἀπὸ Ἄργους

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

*Τῷ Γενναιοτάτῳ Καπετᾶν Ἀθανάση Συροπούλῳ
εἰς Αἰκατερίνην*

Διὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀντιγραφῆς.

Ἀταλάντη 2 Ἰουνίου 1865

Ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης.

Τ. Σ. ὑπογραφή δυσανάγνωστη.

β'. Ἄλλο ἔγγραφο μὲ ἀριθμὸ 2.085

Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος

Τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Πολέμου

Ἐπιτελεῖον Πολέμου

Περίοδος Βα

ἀρ. 524

*Πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Συρόπουλους Καπε(τᾶν) Γιώργην, καὶ
Καπετᾶν Ἀθανάσην*

Ἡ Διοίκησις ἔμαθε πρὸς χαρὰν τῆς τὰς πιστὰς καὶ εἰλικρινεῖς ἐκδουλεύσεις σας εἰς τὸν Ὀλυμπον, ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος, καὶ ἐλυπήθη διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν φαμιλιῶν σας, διὰ τὴν στέρησιν τῶν ὑπαρχόντων Σας, διὰ τὰς πληγὰς σας καὶ χαίρει μανθάνουσα πάλιν ὅτι μὲ ὅλα ταῦτα δὲν ἀπαυδῆσατε, ἐκδουλεύοντες τὴν Πατρίδα, μὲ τὴν αὐτὴν πίστιν, εἰλικρίνειαν, καὶ ἀγάπην εἰς τὸν Εὐριπον ὑπὸ τὸν Στρατηγόν, φίλον καὶ συντοπίτην σας Κύριον Διαμαντῆν.

Τῆν 16 Ἰουνίου 1823 ἐν Τριπολιτζᾷ

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολέμου

Χρ. Περραιβὸς

Ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Α. Παπαγεωργίου

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Δημήτριος Τυραοῦ

Ἀριθμ. 524

Πρὸς τοὺς ἀδελφούς κ. Γιώργην καὶ Ἀθανάσιον Συρόπουλον.

Τὸ ἀκριβὲς ἀντίγραφο ἐπικυρώνει πάλι ὁ Δήμαρχος Ἀταλάντης, στίς 2-6-1865.

γ'. Παρόμοιο ἔγγραφο (α/α 646/2-6-1823), μὲ τις ἴδιες ὑπογραφές, ἀπευθύνεται μονάχα πρὸς τὸν Θανάση Συρόπουλο, μὲ τὸ ὅποιο τοῦ γνωστοποιεῖται ὅτι: «Ἡ Διοίκησις, μὲ Διαταγὴν τῆς, ὑπ' ἀριθμ. 2.187, χάριν εὐγνωμοσύνης, διὰ τὰς πιστὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις σου, σὲ προβιβάζει εἰς τὸν βαθμὸν τῆς χιλιαρχίας...».

δ'. Ἄκόμα, διασώθηκε καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸν (Ἀθήνα, 10.5.1846, ἀριθ. 2.085) τῶν Χριστόφορου Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Ν. Ὀλύμπιου καὶ Δ. Τζάμη Καρατάσου:

«Οἱ ὑποφαινόμενοι, ἔχοντες πλήρη γνῶσιν τῶν ἀγῶνων, ἐκδουλεύσεων καὶ θυσιῶν τοῦ Συναγωνιστοῦ μας Ἀθανασίου Συροπούλου, ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας, Πιστοποιοῦμεν, ἐν βάρει τῆς συνειδήσεως καὶ ἐπὶ τῇ Στρατιωτικῇ ἡμῶν Τιμῇ, ὅτι ὁ εἰρημένος Ἀθανάσιος Συρόπουλος ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκουβας, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος καὶ ὁ Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἄμα ἐκραγεῖσης τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ πρότερον ὁ ρηθείς, μέλος τῆς φιλικῆς ἑταιρίας, ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν. Δυνάμει τοῦ ἀπὸ 30 ἴβριου 1821 ἐγγράφου τοῦ ἀειμνήστου Δημητρίου Ὑψηλάντου, καταφρονήσας δὲ περιουσίαν λαμπράν, κινητὴν καὶ ἀκίνητον, χάριν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος μας, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐνυπάρχοντας τότε ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν του στρατιώτας καὶ διέτρεξε τὴν ἐπαρχίαν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν δι' ἰδίων ἐξόδων, μετακινῶν καὶ τρέφων τοὺς στρατιώτας, τὴν ἠνάγκασεν ὅλην νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Γενναίως πολεμῶν καὶ ἀγωνιζόμενος μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματός του, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος μας τὸν ἐκάλει, ἠρίστευσε πάντοτε καθ' ὅλας τὰς μάχας.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Πατρίδος μας, μεταβάς ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθέρας Ἑλλάδος...», ἔλαβε μέρος μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Μακεδόνες (ἔχοντας στίς διαταγές του 25) σὲ πολλὰς μάχας, ὅπως στὰ Βρυσάκια.

Ἄκόμα, πληροφοροῦμαστε (ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸν) ὅτι «...ἡ οἰκογένειά του εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ ὀλόκληρος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ναούσης καὶ πολλὰ δεινὰ ὑπέφερε, καὶ εἰσέτι ἄχρι τοῦδε μία τῶν ἀδελφῶν του εὐρίσκειται αἰχμάλωτος εἰς Σκιζάραν, πρὸς ἀποζημίωσιν τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του, ἀγωνίζεται», ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 1829 τὸ μόνο ποῦ κατόρθωσε ἦταν νὰ ξοδέψῃ περισσότερες ἀπὸ 12.000 δραχμὰς χωρὶς ἀποτέλεσμα.

ε' Τέλος, ὑπάρχει καὶ τὸ ἀριθ. 573/357/2-6-1865 πιστοποιητικὸν τοῦ δημάρχου Ἀταλάντης, ἀπὸ τὸ ὅποιο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ γιὸς του Σπύρος ἦταν 35 χρόνων, δηλαδὴ ὅτι γεννήθηκε στὰ 1830.

β) Π α ρ α τ η ρ ἡ σ ε ι ς. Ἄπὸ τὰ ἔγγραφα, ποὺ δημοσιεύτηκαν, ἀπο-

κτούμε όρισμένα νέα στοιχεία για τή σπουδαία τούτη οίκογένεια τών Σύρων ή Συροπούλων¹. Θα σημειώσουμε όσες αξιόλογες πληροφορίες προκύπτουν από αυτά, τονίζοντας προκαταβολικά ότι όλα τούτα πρέπει να συνδυασθούν με όσα περιέχονται και στις επόμενες περιπτώσεις, για τά άλλα μέλη τής ίδιας οίκογένειας:

α'. Είναι σημαντικό τὸ π ρ ῶ τ ο ἔ γ γ ρ α φ ο τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη πρὸς τοὺς δύο ἀδελφούς. Πρῶτα-πρῶτα εἶναι καλογραμμμένο καὶ με οὐσιαστικό περιεχόμενο, ἂν συγκριθεῖ με ἄλλα παρόμοια κείμενα, πὸν στάλθηκαν σὲ ἀνάλογες περιστάσεις.

Ἦτο, βέβαια, γνωστὸ ὅτι, ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ὄπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου Νικόλαος Κασομούλης καὶ Κώστας Νικολάου ἐφθασαν στὸ Ἄργος, στὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1821, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔστειλε σὲ τούτους, στοὺς ἐφοροὺς τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας, ὅπως καὶ πρὸς τὸν Ἐμμανουήλ Παπά, σχετικά ἐγγραφα, παρακινώντας τοὺς νὰ συντονίσουν τὶς προσπάθειές τοὺς. Τούτα ἐγραψε ὁ γνωστός, μορφωμένος ἀγωνιστὴς Νεόφυτος Βάμβας. Γνωρίζαμε ἤδη τὰ δύο τούτα κείμενα² καὶ ἀγνοούσαμε τὸ πιὸ πάνω, τρίτο. Ἦδη, κατέχομε καὶ τὸ κείμενο τούτο, πὸν στάλθηκε πρὸς τοὺς Συρόπουλους καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἦσαν ὅμοιοι περιεχομένου καὶ τὰ ἐγγραφα, πὸν στάλθηκαν καὶ στοὺς ἄλλοὺς ὄπλαρχηγούς. Πρέπει, συνε-

1. Βλ. γιὰ τούτους στοῦ Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ ἠ, Ἦ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται με τοὺς τύπους Σῦρος-Σύρου καὶ Συρόπουλος (Συριόπουλος) καὶ ὑπάρχει κάποια ἀσάφεια γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τῆς οίκογένειας. Βλ. σχετικά στοῦ Ἰ ω ἄ ν ο υ Π ε τ ρ ῶ φ, ὁ.π., σ. 76-78, ὅπου (σ. 76-77) καὶ σχετικὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμά μου, με ἀναφορὰ στὰ πιὸ πάνω προβλήματα. Σὲ σημείωμα τοῦ 1835 ἀναφέρεται ὁ καπετάνιος Θανάσης «Σειρόπουλος» σάν ἀρχηγὸς 100 ἀγωνιστῶν στὰ «Βουνὰ Βοδενῶν», ὅπου τοθετεῖται καὶ ὁ Διαμαντὴς Νικολάου. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιὰ ἀνορθόγραφη (εἰ) γραφὴ τοῦ ἐπιθέτου καὶ γιὰ ἀξιοπερίεργη πληροφορία γιὰ τὸν τόπο τῆς δράσεως τοῦ Συροπούλου-Σύρου, τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ τοῦ Γέρο Καρατάσου. Βλ. Κ ο σ μ ἄ Θ ε σ π ρ ω τ ο ῦ - Ἄ θ α ν α σ ἰ ο υ Ψ α λ ἰ δ α, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1964, σ. 88. Φαίνεται ὅτι ἡ σύγχυση τῶν διαφορῶν ἐδαφικῶν καὶ κληφταρματολικῶν διαμερισμάτων τῆς Μακεδονίας ἦταν κάτι πιὸ γενικὸ, ἀφοῦ καὶ ὁ καπετάν Λάζος ἀναφέρεται σάν «Βοδενάλῆς» ἢ «Βοδενιώτης» σὲ σειρά ἐγγράφων. Βλ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας, τόμος 5ος τεύχος 2ον, Ἰστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ἐπιμέλεια Ἐμ.μ. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Ἀθῆναι 1965, σ. 195, 203, 209, 212, 215 καὶ 385.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ ἠ, Ἦ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Νικ ὀ λ ἰ α ο ς Κ α σ ο μ ο ῦ λ η ς, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τ. 1, σ. 158, γράφει: «Ὁ Βάμβας... μᾶς ζήτησε τὰ ὀνόματα ὄλων τῶν Καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου, καί, σχεδιάσας μίαν ἐγκύκλιον, ἐγραψε πρὸς ὄλους, ἐνθαρρύνοντάς τοὺς». Ἐπομένως, τὸ ἴδιο ἐγγραφοὺς πρέπει νὰ πῆραν καὶ οἱ ὑπόλοιποι ὄπλαρχηγοὶ τῆς περιοχῆς. Προκηρύξεις πέσαν καὶ στὰ χέρια τῶν Τούρκων, στὴ Ράντιανη (Ρυάκια). Βλ. καὶ Κ ω σ τ. Α. Β α κ α λ ο π ο ῦ - λ ο υ, ὁ.π., σ. 58. Πρβλ. καὶ British documents..., σ. 227-228.

πῶς, νὰ ἀποκλείσουμε μὲ βεβαιότητα τὴν περίπτωση ὅτι ὅσα γράφονται στὸ ἔγγραφο γιὰ τὴν κάποια ἐπιφυλακτικότητα, πὺ ἔδειχναν οἱ δύο ἀδελφοί, Γιώργης καὶ Θανάσης Συρόπουλοι, ἀφοροῦσαν μονάχα τούτους, γιατί φαίνεται ὅτι γράφτηκαν τὰ ἴδια γιὰ ὅλους τοὺς ὄπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου. Στὴν (ἀπίθανη) ἀντίθετη περίπτωση πρέπει νὰ δεχτοῦμε ὅτι οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι-Συροπουλαῖοι εἶχαν περισσότερες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπαναστάσεως, ἂν καὶ ὁ Γιώργης Συρόπουλος εἶχε πάρει μέρος στὴ σύσκεψη τῶν ὄπλαρχηγῶν, πὺ ἐγινε στὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου τοῦ νέου, τοῦ Ὀλύμπου (τῆς περιοχῆς τοῦ Λιτοχώρου, πὺ ὕστερα κήκε), ὅπως εἶδαμε στὴν προηγούμενη περίπτωση, τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλύμπιου ἢ Ψαροδήμου.

β'. Ἀπὸ τὸ δ ε ὑ τ ε ρ ο ἔγγραφο μαθαίνομε ὅτι οἱ οἰκογένειες τῶν Συροπούλων αἰχμαλωτίστηκαν στὴ Νάουσα, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθεῖ τὰ γυναικόπαιδα πολλῶν ὄπλαρχηγῶν τῆς περιοχῆς καὶ ὅτι δημεύτηκε ὁλόκληρη ἡ περιουσία τους.

γ'. Ἀπὸ τὸ τ ρ ῖ τ ο ἔγγραφο πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος προήχθηκε (1823) στὸν βαθμὸ τοῦ χιλίαρχου, στὰ πλαίσια τῆς σκόπιμης συμπεριφορᾶς τῆς Διοικήσεως ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, πὺ μὲ πολλὴ εὐκολία μοίραζε, τότε, καὶ ἀνώτατα ἀξιώματα, πὺ, βέβαια, μὲ μεγαλύτερη εὐχέρεια τὰ ἀφαίρεσε ὕστερα, ὅταν πιά δὲν εἶχε ἀνάγκη τίς πολυτίμες ὑπηρεσίες τῶν ἀγωνιστῶν. Τοῦτο, μάλιστα, παρατηρήθηκε πολὺ συχνὰ στὶς περιπτώσεις τῶν Μακεδόνων ὄπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, πὺ οἱ ἰδιαιτέρες πατρίδες τους δὲν κατόρθωσαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ ἐλευθερωθοῦν, ὁπότε καὶ περιέπεσαν στὸ περιθώριο, τουλάχιστο στὸν κανόνα.

δ'. Ἀπὸ τὸ τ ε τ α ρ τ ο ἔγγραφο-πιστοποιητικὸ ἀποκοτοῦμε χρήσιμα, συμπληρωματικά, στοιχεῖα, πὺ τὰ ἀγνοοῦσαμε ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα εἶχαμε ἀμβολίες, μὰ καὶ θεωροῦσαμε σὰν δεδομένα ὀρισμένα ἀπ' αὐτά, χωρὶς ὅμως νὰ μποροῦμε νὰ τὰ ἀποδείξουμε. Πιὸ συγκεκριμένα, μαθαίνομε ὅτι ἡ οἰκογένειά τους καταγόταν ἀπὸ τὴ μακεδονικὴ Βέροια. Βέβαια, τὸ ἐπίθετο τοῦτο (Συρόπουλος) εἶναι πανελλήνιο, ἀλλὰ ξέραμε κιάλας ὅτι Συρόπουλοι ὑπῆρχαν στὴ Βέροια, ἀκόμα καὶ στὰ βυζαντινὰ χρόνια. Ἄλλωστε, ἦταν δεδομένο ὅτι ἓνας κλάδος τῆς οἰκογένειας προερχόταν ὀπωσδήποτε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας-Πιερῶν, ὅπου (Πιέρια) καὶ σήμερα ζοῦν ἀπόγονοί της. Πρέπει ὅμως νὰ ἐπαναλάβω ὅτι τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα καὶ ὅτι, π.χ., μὲ τὸν τύπο «Συριόπουλος» ἐμφανίζονται στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» τουλάχιστο ἑπτὰ ἄλλοι ἀγωνιστές, ἀπὸ τὴ Γορτυνία ἢ ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Πελοποννήσου, καὶ συγκεκριμένα ὁ Ἀσημάκης, ὁ Βασίλειος, ὁ Δημήτριος, ὁ Διαμαντής, ὁ Ἰωάννης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μιχαὴλ Συριόπουλοι. Πάντως, εἶναι πιθανό, μὲ τὴν ἔνδειξη «ἐκ Βερροίας» νὰ δηλώνεται, στὴν πραγματικότητα, ἡ περιοχὴ (ἐπαρχία) καὶ ὄχι ἡ πόλη,

ἀπ' ὅπου κατάγονταν οἱ Σύροι ἢ Συρόπουλοι, ὅπως, ἐξάλλου, ἀναφέρεται πιὸ κάτω γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο (: «... ὄπλαρχηγὸς τῆς ... ἐπαρχίας Βερροίας»), τὸν Γιαννάκη καὶ τὸν Μέλιο Συρόπουλο καὶ συνέβαινε καὶ στὶς περιπτώσεις τοῦ Γέρο Καρατάσου, τοῦ Ἀγγελῆ Γάτσου κ.ἄ., γιατί τὶς περισσότερες φορὲς μνημονεύεται σὰν τόπος καταγωγῆς ἢ μεγαλύτερη πόλη μιᾶς περιοχῆς, γιατί τούτη εἶναι πιὸ γνωστὴ στοὺς ξένους, τουλάχιστο σὲ σύγκριση μὲ τοὺς ἄλλους, πιὸ ἄσημους οἰκισμοὺς, ὅπου ὁμως πραγματικὰ γεννήθηκαν οἱ ἀξιόλογοι ἡγέτες κ.λ.¹.

Τοῦτο, ἄλλωστε, γίνεται πιὸ πιθανὸ ἂν προσέξουμε τὴν ἀξιολογὴ πληροφορία, ὅτι ὁ Θανάσης Συρόπουλος «... ἀνέκαθεν ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας Κόκοβας». Κόκοβα-Κόκοβα ἢ Κόκουβα-Κόκκουβα λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) τὸ σημερινὸ χωριὸ Πολυδένδρι τοῦ νομοῦ Ἡμαθίας, ποὺ εἶναι τὸ πρῶτο μεγάλο χωριό, ποὺ συναντᾶει κανένας ἀνεβαίνοντας στὰ Πιέρια (ὅταν περάσει τὸν Ἀλιάκμονα, ἐρχόμενος ἀπὸ τὴ Βέροια) καὶ εἶναι ἔδρα ἰδίας, ὁμώνυμης Κοινότητος. Τὸ ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἡ περιοχὴ τῶν Πιερῶν ἀποτελοῦσε «ἐπαρχία», μὲ ἔδρα τὴν Κόκοβα-Πολυδένδρι, τοῦτο δὲ μπορεῖ, ἐνδεχόμενα, νὰ ἐρμηνευθεῖ, πὼς ἦταν ἔδρα ἰδιαίτερης διοικήσεως

1. Γιὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἐπιθέτου τῶν Συροπούλων καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Βέροιας στὰ βυζαντινὰ χρόνια, βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἱστορία τῆς Βεροίας, τ. 2, Βυζαντινοὶ χρόνοι, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 133-134. Ὁ Ἀπόστολος Ε. Βακαλόπουλος, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ἀρματολίκια καὶ γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Θύμιου Βλαχάβα στὴ Θεσσαλία στὰ 1808, Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Θ. 9(1965)229-251, καὶ συγκεκριμένα στὴ σ. 243, γράφει (πρβλ. τοῦ Ἰδίου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 535) ὅτι γιὰ πρώτη φορά μαθαίνομε πὼς ὁ Σῦρος-Συρόπουλος ἦταν κλεφταρματολὸς τῆς Βέροιας. Βλ. ὁμως Νικολάου Κασομούλη, ὁ.π., σ. 146. ὅπου γράφεται ὅτι ἡ «καθῆδρα» τῶν Συραίων ἦταν ἡ Κόκοβα τῆς Βέροιας. Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Κ. Βασδραβέλλη, Ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας, Β'. Ἀρχεῖον Βεροίας-Ναούσης (1598-1886), Θεσσαλονίκη 1954, ἔγγραφο 354 (τῆς 16.8.1834), σ. 324-325 καὶ 363 (τῆς 15-3-1837), σ. 333-καὶ «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910) 332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ Γεώργιος Σῦρος ἦταν ἀρματολὸς τῆς Βέροιας καὶ ὅτι ἡ σφραγίδα του εἰκόνιζε περισσότερα. Ὁ Εὐστάθιος Στουγιαννάκης, Ἔδεσσα, ἡ μακεδονικὴ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ, Θεσσαλονίκη 1933, σ. 247 καὶ 249, γράφει ὅτι ἡ ἐπιρροή τῶν ἀρματολῶν τοῦ ἀρματολικίου τῆς Βέροιας Σύρου καὶ Καρατάσου ἔφθανε μέχρι τὴν Ἔδεσσα, γι' αὐτὸ—φαίνεται—καὶ οἱ ἐπικεφαλῆς τούτου (π.χ. οἱ Θανάσης Συρόπουλος, Νικόλαος Διαμαντῆς, Λάζος κ.λ.) ἀναφέρονται καὶ ὡς «Βοδενιώτες» κ.λ., ὅπως εἶδαμε στὴν προηγούμενη σημείωσι. Σὲ κείμενο τῆς ἐπόμενης σημειώσεως ὁ Γέρο Καρατάσος φέρεται σὰν κλεφταρματολὸς τριῶν ἐπαρχιῶν, δηλαδὴ τῆς Βέροιας, τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Βαρδαριῶ. Ὁ Νικόλαος Κασομούλης, ὁ.π., σ. 11 καὶ 198 (πρβλ. δὲ καὶ σ. 22, 40, 65, 75, 184, 187, 192, 205 καὶ 240) ἐκφράζεται σχεδὸν ἐχθρικά γιὰ τοὺς Συραίους καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν Θανάση, ποὺ φαίνεται ὅτι πραγματικὰ «κίότῃψε», ὅταν τραυματίστηκε ὁ ἀδελφός του Γιώργης. Γνωρίζομε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν Φιλικός, τουλάχιστο ἀπὸ τὸ 1820, ἀφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔστειλε καὶ σὲ τοῦτον προκήρυξή του. Βλ. Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ναύπλιον 1834, σ. 316.

ἀρματολῶν-κλεφτῶν, ἢ, ἀλλιώτικα, ὑποδιαιρέσεως τῆς εὐρύτερης κλεφταρματολικῆς περιφέρειας τῆς Βέροιας, ποὺ ἦταν ἀναμφισβήτητα ἔδρα μιᾶς παρόμοιας ὀργανωτικῆς μονάδας τοῦ μακεδονικοῦ κλεφταρματολισμοῦ¹.

Ἐπίσης, ἐπιβεβαιώνεται τώρα ἡ ὑπόθεση ὅτι καὶ ὁ Θανάσης Σύρος-Συρόπουλος ἦταν μνημένος στὰ μυστικά τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας² (ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Γιώργης) καὶ προστίθεται ὅτι ἦταν πλούσιος, ὅτι (μετὰ τὸ ἔγγραφο τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη) δραστηριοποιήθηκε καὶ ξεσήκωσε τὴν περιοχὴ του (τὰ Πιέρια), συμμετέχοντας στὶς μάχες ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τὶς συνέπειες ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μακεδονία τὶς πλήρωσε σκληρά, ἀφοῦ αἰχμαλωτίστηκε (στὴ Νάουσα) καὶ ἡ δική του οἰκογένεια, ἐνῶ ἡ ἀδελφή του, ποὺ (ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ του Γιώργη, βλ. πιὸ κάτω) λεγόταν Ἀριστέρα καὶ ἔμεινε (τουλάχιστο μέχρι τὸ 1865) σὲ τουρκικὰ χέρια, σὰν αἰχμάλωτη, στὴν Ἑσκι-ζααρά, τῆς νομαρχίας Ἀδριανουπόλεως. Συνέπεια ὅλων αὐτῶν ἦταν νὰ χάσει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ νὰ ξοδέψει πάνω ἀπὸ 12.000 δραχμὲς (1846) γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῶν συγγενῶν του.

1. Βλ. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Ἄρματολοι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 6, 12, 14, 15, 32 κ.έ. Τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Πολεμικοὶ ἄνδρες τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον, «Μακεδονικά» 7(1966-1967) 31-76. Πρβλ. Ἀ π ο σ τ ὀ λ ο υ Ε. Β α κ α λ ο π ο ὐ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. 1, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 264-268 καὶ τ. 2, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 364-391, ὅπου ἀναπτύσσονται τὰ προβλήματα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν θεσμὸ τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν καὶ δίνονται πολλὰς πληροφορίες. Βλ. τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 251-257 καὶ 535. Τέλος, πρβλ. καὶ Γ ε ω ρ γ ῖ ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Σχεδιάγραμμα, ὁ.π., σ. 299, ὅπου δημοσιεύεται τὸ μέρος τῆς ἐκθέσεως τοῦ Δημητρίου-Τζάμη Καρατάσου, ποὺ ἀναφέρει τὴν κλεφταρματολικὴν δράση τοῦ πατέρα του καὶ γράφονται καὶ τὰ πιὸ κάτω: «Ὁ αἰμίμηστος πατήρ μου Καρατάσος, εἰς τῶν πρωτίστων ἀρματολῶν τῆς Μακεδονίας, πολὺ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὀπλισθεὶς κατὰ τῶν τυράννων, οὐ μόνον ὑπῆρξε... τὸ φόβητρον τῆς δυνάμεώς των καὶ ἤνοιξε τοὺς τάφους χιλιάδων ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τριῶν ἐπαρχιῶν, τῆς Βεροίας, τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Βαρδαρίου, ὅπου μόνον ἠκούετο τῶν ὄπλων του ἢ κλαγγὴ καὶ μόνος ἦταν νόμιος ἢ θέλησίς του. Ἀνίκανοι νὰ καταβάλωσιν αὐτὸν ὡς πολέμιον, οἱ κατὰ καιροὺς πασάδες τῆς Ρούμελης, ἐπεκύρουν, διὰ βασιλικῶν φερμανιῶν, τὴν κυριαρχίαν του καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἀνεγνώριζον αὐτὸν ὀπληρηγὸν ἀνενόχλητον».

2. Γιὰ τοὺς Μακεδόνες Φιλικούς βλ. Ἰ ω ἄ ν ν ο υ Κ. Β α σ δ ρ α β ἔ λ λ η, Κατάλογος τῶν Μακεδόνων Φιλικῶν, «Μακεδονικά» 1(1940)519-525 καὶ τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία στὴ Μακεδονία, «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησις» 3(1946)548-552 καὶ στὸ περιοδικὸ «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 24(1940)183 κ.έ.

Τελευταῖα δημοσιεύονται καινούργια στοιχεῖα γιὰ νέους Μακεδόνες οικονομικοὺς ἀρωγοὺς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Βλ. Ε. Γ. Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Τὰ οικονομικὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, στὴν Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα ΠΑΣΠΕ, ἔτους 1971-1972, Ἀθήνα 1972, σ. 11-47, ὅπου, μεταξὺ ἄλλων, μνημονεύεται (σ. 32) στὴ Ρωσία (Ἰούνιος 1821) καὶ ὁ Δημήτριος Μαρῆς, Βεροιώτης.

Ἦ Ὁ Θανάσης πέθανε τὸ 1856, ὅπως γράφει (1865) ὁ γιός του Σπύρος¹ (ποῦ γεννήθηκε γύρω στὰ 1830 στὴν ἐλεύθερη πιά Ἑλλάδα).

4. Ὁ Γιώργης Συρόπουλος, ἀπὸ τὴ Βέροια, ἀξιωματικὸς τῆς 6ης τάξεως.

α) Τὰ ἔγγραφα. α'. Στὴ σχετικὴ πράξη τοῦ γραμματέα τῆς ἐπιτροπῆς, ποῦ ὑπάρχει στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του, γράφονται τὰ ἑξῆς: «Ἄν καὶ εἶναι παλαιᾶς καταγωγῆς... στρατιωτικὸς, οὐχ' ἤττον διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις του κατὰ τὸν ἀγῶνα ἐγκρίνεται ὁ Γ. Συρόπουλος νὰ ταχθῆ εἰς τὴν ἔκτην (6) τάξιν». Ἐξάλλου, τοῦ δόθηκε ἀργυροῦν μετάλλιο (13.5.1838).

β'. Σὲ κοινὴ αἴτηση (Ἄταλάντη, 31.5.1865) τῶν γιῶν του Ἰωάννη (Γιαννάκη) καὶ Μέλιου, ὅπως καὶ τῆς θυγατέρας του Αἰκατερίνης Συροπούλου, γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα:

σ. 1 *Πρὸς τὴν Σ. ἐπὶ τῶν θυσιῶν καὶ ἀγῶνων Ἐπιτροπῆν*
 Ὁ Γεώργιος Συρόπουλος, ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπαρχίας Βερροίας ἐπανεστάτησε κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας τὴν ὑπὸ τὴν ὄπλαρχηγίαν του ἐπαρχίαν ταύτην, ἅμα ἀρξάμενον τοῦ ἀγῶνος καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ὄπλαρχηγῶν Μακεδόνων Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, Καρατάσου, Γάτσου καὶ Τόλια Λάζου συνεννοηθεῖς, διασκέδασε μετ' αὐτῶν ἐπὶ δύο ὅλα ἔτη ἀγωνιζόμενος στρατὸν πολυάριθμον ἐχθρικὸν πρὸς τὰς Θερμοπύλας καὶ τὸν Κορινθιακὸν Ἰσθμὸν ὁδεύοντα.

σ. 2 *Τὸ μέγα δράμα τῆς ἀλώσεως Βερροίας καὶ τῆς Ναούσης καὶ ἡ κατ' αὐτὰς φρικώδης σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία ἔθηκαν μὲν τέρμα/εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν ἐκεῖσε Ἑλλήνων, ἀλλ' οὐχ' ἤττον οἱ ὄπλαρχηγοὶ μετὰ τῶν συστρατιωτῶν των μαχόμενοι ἀπεσῶρθησαν ἐντὸς τῶν ἐπαρχιῶν τῶν ἀποτελουσῶν σήμερον τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, ὅπου ἐξηκολούθησαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν τὸν ὑπὲρ Πίστewος καὶ Πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα.*

Ὁ Συρόπουλος, πληγωθεὶς [κατὰ] τὸν πόδα εἰς τινα μάχην πλησίον τῆς Βερροίας καὶ κακῶς ἔχων, δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ οἰκογένειαν νὰ

1. Ἀπὸ τὸ κύριο ὄνομα Σπυρίδων-Σπύρος, δηλαδὴ τοῦ γιοῦ του, τοῦ Θανάση Σύρου-Συρόπουλου, εἶναι δυνατό νὰ πιθανολογηθεῖ ὅτι καὶ ὁ περίφημος ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας καὶ πατέρας τῶν Θανάση καὶ Γιώργη λεγόταν Σπυρίδων-Σπύρος, ὅπως γράφει ὁ Π. Ἀρβαντινός, στὸ βιβλίο του «Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς Ἡπείρου», Ἀθῆναι 1880, σ. 58. Πρβλ. καὶ Π. Σ. Σπανιδῆ, Οἱ κλεφταρματολοὶ καὶ τὰ τραγούδια τους [Ἀθῆναι 1962-1963], σ. 95. Τὸν Θανάση Συρόπουλο συναντᾶμε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου πηγαίνοερχόταν (1846) γιὰ νὰ ἐπιτύχει, προφανῶς, τὴν ἀπελευθέρωση τῆς ἀδελφῆς του Ἀριστέρας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἀγγέλου Μουστοξύδη, ποῦ ἦταν ἐκεῖ πρόξενος τῆς Ρωσίας, μετὰ σύσταση τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτου, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121, καὶ συγκεκριμένα τὶς σ. 100 καὶ 101-102.

σώση καὶ μόλις μετὰ καιρὸν κατώρθωσεν, αἰχμαλωτισθεῖσαν, νὰ ἀπολυτρώσῃ, δι' ἀδρῶν λύτρων, ἐκτὸς μιᾶς ἀδελφῆς αὐτοῦ.

Μετὰ ἐκφράζονται παράπονα, γιατί δὲν δόθηκε στὸν πατέρα τους ὁ κατάλληλος βαθμὸς, ποὺ τοῦ ἄξιζε, καὶ γράφεται ὅτι πέθανε τὸ 1852 στὴν Ἀταλάντη¹, ὅπως καὶ ὅτι ἄφησε μιὰ ἄγαμη κόρη, τὴν Αἰκατερίνη. Ἡ αἰχμάλωτη (καὶ στὰ 1865) ἀδελφὴ τοῦ Ἀριστερά βρισκόταν σὲ τουρκικὰ χέρια, στὸ Ἐσκι-ζααρά τῆς Θράκης, ὅπως σημειώθηκε κιόλας.

γ'. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (α/α 2.096, ἀριθ. πρωτ. 353/24.5.1865) τοῦ δήμου Ν. Πέλλας πληροφοροῦμαστε ὅτι ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἄφησε πέντε παιδιά καὶ πιὸ συγκεκριμένα τὴν ἄγαμη Αἰκατερίνη (32 χρόνων), τοὺς γιοὺς τοῦ Γιαννάκη (Ἰωάννη) καὶ Μέλιο καὶ δύο ἄλλες παντρεμένες κόρες.

δ'. Στὸν φάκελό του φυλάγεται καὶ τὸ ἐξῆς (α/α 17.522, 15.665 καὶ 2.096) ἐπικυρωμένο ἀντίγραφο μὲ ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 823, τοῦ Μινίστρου (ὑπουργοῦ) τοῦ πολέμου.

- σ. 1 *Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος*
Ὁ Μινίστρος τοῦ πολέμου
Πρὸς τὸν Γενναϊότατον κ. Γεώργιον Συρόπουλον
Ἐν Κορίνθῳ τῇ 4 ἀπριλλίου 1822
Ἐκαμες, τέλος πάντων, τὸ πρὸς τὴν ἱερὰν Πατρίδα μας χρέος σου, καὶ λαβὼν τὰ ὄπλα εἰς τὸν σταυρὸν ἐκινήθης ἐναντίον τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν τῆς

1. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, στὴν Ἀταλάντη ἐγκαταστάθηκαν πολλοὶ ἀπόμαχοι Μακεδόνες, ὀπλαρχηγοὶ καὶ ἀγωνιστές, ὅπου ἱδρυσαν καὶ τὸν δῆμο Νέας Πέλλας. Βλ. σχετικὰ στοῦ Γ ε ω ρ γ ι ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἐγγραφα τῆς ἱστορίας τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, συλλογὴ πρώτη, «Μακεδονικά» 14(1974)85-121 καὶ συγκεκριμένα στίς σ. 86-97, ὅπου (σ. 93) ὑπογράφουν (1845) καὶ οἱ Γεώργιος Συρόπουλος, Ἰωάν. Γ. Συρόπουλος, Μέλιος Γ. Συρόπουλος, Ἀναγ(νώστης) Β. Συρόπουλος. (Τελευταία, τὸν σχετικὸ φάκελο μελέτησε καὶ ὁ ιστοριοδίφης Γ. Λάιος, ἐνῶ καινούργια στοιχεῖα δημοσίευσε ὁ Γρηγόριος Βέλκος μὲ τίτλο, Ἐνέκδοτα ἔγγραφα ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Μακεδόνων «Νέα Πέλλα» Ἀταλάντης, «Μακεδονικά» 19(1979)195-239). Στὰ 1829 οἱ περισσότεροι βρισκόνταν στὴ Σκιάθου καὶ στὴ Σκόπελο. Βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137, ὅπως καὶ οἱ πιὸ πάνω βιογραφούμενοι ἀγωνιστές, Δῆμος Ὀλύμπιος καὶ Μῆτρος Λιακόπουλος (σ. 129), Λιάκου Βασιλείος (σ. 132: «Λιάκος Βασιλείου»), Μιχάλης Πετζάβα, ποὺ ἦταν ὁμοῦ στρατιώτης καὶ μόνο ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἐκεῖ, γιατί ὁ ἴδιος βρισκόταν στὸν Ὀλυμπο (σ. 133), καὶ καπετὰν Γεώργης Συρόπουλος μὲ οἰκογένεια 16 ἀτόμων, προφανῶς ὄλων τῶν Συροπούλων (σ. 135). Συνολικὰ, ἦσαν ἐκεῖ 30 οἰκογένειες ἀγωνιστῶν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ ἄλλες ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Μακεδονία. Τόση ἦταν ἡ ὑποτίμηση τῆς συμβολῆς τῶν Μακεδόνων ἀγωνιστῶν, ὥστε ὁ Γ ε ω ρ γ ι ο υ Χ. Γ α ζ ἦ ς γράφει (στὸ «Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως», Ἰωάννινα 1971, σ. 40) μονάχα τὰ ἐξῆς γιὰ τὸν Γιώργη Συρόπουλο: «ἦν ὀπλαρχηγὸς τις ὀλύμπιος ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Καρατάσιου», ἂν καὶ διατέλεσε γραμματέας καὶ τοῦ Καρατάσου καὶ πρέπει νὰ ἦξερε περισσότερα γιὰ τὴν ἀξιόλογη δράση του.

πίστεως καὶ ἀνεξαρτησίας μας. Ἐπρεπε βέβαια καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀλύμπου νὰ αισθανθῶσι ποίων προγόν(ων) εἶναι ἀπόγονοι.

Ἡ φήμη τῆς σταθερᾶς σου ἀποφάσεως θέλει φθάση καὶ εἰς τὰ ἄκρα τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλα τὰ φίλα μας ἔθνη μὲ θαυμασμὸν καὶ εὐχαρίστησιν θέλουν μάθῃ τὰς ἀνδραγαθίας σου, αἱ ὁποῖαι θέλουν σὲ πλέξῃ τὸν ἀμάραντον τῆς ἀθανασίας στέφανον.

Ἡ ὑπερτάτη Διοίκησις, ἀφ' ὧρας ἔμαθε τὸ ἐνδοξον καὶ δικαιοτάτον κίνημά σου, ἔγραψε τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν κατάλογον τῶν Ἡρώων τῆς καὶ θέλει φροντίσῃ μὲ ἐπίτηδες σταλθησομένους ἀνθρώπους, νὰ σοὶ στείλῃ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια, κανονιέρους, καὶ λοιποὺς στρατιωτικὸς ἀξιωματικὸς εὐρωπαϊοὺς.

σ. 2 Γενναϊότητα Καπετὰν Γεώργιε Συρόπουλε, διὰ νὰ στερεωθῇ τοῦ ἔθνους μας ἡ ἀνεξαρτησία χρειάζεται ἡρωικὴ ἀπόφασις, ὁμόνοια, φρόνησις καὶ εὐτολμία. Ἀυτὰ πρέπει νὰ σὲ ὀδηγήσουν εἰς κάθε πρᾶξιν σου. Λάβε ἐν Σῶμα τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος τῆς Ἑλλάδος. Μὲ δεύτερον/θέλω σοὶ στείλῃ καὶ ἄλλα θεσπίσματα, προκηρύξεις καὶ διακηρύξεις, ὅσα ἐξέδωκεν ἡ ὑπερτάτη διοίκησις. Ἐνθάροντε τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου καὶ βεβαίωσέ τους, ὅτι ἡ ἀνεξαρτησία μόνη ἡμπορεῖ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσῃ εὐτυχεῖς καὶ ὑγίαινε γενναιοφρονῶν.

Ὁ Μινίστρος τῶν ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς Μινίστρος τοῦ πολέμου.

Ἰωάννης Κολέτης

δι' ἔλλειψιν ἀρχιστρατήγου Ἰω(άννης) π.ο. Οἰκονομόπουλος.

ε'. Μὲ τὸ ἀριθ. 645 ἔγγραφο (Τρίπολη, Ἰούνιος 1823) ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος γνωστοποιεῖ στὸν Γιώργη Συρόπουλο ὅτι, μὲ τὴν ἀριθ. 2.187 διαταγὴ τῆς, τὸν προβίβασε στὸν βαθμὸ τοῦ ἀντιστρατήγου. Ὑπογράφει ὁ ὑπουργὸς πολέμου Χριστόφορος Περραιβός.

στ'. Στὸ ἀριθ. 2.096 (Ἀθήνα, 18.3.1846) πιστοποιητικὸ (ποὺ σώθηκε στὸ πρωτότυπό του) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Διαμαντῆ Νικολάου, Χρ. Χρηστίδη καὶ Κωνσταντίνου Μπίνου, γράφονται ὅσα πιστοποιοῦνται καὶ γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γιώργη Θανάση Συρόπουλο. Ἔτσι, πληροφοροῦμαστε καὶ τὰ ἐξῆς:

«... ἐκ Βερροίας τῆς Μακεδονίας... ἀνέκαθεν ἐκ προπατόρων ὑπῆρχεν ὄπλαρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας του, ὡς ὁ Διαμαντῆς Ὀλύμπιος καὶ ὁ ἀείμνηστος Καρατάσος καὶ Ἀγγελῆς Γάτσος.

Ἄμα ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως, ὦν καὶ πρότερον μέλος τῆς φιλικῆς ἐταιρείας, συνεννοηθεὶς μὲ τὸν κ. Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἐφόδια τοῦ πολέμου, ὑψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας του, ὅπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Κατόπιν, ἐπαναλαμβάνονται ὅσα βεβαιώθηκαν καὶ γιὰ τὸν Θανάση Συρόπουλο καὶ προσθέτονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Γενναίως πολεμῶν καὶ ἀγωνιζόμενος μὲ περίπου τῶν πεντακοσίων στρατιωτῶν, ὅπου ὁ κίνδυνος τῆς πατρίδος τὸν ἐκάλει, ἠρίστευε πάντοτε, καὶ καιρίαν ὑπέστη εἰς τὸν πόδα πληγῆν, ἣτις, καθ' ὅλον τὸν βίον του, δεινῶς βασανίσασα αὐτόν, πρὸ πολλοῦ τὸν κατέχει κλινήρη».

Κατόπιν, ἀναφέρονται τὰ γνωστὰ γιὰ τὴν αἰχμαλωσία (στὴ Νάουσα) τῆς ἀδελφῆς τους καὶ τὸ πιστοποιητικὸ τελειώνει μὲ τὰ πῖθ κάτω:

«Μετὰ τοῦ πολέμου τὴν διάλυσιν, ἀπὸ τὸ βαρὺ τοῦ ποδός του κακοχούμενος, ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἴδια, πάσχων δεινῶς ἐκ τε τῆς πληγῆς καὶ τῆς πενίας, καὶ ὑπὸ τὸ βάρος πολυαρίθμου οἰκογενείας καταπιεζόμενος...».

Τέλος, πιστοποιεῖται ὅτι ξόδεψε γιὰ τὸν ἀγῶνα 80.000 δραχμῆς, ἐκτὸς ὅτι ἔχασε καὶ τὴν ἀξιόλογη (κινητὴ καὶ ἀκίνητη) περιουσία του.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνα, ποὺ πληροφορηθήκαμε ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γιώργη Θανάση, ἔχομε καὶ ἄλλα, συμπληρωματικά, στοιχεῖα, ποὺ βγαίνουν ἀπὸ τὰ πῖθ πάνω δημοσιευμένα ἔγγραφα.

Πρῶτα-πρῶτα, ἐπαναλαμβάνεται ὅτι καὶ ὁ Γιώργης Συρόπουλος ἦταν ὄπλαρχηγὸς στὴν ἐπαρχία τῆς Βέροιας.

Ὑστερα ἐπιβεβαιώνεται ἡ γνωστὴ πληροφορία ὅτι πληγώθηκε σὲ μάχη, ποὺ ἔγινε κοντὰ στὴ Βέροια. Εἶναι δεδομένο ὅτι κτυπήθηκε σὲ μάχη, ποὺ ἔγινε στὴ θέση «Καράβι» τοῦ Ἀλιάκμονα, ὅπως εἶδαμε ὅτι γράφει καὶ ὁ Δῆμος Νικολάου Ὀλύμπιος-Ψαροδημὸς στὴν πῖθ πάνω δημοσιευμένη ἐκθεσὴ του. Γνωρίζαμε, ἄλλωστε, ὅτι ὁ τραυματισμὸς τοῦ Γιώργη Συροπούλου εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ φοβηθεῖ ὁ ἀδελφός του Θανάσης, ποὺ προσωρινὰ ἐγκατέλειψε τὸ πεδίο τῶν μαχῶν¹. Ἡ πληγὴ αὐτὴ τοῦ στέρησε τὴν ὑγεία καὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ του ὑπέφερε, μέχρις ὅτου τὸν ἔστειλε στὸν τάφο. Κηδεύτηκε στὴν Ἀταλάντη (1852), ἀφήνοντας στὴ ζωὴ πέντε παιδιὰ, τρία κορίτσια καὶ δύο ἀγόρια.

Στὸ τ έ τ α ρ τ ο ἔγγραφο ὁ Ἰωάννης Κωλέττης σὰν ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν καὶ προσωρινῶς τοῦ Πολέμου τοῦ ὑπόσχεται (Κόρινθος, 4.4.1822) ὅτι θὰ τοῦ στείλει πολεμοφόδια, κανονιέρηδες καὶ ξένους στρατιωτικούς καὶ (ἐνῶ ἐπαινεῖ τὸν ἴδιο) κατηγορεῖ τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου γιὰ ἔλλειψη ἀγωνιστικοῦ πνεύματος. Τέλος, τοῦ στέλνει ἀντίτυπο τοῦ προσωρινοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τοῦ στείλει ἀργότερα καὶ ἄλλο ἔντυπο ὑλικὸ καὶ ζητεῖ ἀπ' αὐτόν νὰ ἐνθαρρύνει τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου. Ἔτσι, ἀποδεικνύεται πόσο λίγο βοηθήθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Διοίκηση ἢ ἐπανάσταση στὸν Ὀλυμπο, ἀφοῦ τὴ μέρα ποὺ τελειωναν οἱ μάχες, ὁ ἀρμόδιος ὑπουργὸς τῶν ἐπιχειρήσεων ἔστειλε γιὰ βοήθεια ἀπλῶς ἓναν ἔντυπο

1. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 29.

κανονισμό και υποσχόταν αφηρημένα να στείλει ύστερα και έμψυχο και άλλο άψυχο ύλικό. Έτσι, βέβαια, δεν ήταν δυνατό να επιτύχει ή απεγνωσμένη προσπάθεια των Όλυμπίων, όπως ανέπτυξα άλλοι¹.

Άπο το πέμπτο έγγραφο πληροφορούμαστε ότι ο Γιώργης Συρόπουλος προβιβάστηκε (1823) στον βαθμό του αντιστρατήγου, χωρίς όμως τούτο να έμποδίσει το έλληνικό κράτος να τον υποβιβάσει ύστερα στην βη τάξη των αξιωματικών, μιá και δεν τον είχε πιά τόσο ανάγκη, ούτε διέθετε—όπως συμπεραίνεται—ό άρρωστος ήρωας πολιτικοστρατιωτικά μέσα, σαν Μακεδόνας πρόσφυγας που ήταν, αλλά το φαινόμενο τούτο ήταν πιό γενικό, όπως σημειώθηκε κίόλας πιό πάνω, στην περίπτωση (του άδελφου του Γιώργη) του Θανάση Συροπούλου.

Άπο το τελευταίο, έκτο, έγγραφο, το πιστοποιητικό των συναγωνιστών του, επιβεβαιώνομε την πληροφορία ότι και ο Γιώργης ήταν μέλος τής Φιλικής Έταιρείας και ότι, άφου έλαβε πυρομαχικά: «... ύψωσε την σημαίαν τής έλευθερίας έντός τής δικαιοδοσίας του, όπου μετήρχετο πλήρη κυριαρχίαν».

Μετá την άποτυχία τής επανάστασεως στον Όλυμπο, ο Γιώργης Συρόπουλος συνέχισε τον άγώνα, έχοντας στη δύναμή του 500 στρατιώτες, περίπου, αλλά ούτε ή επικίνδυνη πληγή του, ούτε οί κόποι του και οί μεγάλες θυσίες, τούτου και τής οικογενείας του, ούτε, τέλος, και οί 80.000 δρχμ., που ξόδεψε (1846), άναγνωρίστηκαν άπο το Κράτος, που δεν τον άπάλλαξε άπο τή φτώχεια, αλλά τον άφησε στην έγκατάλειψη, και έτσι όλα αυτά τον όδήγησαν (σωματικά και ψυχικά τραυματισμένο) στον τάφο...

5. 'Ο 'Ιωάννης (Γιαννάκης) Γ. Συρόπουλος, αξιωματικός 7ης τάξεως, άπο τή Βέροια.

Ήταν ο μεγαλύτερος γιός του όπλαρχηγού Γιώργη Συροπούλου.

Σε πιστοποιητικό (α/α 2.085, 'Αθήνα 18.3.1846), που ύπογράφουν οί Χρ. Περραιβός, Διαμαντής Νικολάου Όλύμπιος κ.λ., γράφονται και τá έξής: «... Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος, εκ Βερροίας τής Μακεδονίας... γνήσιος υίός του Γεωργίου Συροπούλου, όπλαρχηγού μιáς έπαρχίας τής Βερροίας, και ότι ο ίδιος ο Γιαννάκης Γ. Συρόπουλος ήχημαλωτίσθη καθ' όν καιρόν υπετάγη και έλεηλατήθη ή πόλις Νάουσα τής Μακεδονίας...». Κατόπιν, αναφέρεται ότι ο πατέρας του πλήρωσε λύτρα και τον άπελευθέρωσε και ότι πήγε στη Σκιάθο κ.ά. με τούς άλλους Μακεδόνες. Στá 1865 ήταν 59 χρόνων, δηλαδή γεννήθηκε στá 1806.

6. 'Ο Μέλιος Γεωργ. Συρόπουλος, αξιωματικός 7ης τάξεως, άπο τή Βέροια.

Ήταν ο πιό μικρός γιός του Γιώργη Σύρου ή Συροπούλου.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, 'Η έκστρατεία, ό.π., σ. 46 κ.έ.

Στὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 2.6.1865) γράφει ὅσα γνωρίζομε κιόλας γιὰ τὴν αἰχμαλωσία τῆς οἰκογένειάς του κ.λ.

Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (Ἀθήνα, 15.3.1846) τῶν Χρ. Περραιβοῦ, Δημητρίου Νικολάου Ὀλύμπιου καὶ Χρ. Χρηστίδη γράφεται γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Γιώργη ὅτι ἦταν «ὄπλαρχηγὸς μιᾶς ἐπαρχίας τῆς Βερροίας καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Μέλιος ἠχμαλωτίσθη, καθ' ὃν καιρὸν ὑπετάχθη καὶ ἐλεηλατήθη ἢ πόλις Νάουσα τῆς Μακεδονίας», ὅσα δηλαδὴ βεβαιώνονται πιὸ πάνω γιὰ τὸν μεγαλύτερο ἀδελφὸ του Ἰωάννη (Γιαννάκη). Ἐκ τῆς αὐτοῦ ἔγγραφου πληροφοροῦμαστε ὅτι ἀπελευθερώθηκε, στὰ 1822, ἀφοῦ ὁ πατέρας του ἔδωσε ἀδρὰ λύτρα. Ὑστερα, πῆγε στὴ Σκιάθου, στὴν Εὐβοία κ.ἀ. καὶ πολέμησε στὶς διαταγὰς τοῦ Διαμαντῆ μὲ 50 στρατιῶτες.

Ἐκ τῆς αὐτοῦ πιστοποιητικὸ τοῦ δήμου τῆς Νέας Πέλλας (24.5.1865) μαθαίνομε ὅτι ὁ Μέλιος ἦταν 57 χρόνων, ὅτι δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1808, ὅτι ἡ γυναίκα του ὀνομαζόταν Μαγδαληνὴ καὶ ἦταν 45 ἐτῶν, ὁ γιὸς του Γιώργος ἦταν 25 χρόνων (καὶ ἦταν χωροφύλακας), ὁ γιὸς του Κωνσταντῖνος ἦταν 16 χρόνων (μαθητὴς τοῦ σχολαρχείου), ὁ μικρότερος γιὸς του Ἀναστάσιος 11 χρόνων (μαθητὴς), ἡ μεγάλη κόρη του Βιργινία 13 χρόνων καὶ ἡ μικρὴ θυγατέρα του Χαρίκλεια ἦταν 6 χρόνων.

7. Ὁ Ἀναγνώστης Πετςάβας, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο.

α) Τὰ ἔγγραφα. Ἐκ τῆς αὐτοῦ πληροφοροῦμαστε ὅτι:

α'. Ὁ Θανάσης Στουρνάρας ἦταν πεθερὸς του. Στὰ 1832 σκοτώθηκε στὴν Ἀράχωβα ὁ θεῖος του Μιχαὴλ Πετςάβας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, στὴν αἴτηση ποὺ ὑπέβαλε (Χαλκίδα, 4.5.1865) στὴν Ἐπιτροπὴ Ἀγώνα, ζητώντας τὴν ἀποκατάστασή του, ὅπου σημειώνει: «Ἄμα ἀρξαμένου, τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, φλεγόμενος ἀπὸ τὸν πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα, ἐρρίφθην εἰς αὐτόν, μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτας, καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος μου ἐξεπλήρωσα...».

Ἀκόμα, μαθαίνομε ὅτι ὁ ἀδελφὸς του ἦταν μακαρίτης (†5.5.1832) καὶ ἀνατέθηκε σ' αὐτόν ἡ διοίκηση τοῦ σώματός του, μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη.

β'. Ὁ Νικ. Κριεζιώτης βεβαιώνει (21.11.1843) ὅτι στὰ χρόνια 1822-1848 ἦταν στὶς διαταγὰς του σὰν ὄπλαρχηγὸς μὲ 100 μέχρι 300 στρατιῶτες καὶ ὅτι ὁ Μιχαὴλ Πετςάβας ἦταν θεῖος του.

γ'. Στὸ φάκελο ὑπάρχει καὶ τὸ πιὸ κάτω πιστοποιητικὸ (α/α 1.238/15.385, πρωτότυπο):

Οἱ ὑποφαινόμενοι πιστοποιοῦμεν, ὅτι ὁ κ. Ἀναγ. Πετςάβας, εἷς τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλυμπίων, ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκρηξίω τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ὀλύμπῳ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν, τοῦ κ. Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου τὸ πρῶτον, καὶ τοῦ

Κατατάσσει μετὰ ταῦτα, ἐφάνη ὠφέλιμος μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν του, καὶ τότε, καὶ εἰς πολλὰς μετὰ ταῦτα περιστάσεις, διακριθεὶς εἰς διαφοροὺς μάχας καὶ ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ ἐν Εὐβοίᾳ, καὶ ἐν Σκιάθῳ καὶ ἐν Ἀταλάντῃ καὶ ἐν Τρικέροις κ.λ.π. καὶ ὑποστὰς ζημίας καὶ ἄλλας δαπάνας οὐ τὰς τυχοῦσας καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ πατρίδι του Ὀλύμπῳ καὶ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ἔμεινε μέχρι τοῦδε ἀδικημένος κατὰ τὸν στρατιωτικὸν βαθμὸν. Εἰς ἐνδειξιν τῶν ἀνωτέρω τῶν δίδεται τὸ παρόν, ἵνα χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ, ὅπου ἀνήκει. τῇ 20 Δεκεμβρίου 1844, ἐν Ἀθήναις

Ἰωάννης Κωλέττης

Δρό(σος) Μανσόλας

Χρ. Περραιβός

Ἀδὰμ Δοῦκας Χρ. Χῆ Πέτρον.

δ'. Στὸ «Ἀρχεῖον Χρησιδίη» (ποὺ φυλάγεται καὶ τοῦτο στὸ Τμήμα χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης) διασώθηκε στὸ πρωτότυπο (α/α 3.672/44) ἢ πιὸ κάτω ἀναφορὰ τοῦ Ἀναγνώστη, ἢ ὁποῖα (στὴν 4ῃ σελίδα) φέρνει τὴν ἐξῆς διεύθυνση:

Πρὸς τὸν ἐκλαμπρότατον κύριον Ἰωάννην Κωλέτην

εἰς Ναύπλιον

Α. Πετζάβας

Τὸ ἔγγραφο ἀρχίζει ἔτσι :

Ἐκλαμπρότατε,

Ἀποῦ πρὸς ἀνέγνωσες τὰς ἀναφορὰς μας καὶ ἐσὺ μέρος τοῦ ὅλου σώματος, καὶ τὴν ἰδικήν μου, καὶ μᾶς εἶπατε νὰ τὰς παρουσιάσωμεν εἰς τὸ Συμβούλιον, εὐθὺς τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπῆγα καὶ τὰς παρουσίασα εἰς ἴδιον [τὸν] Ζωγράφον, καὶ σήμερον ἔλαβον μίαν ἀπάντησιν τῆς Κυβερνήσεως θεὸς νὰ εἶμαι ἀρχηγὸς ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὸ σῶμα τοῦ μακαρίτου ἀδελφου μου, διὰ δὲ τὰ διπλώματα ὅσα ἐζήτητον νὰ μοὶ δοθοῦν, ὅσα μοὶ λείπουν, ἀκόμη διὰ νὰ σχηματίσω ὅλους τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου στρατιωτικούς, καθὼς τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ ἔγγράφως ὁ μακαρίτης, νὰ τοὺς δώσῃ τοὺς ἀναλόγους βαθμοὺς τὸν καθένα δὲν δίδει πλέον τάχα ἢ Κυβερνήσις διπλώματα, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, ἐγὼ δὲ μὲ αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν ἔμεινα εἰς ἐνέργειαν καὶ εἰς ἐσχάτην ἀπελπισίαν, διότι ἂν δὲν τοὺς δώσω τοὺς βαθμοὺς τῶν αὐτοὶ θέλουν μὲ ξεσχίσει καὶ διὰ τὰ διπλώματα καὶ διὰ τὰ γρόσια ἀπὸ 150: τὸν ἕνα, κατὰ τὰς ἀποδείξεις ὅπου θὰ ἔχη εἰς χεῖρας ἕκαστος, καὶ διὰ τὴν δούλευσίν τοὺς θέλουν καὶ αὐτῶν τὰ διπλώματα, καθὼς τὰ πῆραν ὅλοι τῶν λοιπῶν σωμάτων...

Συνεχίζοντας, γράφει ὅτι πῆρε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, τῆς 27.3.1832, μὲ τίς σημειώσεις τοῦ Κωλέτη. Τοῦ γνωρίζει ὅτι ἔχει ἔτοιμο στρατιωτικὸ σῶμα στὴ διάθεση τῆς Κυβερνήσεως καὶ ζητεῖ νὰ τοῦ στείλῃ διπλώματα ἕκα-

τονταρχῶν μὲ ἀνοιχτὰ (κενὰ) τὰ ὀνοματεπώνυμα κ.λ., τελειώνοντας δὲ γράφει: *δίκαιον εἶναι νὰ μοὶ προβιβάσης καὶ ἐμέ, διὰ τὰς θυσίας τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τῆς οἰκογενείας μου, εἰς βαθμὸν χιλιάρχου, διὰ νὰ καυχῶμαι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ ὄνομά του καὶ νὰ θυσιάζωμαι δίδοντάς με καὶ τὰς προπεύσας ὀδηγίας εἰς σχηματισμὸν τοῦ σώματός μου.*

καὶ μένω μὲ ὄλον τὸ βαθύτατον σέβας.

Τῆ 5 Μαΐου 1832

Ναύπλιον

Ὁλως προθυμότητος δοῦλος σας

Ἀναγνώστης Πετζάβας.

β) Π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς. α'. Πρῶτα-πρῶτα, πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ ἐπίθετο παρουσιάζεται μὲ τοὺς τύπους: Πετζάβας-Πιτζάβας καὶ Πετζάβα, ὅπως καὶ Πιτσαβαῖοι-Πετσαβαῖοι-Πιτζαβαῖοι-Πετζαβαῖοι καὶ Πετσαβάβας-Πιτσαβάβας, ἀλλὰ καὶ Πιτζιάβας-Πιτσιαβάβας, συναντᾶται δὲ καὶ σήμερα στὰ χωριά τῶν Πιερίων (π.χ. Σφηκιά), ἢ καὶ τοῦ Ρουμλουκιοῦ (ἀλλὰ οἱ κάτοικοι, ποὺ ἔχουν τὸ αὐτὸ ἐπίθετο, θὰ κατάγονται μᾶλλον ἀπὸ τὰ Πιέρια), ἢ κ.ά. (π.χ. στὴν Κατερίνη, στὴ Βέροια κ.ά.). Φαίνεται, μάλιστα, ὅτι οἱ ἀγωνιστὲς τοῦτοι ἀποτελοῦσαν ὀλόκληρη οἰκογένεια πολεμιστῶν γιὰ πολλὰ χρόνια, ποὺ συνέχισε τὴ συμβολὴ τῆς γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Μακεδονίας, παίρνοντας μέρος καὶ στὰ ἐπόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὰ χωριά τοῦ Ὀλύμπου καὶ συγκεκριμένα, ἴσως, ἀπὸ τὴ Σφηκιά, ποὺ λεγόταν (μέχρι τὸ 1926) Βόσσοβα-Βόσοβα.

β'. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Θανάσης Στορνάρης ἦταν πεθερὸς τοῦ Ἀναγνώστη. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι θὰ συνδέθηκαν οἱ δύο οἰκογένειες ὅταν οἱ ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου κατέφυγαν στοὺς Στορναραίους, στὸν Ἀσπροπόταμο, ἀφοῦ ἀπέτυχε ἡ ἐπανάσταση στὸν τόπο τους.

γ'. Γνωρίζαμε βέβαια τὴν ὑπαρξὴ τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ δὲν ξέραμε μέχρι τώρα ποιά ἦταν ἡ συμβολὴ τῆς στὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλύμπου¹. Ἀπὸ τὸ πιστο-

1. Στὰ 1827 ὁ ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ὀσίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου ἐλέγετο Μεθόδιος Πιτζιαβάς. Βλ. Σ τ ε φ ἄ ν ο υ Π α π α δ ο π ο ὑ λ ο υ, ὁ.π., σ. 160 καὶ 161. Ἐνας ἄλλος Πιτσαβάβας δροῦσε στὰ 1837 καὶ 1838 στὴ Μακεδονία κ.ά. σὰν «πειρατῆς», ἀλλὰ συνελήφθη μὲ τοὺς 45 ἄνδρες του καὶ θανατώθηκε (1838) στὴ Λάρισα. Βλ. Κ ω ν σ τ α ν τ ἰ ν ο υ Α. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Τὸ ἐμπόριο τῆς Θεσσαλονίκης 1796-1840, «Μακεδονικά» 16(1976) 73-172 καὶ συγκεκριμένα τὶς σ. 114-118, 135 καὶ 143. Ἄν καὶ ἦταν πρόσφυγας στὴ Σκόπελο, πρόσφερε (1828) 5.000 γρόσια γιὰ τὶς ἔκτακτες ἀνάγκες τοῦ κράτους (βλ. S p y r o s D. L o u k a t o s, Jean Karodistrias et la Macédoine, «Balkan Studies» 16, 1975, 98-99), ποὺ δὲν τοῦ ἀναγνωρίστηκαν σὰν χρέος. Πρβλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ ὀ η, Οἱ εἰς τὰ μητρώα, ὁ.π., σ. 47, ἀριθμὸς 85. Ὁ Ἀναγνώστης Πετσαβάβας μετεῖχε καὶ στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση τοῦ 1836. Βλ. Ν τ ἰ ν ο υ Κ ο ν ὀ μ ο υ, ὁ.π., σ. 58. Ἀκόμα, ὁ Μιχάλης Πετσαβάβας ἐξαγόρασε ξένους αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ἐλευθέρωσε. Βλ. Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Στεφάνου Καλαμίδα, «Θεσσαλικά Χρονικά» 1(1930)101-110 καὶ συγκεκριμένα

ποιητικό δμως τοῦ Ν. Κριεζώτη (δεύτερο ἔγγραφο) καὶ ιδιαίτερα ἀπὸ τῆ βεβαίωση τῶν Ἰωάννη Κωλέττη, Χρ. Περραιβοῦ κ.ἄ. σπουδαίων ἀγωνιστῶν (τρίτο ἔγγραφο) πληροφορούμαστε πιά ἀρκετὰ στοιχεῖα, ὅπως ὅτι: Ὁ Ἀναγνώστης ἦταν ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐπανάστασή του, στὶς διαταγὲς τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου καὶ ὕστερα τοῦ (Γέρο-) Καρατάσου, τόσο στὸν Ὀλυμπο ὅσο καὶ στὴν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὅπως καὶ ὁ θεῖος του Μιχάλης καὶ ὁ ἀδελφός του. Τοὺς ἀγῶνες τοὺς στὸν ἐξωμακεδονικὸ χῶρο τοὺς ξέραμε, γιατί ἀναφέρονται τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας καὶ σ' ἄλλα δημοσιευμένα ἔγγραφα. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Ἀναγνώστης εἶχε στὶς διαταγὲς τοῦ 100-300 στρατιῶτες καὶ πολέμησε μὲ ἀρχηγὸ καὶ τὸν Ν. Κριεζώτη. Ὁ θεῖος του Μιχάλης σκοτώθηκε (στὴν Ἀράχωβα), ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του (1832), ὁπότε ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴ διοίκηση τῶν συμπατριωτῶν-συναγωνιστῶν του. Ἔμεινε δμως καὶ τοῦτος παραγλωρισμένος καὶ ἀδικημένος.

δ'. Στὴν ἀναφορά του (βλ. τέταρτο ἔγγραφο) πρὸς τὸν Ἰωάννη Κωλέττη, γράφονται ὅτι ἀναγνωρίστηκε σὰν διοικητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τοῦ ἀδελφοῦ του, παραπονεῖται δμως γιατί δὲν τοῦ ἔστειλαν τὰ ἔντυπα («διπλώματα»), μὲ τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζονταν καὶ δίδονταν τὰ ἀξιώματα στοὺς πολεμιστὲς (μὲ τὰ ἀνάλογα δικαιώματα) καὶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ γίνεῖ ὀπωσδήποτε, γιατί κάτι τέτοιο τοὺς εἶχε ὑποσχεθεῖ ὁ ἀδελφός του. Σὰν αἰτιολογικὸ προβαλλόταν ὅτι ἀναστάλθηκε ἡ χορήγηση παρόμοιων ἐγγράφων μέχρι νὰ γίνεῖ ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευση. Ὁ Ἀναγνώστης δμως ἀμφισβητεῖ τὴν ἀλήθεια τῆς δικαιολογίας αὐτῆς καὶ ἐπιμένει ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα στρατιωτικὰ σώματα τὰ πῆραν, ἐνῶ ὁ ἴδιος κινδυνεῖ νὰ λυντσαριστεῖ ἀπὸ τοὺς συναγωνιστὲς του, πὺ ζητοῦν τοῦτα, ὅπως καὶ τὰ 150 γρόσια, πὺ ἔχει νὰ λάβει ὁ καθένας τοὺς καί, τέλος, ζητεῖ τὴν προαγωγή του στὸν βαθμὸ τοῦ χιλίαρχου.

8. Οἰκογένεια Λαζαίων.

Α'. Τόλιος Διόλιον Λάζος, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Β'. Δῆμος Διόλιον Λάζος, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

τις σελίδες 102-103 (ὅπου ἀναφέρεται ὡς «Πεψέβας», ἴσως ἀπὸ λανθασμένη ἀνάγνωση). Στὰ 1835 ἀναφέρεται στὸν Ὀλυμπο ὁ καπετάνιος Πιτζάβας, ἐπικεφαλῆς 70 ἀγωνιστῶν. Βλ. Κοσμά Θεσπρωτοῦ - Ἀθανασίου Ψαλίδου, ὁ.π., σ. 88. Στὰ γεγονότα τῆς Νάουσας ἀναφέρεται ὅτι ἔλαβε μέρος καὶ ἓνας καπετάνιος Πιτσιάβας. Βλ. Δημ. Πλαταρίδη - Εὐστ. Ι. Στουγιαννάκη, Ἱστορία τῆς πόλεως Ναούσης, ἔκδ. 2η, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 134, 168 καὶ 178. Κατὰ τὸν Ἰωάννη Κ. Βασδραβέλλη (Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἔκδοσις 3η, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 179) τοῦτος ἦταν ὁ Μιχάλης. Βλ. καὶ στοῦ Γιάνη Κολιόπουλου, Ληστές, ἡ Κεντρικὴ Ἑλλάδα στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, Ἀθήνα 1979, σ. 18 καὶ 260.

- Γ'. *Τόλιας Λάζος* ἢ *Λάζου* ἢ *Λαζόπουλος*, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.
 Δ'. *Γεώργιος Θεοδώρου Λάζος*, στρατιώτης καὶ
 Ε'. *Μάρκος Λάζος*.

Ὑπάρχουν στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» αἰτήσεις τους ἢ τῶν κληρονόμων τους. Δυστυχῶς ὁμως ἀπὸ τὸν φάκελο τοῦ Τόλια Λάζου ἢ Λαζοπούλου λείπουν (ἀπὸ τὰ 9 ἔγγραφα, πού ἀναφέρονται) τὰ πιὸ ἀξιόλογα, ὅπως ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δ. Ὑψηλάντη πρὸς τοῦτον, τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1821 (πού θὰ ἦταν ὁμως, ἀσφαλῶς, ὁμοῖοι περιεχομένου μὲ τὴ σταλμένη στὸν Ἰωάννη Σουρόπουλο, πού δημοσιεύτηκε πιὸ πάνω σ' αὐτὴν τὴ μελέτη) καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, πρὸς τοῦτον, τῆς 9 Σεπτεμβρίου 1821.

Ἀπὸ τὰ ἔγγραφα τοῦτα δημοσίευσα ἤδη τὴ σπουδαία ἐκθεση στὸ βιβλίο μου «Ἡ ἐκστρατεία καὶ ἡ ἐπανάστασις εἰς τὸν Ὀλυμπον κατὰ τὰ ἔτη 1821-1822, μετὰ ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ νέων στοιχείων περὶ τῶν Λαζαίων καὶ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου-Ὀλυμπίου», Θεσσαλονίκη 1975 (Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη, α/α 45, τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν).

Ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα πού βρήκα, σημειῶνω:

Α'. Πιστοποιητικὸ (α/α 224, τῆς 2.4.1864) τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἄλλη, μεταγενέστερη, ἀρίθμηση 388) γιὰ τοὺς κληρονόμους τοῦ Δήμου Λιόλιου Λάζου. Πληροφοροῦμαστε ὅτι ἦταν 60 χρόνων καὶ ἐπομένως γεννήθηκε γύρω στὸ 1804. Εἶχε μητέρα, γυναῖκα, τὸν γιὸ Ἰωάννη, 25 χρόνων¹,

1. Ὁ Ἰωάννης Δήμου Λάζος ἦταν γιατρός καὶ ὄπλαρχηγός. Διακρίθηκε στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1854, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος. Βλ. Γ ι ὠ ρ γ ο υ Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἀνέκδοτη ἐκθεση γιὰ τοὺς κλεφταρματολοὺς Λαζαίους καὶ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1854, «Μνημοσύνη» 7(1978-1979)350-352, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ζοῦσε καὶ στὰ 1910. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333, ὅπου γράφεται ὅτι ὁ πατέρας του Δήμος ἦταν ἀρχηγός τοῦ ἀρματολικιοῦ «Παλάτι Κόλυ», γιὰ τὸ ὁποῖο βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15. σημ. 1. Ὁ καπετάνιος Λάζος ἀναφέρεται καὶ σὰν «Βοδενάλης» ἢ «Βοδενιώτης», ὅπως σημειώθηκε πιὸ πάνω. Βλ. Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. 5, II, σ. 61, 195, 203, 209, 212, 215, 245, 246, 251, 253, 256, 266, 272 καὶ 385. Γιὰ τοὺς Λαζαίους βλ. καὶ τὴ μελέτη τῆς Μαρίας Γεωργουλοπούλου-Δεληβορριά, Οἱ Λαζαῖοι καὶ οἱ Πόντιοι, «Ἀρχεῖον τοῦ Πόντου» 33(1975-1976)11-16.

Βλ. ἀκόμα γιὰ τοὺς Τόλιο καὶ Τόλια Λάζο στοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ὁ.π., σ. 18 καὶ στοῦ Ἡλία Π. Γεωργίου, Τρεῖς ἐκθέσεις τοῦ γάλλου προξενικοῦ πράκτορος (1828) Ζυσερέ ντε Σαίν Ντενίς, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἑταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)113-138, ὅπου (σ. 130) γράφονται τὰ ἐξῆς ἐνδιαφέροντα γιὰ τὸν Τόλια Λάζο: «Τόλιας Λάζος: Ἡλικίας 38 ἐτῶν, γεννηθεὶς εἰς τὰς κλιτῆς τοῦ ὄρους Ὀλύμπου, ἐν Θεσσαλίᾳ: Ἀνήκει εἰς μίαν τῶν πλέον διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῶν ἀρματολῶν τῆς ἐπαρχίας του.

Ἄν καὶ ὀλίγον ἔμπειρος εἰς τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὄπλων, ὁ χαρακτήρ του εἶναι γλυκύς καὶ οἱ τρόποι του εἶναι εὐπειθεῖς. Τὸ μίσος του κατὰ τῆς λεηλασίας, ἡ ἐπιθυμία τῆς μορφώσεως καὶ ἡ ἰσχὺς του παρεκίνησαν τὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐμπιστευθοῦν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν μιᾶς χιλιαρχίας ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ὑψηλάντου».

τὸν γιό 'Αλέξανδρο, 20 χρόνων, καὶ τὶς θυγατέρες Μαρिγώ, 27 χρόνων, ἄγαμη, καὶ Βασιλική, 10 χρόνων. Ἦταν ἰδιοκτῆτης ἑνὸς σπιτιοῦ, ὅπου κατοικοῦσε, καὶ ἑνὸς ἀμπελιοῦ, ἀπὸ ἓνα στρέμμα. Ἔπαιρνε μηνιαίτικη σύνταξη 45 δραχμῶν.

Ὁ τελικὸς ἀριθμὸς μητρώου τοῦ ἦταν ὁ 140.

Β'. Σὲ ἔγγραφο ('Αταλάντη, 8-4-1865, α/α 429) τοῦ Δήμου Λ. Λάζου γράφεται ὅτι ὁ χιλιάρχος Τόλιος Λάζος ἄφησε δύο γιούς, ποὺ πέθαναν. Ἡ χήρα τοῦ ἀπέκλεισε τοὺς συγγενεῖς τοῦ καὶ κληρονόμησε τὸν ταγματάρχη Μόστρα. Ὁ Δήμος Λ. Λάζος ἦταν πρωτοξάδελφος τοῦ Τόλιου Λάζου, ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ.

Γ'. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου (σελ. 3η) γράφονται τὰ ἑξῆς, γιὰ τὰ στοιχεῖα τῆς συνεδριάσεως τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκδουλεύσεων, τὸν ἀριθμὸ τῆς ἀποφάσεως καὶ τὴ σελίδα τοῦ μητρώου τοῦ 1836, γιὰ τὸν Τόλιο Λάζο:

«Συν. 83, ἀρ. 13. Σελ. 116, 1, 1836.

Τόλιος Λάζου. Ἰκανώτατος ὄπλαρχηγὸς καὶ μὲ πολλὰς καὶ καλὰς πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις. Ἀπέθανεν, ἐγκαταλείψας πολυμελῆ καὶ ἐνδεεστάτην οἰκογένειαν, τὴν ὁποῖαν ἠ ἐπιτροπή, συσταίνουσα εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν τῆς Α.Μ., παρακαλεῖ νὰ τῆς χορηγηθῆ σύνταξις ἀνάλογος εἰς οἰκογένειαν ἑνὸς χιλιάρχου, τοῦ ὁποίου τὸν βαθμὸν ἔχαιρεν ὁ μακαρίτης.

13). Ἐγκρίνεται νὰ ταχθῆ εἰς τὴν τρίτην (3) τάξιν, διότι ἦτον ὄπλαρχηγός, ἀρχηγός καὶ χιλιάρχος ἐπὶ Κυβερνήτου. Α.Μ. 403».

Δ'. Γιὰ τὸν Τόλια Λάζο ἢ Λάζου ἢ Λαζόπουλο, γνωρίζομε ὅτι κατατάχθηκε στὴν 3η τάξη τῶν ἀξιωματικῶν.

Ἡ γυναῖκα τοῦ λεγόταν Μελάχρω καὶ ζητοῦσε τὴν ἀποκατάστασή της μὲ αἴτησή της (Ξηροχώρι, 16.4.1865, α/α 21.221), τόσο γιὰ τὸν πεθαμένο ἄνδρα τῆς Τόλια Λάζου, ὅσο καὶ γιὰ τὸν γιό τους Ἰωάννη, ποὺ εἶχε σκοτωθεῖ.

Στὴν αἴτηση (φύλλο 1β) τούτη ἐπικαλεῖται καὶ ἀξιόλογα ἔγγραφα, ποὺ δὲν βρίσκονται πιά στὸν φάκελο, ὅπως σημειώθηκε. Συγκεκριμένα, συνυπέβαλε:

«1. Τὴν ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1821 τοῦ Ἀρχιστρατήγου Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐπιστολὴν, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι οὗτος, ἀναγνωρίζων τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ συζύγου μου, προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους ἀγῶνα.

2. Τὴν ἀπὸ 9 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1821 διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ὑπερασπιστοῦ τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ὁ μακαρίτης σύζυγός μου διωρίσθη νὰ διεγείρῃ τοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Χριστιανοῦς καὶ [νὰ] κινήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν πρὸς ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος». Στὸν «κατάλογο» τοῦτον γράφεται, ἀκόμα, γιὰ τὸ πιὸ πάνω ἔγγραφο: «Ἡ ἀπόδειξις ὅμως αὕτη δὲν φέρει ὑπογραφήν ἀλλὰ σφραγίδα ἰδιωτικὴν κάτωθεν».

Γιὰ τὸν ἴδιο ὄπλαρχηγὸ σῶθηκε (στὸ πρωτότυπό του) καὶ τὸ ἀριθμ.

3.799 (Ἀθήνα, 19.6.1837) πιστοποιητικό, πού ὑπογράφουν οἱ Θ. Γρίβας, Χρ. Χ. Πέτρου, Δ. Τζιάμη Καρατάσος, Δ. Μπότζαρης, Μακρυγιάννης καὶ Χρ. Περραιβός, ὅπου ἀναγράφεται ὅτι: «ὁ ἀποθανὼν συναγωνιστής μας ὑπὲρ τῆς Πατρίδος Τόλιος Λάζου, ἐξ Ὀλύμπου, ἀφοῦ ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα μὲ ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν καὶ παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας...», ἄφησε τὴ γυναίκα του καὶ τρία ἀνήλικα παιδιά, ὅπως καὶ τὴν ὑπερήλικη μητέρα του καὶ μία ἀνύπαντρη ἀδελφή, γι' αὐτὸ καὶ ἀπευθύνονται στὸν Ὅθωνα, γιὰ νὰ τοὺς συμπαρασταθεῖ.

Ὁ στρατάρχης Δ. Ὑψηλάντης (Ναύπλιο, 7.1.1830) ἔδωσε (τὸ ἀριθμ. 3.799/21.221) πιστοποιητικό, ὅπου βεβαιώνονται ὅτι:

«Ὁ Ἀρχηγὸς Κοσ Τόλιος Λάζος, καταγόμενος ἐκ τῆς Σημαντικῆς τοῦ Ὀλύμπου οἰκογενείας τῶν Λαζαίων, ἀφ' οὗ ἔδοκίμασεν ὄλας τὰς καταδρομὰς τῆς τυραννικῆς αὐλῆς τῶν Ἰωαννίνων, διὰ τὰ ἐλεύθερα αἰσθήματα τῆς οἰκογενείας του, ἐδείχθη πρόθυμος συνεργὸς εἰς τὴν ὀπλοφορίαν τῶν Ὀλυμπίων, ἅμα εἶδε τὰς περὶ τούτου τοῦ ἀντικειμένου διακηρύξεις καὶ διαταγὰς μου, ἐκδοθείσας περὶ τὰ τέλη τοῦ 1821.

Εἰς τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου τούτου κατὰ τὸν Ὀλυμπον ἠγωνίσθη μὲ ὄσπην εἶχε δύναμιν μέχρι τέλους, ἐθυσίασεν ὅποιαν εἶχε κατάστασιν, κινητὴν καὶ ἀκίνητον, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ὀρθὴν διαγωγὴν του μὲ τοὺς πλεόν συνετοὺς τρόπους, καθ' ὅλην τὴν δεινότητα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς». Ὑστερα βεβαιώνεται ἡ συμβολὴ τοῦ Τόλιου Λάζου στὶς ἐπιχειρήσεις τῶν Τρικέρων, τῆς Σκιάθου κ.λ.

Ε'. Στὸ ἐσώφυλλο τοῦ φακέλου του γράφονται γιὰ τὸν Μ ἄ ρ κ ο Λάζο ὅτι πολέμησε στὰ 1821 καὶ ὕστερα. Ὅτι στὸ μητρώο τοῦ 1836 (σελ. 166) φέρεται σὰν ἰδιαίτερη πατρίδα του ὁ Ὀλυμπος καὶ ὅτι κατατάχθηκε στὴν 6ῃ τάξῃ τῶν ἀξιωματικῶν (2ο τάγμα τοῦ 1830) καί, τέλος, ὅτι πολέμησε στὶς διαταγὰς τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Χατζηπέτρου.

Στὰ ἀρχεῖα τῶν Ἀγωνιστῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πέντε Λάζοι (πού ὅμως δὲν ἦσαν Μακεδόνες), δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Λάζος, πού ἦταν ἀπὸ τὸν Πόρο, ὁ Ἰωάννης Α. Λάζος, πού ἦταν ἀπὸ τὴν περιοχὴ Δωρίδος, ὁ Δημήτριος Λάζος, πού εἶχε ἰδιαίτερη πατρίδα τὰ Ψαρά, ὁ Βασίλειος Λάζος, πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Χόρμοβο (Β.) Ἠπείρου καὶ ὁ Νικόλαος, πού ἦταν ἀπὸ τοὺς Κήπους τῆς Εὐβοίας.

9. Ὁ *Μῆτρος Λιακόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως, στρατηγός.

Ἦταν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους Μακεδόνες ὀπλαρχηγούς τοῦ Ὀλύμπου.

Πρέπει, πρῶτα-πρῶτα, νὰ σημειώσουμε ὅσα γράφονται στὰ μητρώα τῶν ἀγωνιστῶν, γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἀναγνώστης κάποια προσοικείωση μὲ τὸ ἱστορικὸ τῆς οἰκογενείας καὶ τὸν πιὸ διάσημο ἐκπρόσωπό της, προτοῦ διαβάσει

τά έγγραφα, που αναφέρονται σὲ τοῦτον καὶ σ' ἄλλους συνεπίθετους ἀγωνιστές, πού εἶναι πολὺ πιθανὸ νὰ ἦσαν συγγενεῖς του.

Ὁ Μῆτρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος καταγόταν ἀπὸ τὴν περιοχή τοῦ Ὀλύμπου. Πρόσφερε τὶς ἀξιόλογες ὑπηρεσίες του ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγώνα καὶ γι' αὐτὸ προβιβάστηκε σὲ ἀντιστράτηγο (11.8.1825), ἀλλὰ ὕστερα, στὰ 1829, βαθμολογήθηκε σὰν πεντακοσίαρχος. Ἀφοῦ ἔλαβε μέρος σὲ πολλὲς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, σκοτώθηκε τελικὰ τὸν ἴδιο χρόνο (1829) στὴ μάχη πού ἐγίνε στὴ θέση «Μεσοβούνι» τῶν Θηβῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ τὸν κατάρταξε στὴν τρίτη τάξη τῶν ἀξιωματικῶν (ἐνδειξὴ ὅτι ἐκτιμήθηκε κάπως ἢ συμβολή του) καὶ ἀναγνώρισε ὅτι τοῦ ὀφείλονταν μεγάλα ποσὰ γιὰ ὅσα ξόδεψε. Συγκεκριμένα, δέχτηκε ὅτι εἶχε νὰ παίρνει 43.100 γρόσια, τὰ ὁποῖα δικαιούνταν ἀλλὰ μὲ τρεῖς ἄλλους Μακεδόνες ὀπλαρχηγούς καὶ συνέργατες του, δηλαδή τὸν Ζήση Γηδιώτη¹, τὸν Λιόλιο Ξηρολειβαδίτη² καὶ τὸν Ἰωάννη Ζῆνο³, ὅπως ἀναφέρεται καὶ στὸ ἀριθμ. 3.571 (1826), ὅπως καὶ στὰ 358 καὶ 474 ἐγγραφα, πού σώζονται στὸ κουτί 110 τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ γράφονται καὶ στὸ παλιότερο μητρώο τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821. Ἀκόμα, ἐγκρίνε καὶ ἄλλα 800 γρόσια, τὰ ὁποῖα δικαιούταν ὁ ἴδιος «... δι' ἐξόφλησιν μισθῶν καὶ συντήρησιν τοῦ Γ. Φαναρᾶ, ἕως τέλους Ἀπριλίου 1826».

Ἐπὶ τὴν ἀνάγκη, ὑπάρχουν πολλὰ δημοσιευμένα ἐγγραφα, ὅπου μνημονεύεται ὁ ἐξαίρετος τοῦτος ἀγωνιστής, ὁ πιὸ σημαντικὸς ἐκπρόσωπος καὶ ἡγέτης τῆς οἰκογένειας τῶν Λιακοπούλων⁴.

1. Ἀγνοοῦσαμε τὸν ὀπλαρχηγὸ τοῦτον, πού πρέπει νὰ ἦταν Μακεδόνας καὶ συγκεκριμένα νὰ καταγόταν ἀπὸ τὴ σημερινὴ Ἀλεξάνδρεια Ἡμαθίας, πού (τὸ τοπωνύμιό της) μέχρι τελευταῖα (1953) ὀνομαζόταν Γιδᾶ-Γιδᾶς καὶ σπάνια παρουσιαζόταν μὲ τὴ γραφὴ Γηδᾶ-Γηδᾶς.

Γιὰ ἕναν ἄλλο συμπατριώτη τοῦ ἀγωνιστῆ τοῦτου (στὰ 1849 καὶ 1853), δηλαδή γιὰ τὸν Νικόλαο Γίδα, βλ. στοῦ Γ ι ἄ ν ν η Κ ο λ ι ὀ π ο υ λ ο υ, ὅ.π., 71, 277-278 καὶ 337 (σημείωση 198).

2. Γιὰ τὸν ἀξιόλογο αὐτὸν Μακεδόνα ὀπλαρχηγὸ (πού καταγόταν ἀπὸ τὸ Ξερολίβαδο τοῦ Βερμίου, τῆς Βέροιας, καὶ ἐγίνε γαμπρὸς τοῦ Μάρκου Μπότζαρη, γιατί παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ του Δέσπω) βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Λιόλιος Ξηρολειβαδιώτης, ἕνας ἀγνοημένος Μακεδόνας ἀγωνιστής τοῦ '21 καὶ λίγα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ξερολίβαδου, Θεσσαλονίκη 1977, πού (ἀνα-)δημοσιεύτηκε καὶ στὸ περιοδικὸ «Μακεδονικὴ Ζωή», τεύχ. 146, Ἰούλιος 1978, σ. 15-19 (χωρὶς ὅμως τὶς βιβλιογραφικὲς καὶ λοιπὲς σημειώσεις).

3. Δὲν γνωρίζαμε Μακεδόνα ἀγωνιστῆ μὲ τέτοιο ὀνοματεπώνυμο. Ξέραμε μονάχα ὅτι στὴ συνοδεία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ὀλύμπου Γρηγορίου Σάλλα συμπεριλαμβανόταν καὶ ὁ Τζίνος Δημήτριος, πού ἦταν ἕνας δραστήριος ἀγωνιστής. Βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 27, 32, 36, 40, 43 καὶ 54-55, ὅπου (σημ. 1, τῆς σ. 55) καὶ βιβλιογραφία, καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο δημοσιεύονται καινούργια στοιχεῖα σ' αὐτὴ τὴ μελέτη.

4. Βλ. Γ. Χ. Χ ι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὅ.π., σ. 54, σημ. 2, ὅπου καὶ ἀναφορὰ σὲ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γιὰ τὴν ἀμφιλεγόμενη δρᾶση του στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια βλ.

Οἱ οἰκογένειες τῶν Λιάκων καὶ τῶν Λιακοπούλων-Λιακοπουλαίων φαίνεται πὼς ἦσαν συγγενικές¹. Τὸ Λιάκος παρουσιάζεται—ὅπως εἶναι γνωστό—καὶ σὰν κύριο ὄνομα. Ὑπῆρχε, π.χ., καὶ ὄπλαρχηγὸς μὲ τὰ στοιχεῖα Λιάκος Διαμαντῆς ἢ καὶ ὄπλαρχηγὸς Λιάκος, ποὺ ἦταν θεῖος τοῦ Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, ὁ ὁποῖος καὶ μᾶς δίνει σχετικὲς πληροφορίες, ὅπως εἶδαμε.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» σώζεται αἴτηση τοῦ γιοῦ του (τῆς 10.4.1865, ἀριθμ. 358), στὴν ὁποία ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ὁ πατέρας του σκοτώθηκε (στὰ 1829) στὴ μάχη τῆς Θήβας, φέροντας τὸν βαθμὸ τοῦ πεντακοσίαρχου.

Στὴν ἴδια αἴτηση γράφονται ὅτι «... καὶ πρὸ τῆς ἱερᾶς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὁ ἀάππος μου Λιάκος, καπετάνιος ἐν Ὀλύμπῳ, πολλακίς ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλά, ἐπὶ τέλους, αὐτὸς μὲν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν, ἡ δὲ οἰκογένειά του ἠχμαλωτίσθη (μάλιστα ἐν κοράσιον αὐτοῦ ὑπάρχει εἰσέτι ἐν αἰχμαλωσίᾳ) καὶ μόνον ὁ πατήρ μου Μῆτρος Λιακόπουλος, ὡς ἐκ θαύματος, ἐσώθη καὶ ὅστις, ἅμα ἐξερράγη ὁ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἱερὸς ἀγὼν τοῦ 1821, ἔλαβε καὶ οὗτος τὰ ὄπλα καί, μὲ τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἐπολέμησεν εἰς πολλὰς μάχας τὰς ὁποίας κάλλιστα γνωρίζουν τὰ Σ(εβαστ)ὰ ταῦτα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς».

Ἐκ τῆς πιστοποιητικῆς τοῦ δημάρχου τῆς Ν. Πέλλας (ἀριθμ. 358 καὶ 204, τοῦ 1865) πληροφοροῦμαστε ὅτι κληρονόμοι τοῦ Μῆτρος ἦσαν ἡ γυναῖκα του Μαρία, 60 χρόνων, καὶ ὁ γιὸς του Ἐπαμεινώνδας, 35 χρόνων, ποὺ, συνειπῶς, γεννήθηκε στὰ 1830.

10. Ὁ Δημήτριος ἢ Μῆτρος Κων/νου Λιακόπουλος, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως, κάτοικος Ξηροχωρίου, τοῦ δήμου Ἰστιαίων (1837), ἐκ Θεσσαλίας.

Σὲ πιστοποιητικὸ (Λαμία, 9-3-1840) τοῦ συν/ρχη Χρ. Περραιβοῦ (ἀριθμ. 504 καὶ 17.718) βεβαιώνεται ὅτι ἔδρασε σὲ πολλὰ μέρη. Ἔτσι, γράφεται:

Δ. Θέμελη-Κατηφόρη, Ἡ δίωξις τῆς πειρατείας καὶ τὸ θαλάσσιον δικαστήριον κατὰ τὴν πρώτην καποδιστριακὴν περίοδον 1828-1829, Ἀθήναι 1973, τ. 1, σ. 26, 29, 145 καὶ 159, καὶ τ. 2, σ. 21, 70, 74, 77, 98-104, 122, 140 καὶ 142. Γιὰ τὶς πειρατικὲς καταδρομὲς τοῦ βλ. καὶ Ν. Γοδόροβ-Β. Τραϊκόβ, Βουλγαρὲς participants dans les luttes pour la libération de la Grèce 1821-1828, Σόφια 1971, σ. 518-519 (πρβλ. καὶ σ. 121 καὶ 241) καὶ Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες καὶ προφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 32 κ.έ.

1. Γιὰ μερικὰ προβλήματα γύρω ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τοῦτες βλ. σημειώμά μου στὸ σχετικὸ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰωάννου Πετρόφ, ὁ.π., σ. 53-54, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ὁ Γεώργιος Γαζῆς (ὁ.π., σ. 53) γράφει ὅτι ὁ Δημήτριος-Μῆτρος Λιακόπουλος ἦταν γιὸς τοῦ περιφημοῦ καπετάνιου Λιάκου, τοῦ γνωστοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ ὅτι ἦταν «ἀνὴρ ἀρεϊμάνιος». Ὁ Ν. Πατσέλης (σὲ σημείωσιν ἐπὶ σελίδα 180 τοῦ ἔργου τοῦ Γ. Γαζῆ) γράφει: «Ἀπέθανεν ἄκληρος, μὲ τὸν θάνατόν του δὲ ἐξέλιπεν ἡ οἰκογένειά του» (ποὺ εἶναι λάθος) καὶ δημοσιεύει τὴ γνώμη τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη ποὺ ὀνομαζεῖ τὸν Μῆτρο Λιακόπουλο: «ἄξιον παλληκάρη καὶ καλὸν πατριώτη».

«... ἐν πρώτοις, κατὰ τὸ 1821 ἔτος, ἐπολέμησε εἰς Χασάνδραν ὑπὸ τὴν ὄδη-
γίαν ὧν τοῦ Κ: Λιάκου Ὀλυμπίου, κατὰ δὲ τὸ 1822 εἰς Κάρυστον, εἰς Βρυ-
σάκια... ὑπὸ Μήτηρον Λιακόπουλον».

11. Ὁ Νικόλαος Λιακόπουλος, ἀξιωματικὸς 5ης τάξεως, Ὀλύμπιος.

Ἦταν ἀδερφὸς τοῦ Μήτρου (Δημητρίου) Λιακοπούλου.

Σώθηκε μονάχα ἡ αἴτησή του (α/α 67, τῆς 14.4.1865, κουτὶ 110), ὅπου
γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... ὁμομήτριος ἀδελφὸς τοῦ μακαρίτου Μήτρου Λιακοπούλου καὶ ἠκο-
λούθησε αὐτὸν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος μέχρι τέλους αὐτοῦ, παρευρεθεὶς
εἰς ὅλας τὰς συγκροτηθείσας παρ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων μάχας, ὡς
πρῶτος ἑκατόνταρχος, λοχαγός».

Ἀπὸ τὰ μητρώα τῶν Ἀγωνιστῶν συμπληρώνομε τίς πληροφορίες καὶ
μαθαίνομε ὅτι ἦταν ἀξιωματικὸς καὶ εἶχε στίς διαταγές του ἀρκετοὺς στρα-
τιῶτες. Τὸ 1830 ἦταν λοχαγὸς τοῦ 2ου τάγματος καὶ τοῦ ἀναγνωρίστηκαν
δικαιώματα γιὰ 6.480 γρόσια.

12. Ὁ Βασίλειος Λιακόπουλος, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως, κάτ. Ξηρο-
χωρίου.

Καταγόταν μᾶλλον ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὰ ἀρχεῖα ὅμως τῶν ἀγωνιστῶν
δὲν διευκρινίζεται τοῦτο, ἐνῶ ὑπάρχουν καὶ τρεῖς ἄλλοι Λιακόπουλοι ἢ Λιά-
κοι, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ διάφορους τόπους τῆς Πελοποννήσου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» διασώθηκε πιστοποιητικὸ τῶν Χατζηκρή-
στου, Δ. Λιακοπούλου, Δ. Τζάμη Καρατάσου καὶ Διαμαντῆ Νικολάου γιὰ
τὴν ἐπιτροπὴ κρίσεως τοῦ 1844. Φαίνεται, λοιπὸν, πὼς ἦταν καὶ τοῦτος Μα-
κεδόνας, μιὰ καὶ συμπατριῶτες του, κυρίως, βεβαιώνουν γιὰ τὴ δράση του.

13. Ὁ Βασίλειος Λιάκου, Ὀλύμπιος, κάτοικος Λίμνης Εὐβοίας, στρα-
τιώτης.

Οἱ κληρονόμοι του ζήτησαν τὴν οἰκονομικὴ ἀποκατάστασή τους.

α'. Ὑπέβαλαν λοιπὸν (στὸ πρωτότυπο) τὸ πιστοποιητικὸ ἀριθμ. 21.844
τῆς 20.5.1865, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

«Ὁ Βασίλειος Λιάκου, Ὀλύμπιος, χρηματίσας εἰς τὸν ὑπὲρ Πατρίδος
ἀγῶνα, ἐπανευρέθη εἰς ὅλας [τὰς] κατὰ τὸν Ὀλυμπον μάχας, εἰς Κασσάνδραν,
Θετταλομαγνησίαν καὶ εἰς τὰ Βρυσάκια τῆς Εὐβοίας, ὡς καὶ εἰς τὴν Σκίαθον
κατὰ τῆς ἀρμάδος τοῦ Τοπάλ πασᾶ, ὡς ὄπλαρχηγός. Λαμία, 20.5.1865.

Δῆμος) Ὀλύμπιος Ψαρροδῆμος, Ταγματάρχης.

Γ. Ζαχίλας».

β'. Ὁ Ν. Κ. Κασομούλης συμπλήρωσε στὸ ἴδιο χαρτί:

«Ὅτι εὐρέθη εἰς Κασσάνδραν, σταλεὶς παρὰ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου
Ὀλυμπίου, μὲ στρατιώτας εἰς βοήθειαν τοῦ Ἑμμ. Παπᾶ καὶ ὅτι ἐκεῖθεν

ἐμετέβη εἰς Θετταλομαγνησίαν νὰ ἀγωνισθῆ προτοῦ πέση ἡ Κασσάνδρα».

Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Δήμου Νικολάου Ὀλυμπίου-Ψαροδήμου, ποὺ γράφει—ὅπως εἶδαμε—ὅτι στὴν Κασσάνδρα στάλθηκε ὁ Λιάκος Διαμαντῆς καὶ τὴν ἄποψη, ποὺ ἔχει ἐπικρατήσῃ ὅτι στὴ Χαλκιδικὴ στάλθηκε ὁ Μητρος (Δημήτριος) Λιακόπουλος, ἔχομε τῶρα καὶ τὴ βεβαίωση τῶν Δήμου Νικολάου-Ψαροδήμου, τοῦ Γ. Ζαχείλα καὶ τοῦ Νικολάου Κασομούλη ὅτι πῆγε ἐκεῖ καὶ ὁ Βασίλειος Λιάκου, ποὺ δὲν ἀποκλείει ὅμως καὶ τὶς ἄλλες, μιὰ καὶ—ὅπως φαίνεται—τοῦτος ἦταν ὑπαξιωματικὸς (καὶ ὄχι ἀξιωματικὸς), ἀφοῦ τελικὰ κατατάχθηκε στὴν τάξη τοῦ στρατιώτη, ἂν καὶ εἶχε στίξ ὀδηγίες τοῦ ἄλλου στρατιώτη.

γ'. Ὁ δήμαρχος Λαμίας πιστοποιεῖ (ἀρ. Πρωτ. 645/15.6.1865, ἔγγραφο 21.844) ὅτι ἡ γυναίκα του (ποὺ λεγόταν Κονδῆλω ἢ Κονδύλω) ἦταν 60 χρόνων καὶ ὅτι ὁ ἄνδρας της πέθανε μαχόμενος, ἀφήνοντας ὄρφανὰ 3 κορίτσια καὶ ἓνα ἀγόρι.

δ'. Φαίνεται ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστὴ, ποὺ βρισκόταν στὴ Σκόπελο, τὸ 1829, σὰν πρόσφυγας¹.

14. Ὁ Γεώργιος Ζαχείλας, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Ἦταν μέλος πολὺ γνωστῆς καὶ ἀξιόλογης οἰκογένειας κλεφταρματολῶν τῆς Μακεδονίας-Ὀλύμπου, ποὺ πρόσφερε πολλὰ σ' ὅλες τὶς ἐπαναστατικὲς κινήσεις τῆς περιοχῆς, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Ζαχείλαι ἢ Τζαχείλαι ἢ Ζαχύλαι ἢ Ζαχίλαι ἢ Τζαχειλόπουλος-οἱ ἀναφέρονται σὲ πολλὰ ἔγγραφα κ.λ.².

1. Βλ. Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Οἱ Μακεδόνες πρόσφυγες τῆς Σκοπέλου στὰ 1829, «Μακεδονικά» 17(1977)124-137 καὶ συγκεκριμένα τὴ σ. 132. Πραγματικά, καὶ τοῦτος ἦταν στρατιώτης, καταγόταν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ εἶχε οἰκογένεια μὲ 5 ἄτομα (μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτὸ του). Συνεπῶς, πρόκειται γιὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπο καὶ τὸ σωστὸ ὄνοματεπώνυμό του ἦταν Βασίλειος Λιάκου καὶ ὄχι Λιάκος Βασιλείου.

2. Βλ. τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμά μου στοῦ Ἰω. Πετρόφ, ὁ.π., σ. 79-80. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ Γεωργίου Ζαχείλα στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1854, βλ. Δημητρίου Γ. Κουτρούμπα, Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1854 καὶ αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ, ἰδίᾳ, ἐπιχειρήσεις· Ἀθῆναι 1976, σ. 62, 71, 88, 127, 128, 146 καὶ 164. Στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 διαδραμάτισε σπουδαῖο ρόλο καὶ ὁ γέροντας πιά Γεώργιος Ζαχείλας. Βλ. Εὐαγγέλου Κωφοῦ, Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατὰ τὸ 1878, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 108-109, 118, 125 καὶ 206, ὅπως καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Δημήτριος Ζαχείλας ἢ Τζαχείλας. Βλ. Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγοῦμη, Ἐνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία, εἰσαγωγὴ καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 45, 86, 114, 181, 347 καὶ 390, ὅπου δίνονται πολλὰ στοιχεῖα καὶ γιὰ τὸν πῖο πάνω θεῖο του Γεώργιο. Ἰδιαιτέρη πατρίδα τους ἦταν ἡ Ραψάνη, ὅπου ἦσαν καὶ ἀρματολοί. Βλ. «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον Ἀθηνῶν» 3(1910)332-333. Γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ἐπιθέτου πρβλ. καὶ τὴ στοματικὴ, λαογραφικὴ παράδοσι στοῦ Θ. Παπαθανασίου, Σύμμεκτα λαογραφικὰ ἐκ Ρουμλουκίου, «Μακεδονικά» 2(1941-1952) 346-384 καὶ συγκεκριμένα τὴν 1η παράδοσι, στὴ σ. 346. Βλ. ἀκόμα γιὰ τὸν (Γεώργιο;) Τζαχίλα καὶ στοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ὁ.π., σ. 18.

Στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» ὁμοῦ δὲν βρέθηκαν ἀνάλογα καὶ ἀξιόλογα στοιχεῖα.

Στὴν αἴτησή του (α/α ἐγγράφου 28.330) γράφει καὶ τὰ ἑξῆς:

«Ὁ ὑποφαινόμενος Γεώργιος Ζαχειλάς, ἀγωνισθεὶς ἀπὸ τὸ 1821 εἰς Ὀλυμπον καὶ ἀλληλοδιαδόχως ἐντὸς τῆς νῦν ἐλευθέρας Ἑλλάδος, δὲν ἔχω ἄλλο ἀποδεικτικὸν τῶν ἀγῶνων καὶ θυσιῶν μου ἐκτὸς τῆς ἱστορίας.

Μετὰ 1500 ὀπαδῶν ἐπανεστάτησα ἀρχηγὸς ἐγὼ εἰς Ὀλυμπον μετὰ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ τύχη δὲν μᾶς ἐφάνη εὐμενής. Κατεστράφημεν καὶ οἱ διασωθέντες κατέβημεν εἰς Κασσάνδραν, ἐπολεμήσαμεν ἐκεῖ, μετὰ ταῦτα ἐπολεμήσαμεν εἰς Σκίαθον...».

15. Ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἢ Μανάκας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο.

Σώθηκε ἡ αἴτησή του καὶ πιστοποιητικά, ποὺ πείθουν ὅτι ἡ περίπτωσή του παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

α'. Στὴν ἐξασέλιδη, ἰδιόγραφη αἴτησή του («Δευτέρα ἀναφορά»), ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὴ Λαμία (8.4.1872) γράφει καὶ τὰ ἑξῆς, συχνὰ μὲ ὀρθογραφικὰ λάθη, ποὺ μερικὰ διόρθωσα, σιωπηρά:

«Ἀπὸ τὴν ἀνάγκην κρέματαί ἡ ὑπαρξίς ἐμοῦ τε καὶ τῆς ἐξαμελοῦς οἰκογενείας μου».

Καὶ συνεχίζει:

«Κατάγομαι ἐξ Ὀλύμπου, εἶμαι υἱὸς πατρὸς ἀγωνιστοῦ, θυσιασθέντος καὶ ἀπαγχονισθέντος ἐν τῇ πόλει Αἰκατερίνη, εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος τῆς φιλιότητος ἡμῶν πατρίδος.

Ὁ μακαρίτης πατήρ μου, αἰχμαλωτισθεὶς τὸν Αὐγούστον τοῦ 1822, εὐρεθεὶς εἰς Βέροιαν τότε (μετὰ τοῦ πατρὸς μου καὶ ἐγώ), ὑπὸ τοῦ Ἀβδοῦ Λοποῦτ Πασσᾶ, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ βασανισθεὶς ὑπὸ ἀλητηρίων Ὀθωμανῶν μέχρι τῆς ἑορτῆς τοῦ Παντελεήμονος, ἠναγκάσθη, ἐξ ἀπεριγράπτων βασάνων, ν' ἀλλάξω τὴν πίστιν μου.

Κατόπιν προσπαθειῶν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐνὸς θεοῦ μου Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐλευθερώθη ἐκ τῶν χειρῶν των κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1828 καί, μεταβάς εἰς Ναύπλιον, κατετάχθη εἰς τὸ 3ον [τάγμα;].

Ἡ ὀκταετής (= ἑπταετής) αἰχμαλωσία μου, Κύριε Πρόεδρε, ἡ παντελής καταστροφή τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας μου, ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ πατρὸς μου...», γράφει ὅτι δικαιολογοῦν τὴν οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποκατάστασις καὶ ἀποζημίωσή του.

β'. Σὲ πιστοποιητικὸν (Ἀθήνα, 23.5.1863) τῶν Π. Κώστα, Λάζου (;), Μακρυγιάννη καὶ Θ. Ὀλυμπίου γράφονται τὰ ἑξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν, ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἐπικειμένων εἰς

τὴν ψευδομαρτυρίαν ποινῶν, οἱ ὑποφαινόμενοι κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος, ὁ σήμερον δικαστικός κλητῆρ, εἶναι γεννημένος εἰς Λητόχωρον, κωμόπολιν τοῦ Ὀλύμπου. Ὅτι ὁ πατὴρ του Δημήτριος Μανάκας, ὅτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸ 1822, ὁ Ἀβδῆ Λοπούτ πασσᾶς κατέστρεψε τὴν Νιάουσαν, τὴν Βέροϊαν κ.λ.π. μέρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ Μακεδονίας, ἀπηγγονίσθη ἐκ διαταγῆς τοῦ Λοπούτ πασσᾶ αὐτοῦ καὶ ἡ περιουσία του ἅπασα, κινητὴ καὶ ἀκίνητος κατελαφυραγωγῆθη καὶ ἐδημεύθη. Ὅτι ὁ Ἰωάννης Δ. Μανακόπουλος ἐπὶ τῆς ἀγχόνης αὐτοῦ τοῦ πατρός του ἀπήχθη αἰχμάλωτος καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἐβιάσθη καὶ κατηναγκάσθη διὰ βασάνων νὰ τουρκεύσῃ καὶ ἀργυρώνητος μετενεχθεὶς εἰς Θεσσαλονίκην, διέμεινεν ἐκεῖ ὡς δοῦλος αἰχμάλωτος ὑπὸ τὸν Ταμπάκ Ἀμούν(;) Ἀγὰν μέχρι τοῦ 1828, ὁπότε, προσπαθεῖα τῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ οἴκου του καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ θεοῦ του Ἰακώβου Περικλέους Ὀλυμπίου, ἐσώθη διὰ φυγῆς καὶ ἤλθεν εἰς Ναύπλιον καὶ ἀκολούθως ὑπηρέτησεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς ὑπηρεσίας.

Κατὰ δικαίαν καὶ ἐπίμονον λοιπὸν αἴτησιν τοῦ Ἰωάννου Δ. Μανακοπούλου, ἐκδίδομεν τὸ παρὸν μας, διὰ νὰ τῷ χρησιμεύσῃ ὅπου προσήκει».

Τῇ γνησιότητα τῶν τεσσάρων ὑπογραφῶν ἐπικυρώνει (7.6.1863) ὁ δήμαρχος Ἀθηναίων Ἐμμανουὴλ Κουτζικάρης.

γ'. Ἀπὸ ἄλλο πιστοποιητικὸν (ἀριθμ. 11.782, Ἑρμούπολη, 21-6-1844) προκύπτει ὅτι στὰ 1828 τὸν μετέφερε ἀπὸ τῆ Θεσσαλονικῆ ὁ πλοίαρχος Εὐστάθιος Φωκά, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά.

δ'. Ἀκόμα, πληροφοροῦμαστε ὅτι γεννήθηκε στίς 3.1.1810, στὸν Ὀλυμπο, ὅτι ἦταν «ἀπὸ κωμοπόλεως Λιτόχας (sic) Ὀλύμπου» καὶ ὅτι δὲν εἶχε ἄλλους συγγενεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν θεῖο του Ἰάκωβο Περικλέους Ὀλύμπιο.

Ἡ ὑπόθεσί του κρίθηκε στὴν 401 συνεδρίαση (α/α 4) τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ μητρώου του ἦταν 6.127.

16. Ὁ *Τόλιος Μιχαὴλ ἢ Λαγομητρόπουλος*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ἀξιωματικός 7ης τάξεως.

Ἡ χήρα του στήριξε τὴν αἴτησί της σὲ πιστοποιητικὸν (1846) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου, τοῦ Τσάμη Καρατάσου κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς:

«... ἀπὸ Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας, ὑπηρέτησε τὴν πατρίδα στρατιωτικῶς, ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱεράς ἐπαναστάσεως μέχρι τέλους αὐτῆς, φαινόμενος ἀείποτε καὶ οὗτος ὡς ἓνας ὄπλαρχηγός, ὀδηγῶν καὶ (δια)τηρῶν στρατιώτας δι' ἐξόδων του, παρευρεθεὶς μὲ τούτους ὅπου ἡ χρεία καὶ ἡ ἀνάγκη τὸν ἐκαλοῦσεν.

Ὅτι πολεμῆσας κατ' ἀρχὴν εἰς Ὀλυμπον τῆς Θεσσαλίας μεταβάς, ἐπομένως πολεμῶν καὶ εἰς Ἄγραφα, ὅπου ἀνταμῶθεις μὲ τὸν Καραϊσκάκην κατέβησαν εἰς τὸ Γεφύρι τῆς Τατάριας...».

17. Οί *Ἐμμανουήλ* καὶ *Νικόλαος Ἐμμ. Μολότζος*, ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο. Ὁ πρῶτος ἦταν ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως, ἐνῶ ὁ δεύτερος (γιὸς του) ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως.

Ἡ αἴτηση, ποὺ ὑπέβαλαν (Ἀταλάντη, 28.5.1865, ἀριθμ. 2.495) ἡ γυναίκα τοῦ δεύτερου καὶ νύμφη τοῦ πρώτου Αἰκατερίνη καὶ ὁ μέγας γιὸς της Ἰωάννης, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Πρὸς

Τὴν ἐπὶ τῶν ἐκδουλεύσεων τοῦ Ἱεροῦ ἀγῶνος Σ. Ἐπιτροπὴν

Ἄπαν τὸ Πανελλήμιον γινώσκει τὰς θυσίας καὶ ἐκδουλεύσεις τῶν τοῦ Ὀλύμπου καπεταναίων, πολὺ δὲ περισσότερον τὰ Σ. μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ταύτης. Τούτων εἰς καὶ ὁ πενθερὸς μου Ἐμμανουήλ Μολότζος οὐδέποτε ἔπαυσε πολεμῶν κατὰ τῆς ἡμισελήνου Τουρκίας καὶ μάλιστα ὅτε κατὰ τὸ 1804 ὁ Παπ᾽ Εὐθύμιος Βλαχάβας ἀνύφωσε τὴν σημαίαν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, συνεννοηθεὶς μετ' αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν καπεταναίων. Ἄλλ' ἀποτυχόντος τοῦ ἔργου, εἶδεν ἄλλους μὲν τῶν συγγενῶν φονευθέντας, ἄλλους δὲ αἰχμαλώτους, τὴν δὲ περιοσίαν του δημευθεῖσαν.

Τούτου δὲ ἀποθανόντος, διεδέχθη αὐτὸν ὁ σύζυγός μου Νικόλαος Μολότζος καὶ ἀνέλαβε κατὰ τὸ 1822, ἐπαναστατήσας τὴν ἐπαρχίαν, τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, μετὰ τῶν συναδέλφων του τοῦ Ὀλύμπου καπεταναίων, ἀλλ' ὡς εἰκὸς δὲν ἀντέσχον εἰς τὰ πολυπληθῆ ἐκεῖνα τῶν βαρβάρων στήφη καὶ οὕτω, ἀφιχθεὶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄπατρις, ἀπέθανεν.

Ἄφησε ὄρφανὰ δύο ἀγόρια καὶ δύο κορίτσια. Γιὰ τὴ βεβαίωση τῶν πῶν δὲν προσκόμισαν πιστοποιητικὰ συναγωνιστῶν τους, γιατί ὅλα τούτα ἦσαν γνωστὰ στὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως γράφεται.

Ἀπὸ τὸ πιστοποιητικὸ τῶν κληρονόμων (τοῦ δημάρχου Ν. Πέλλας, τῆς 28.5.1865) μαθαίνομε ὅτι τοῦτοι ἦσαν (τὸ 1865), ἡ γυναίκα του Αἰκατερίνη, 45 χρόνων, ὁ γιὸς του Ἰωάννης, 30 χρόνων (ποὺ ἦταν ἐπιλοχίας), ὁ γιὸς του Ἐμμανουήλ, 24 χρόνων, ἡ κόρη του Πηνελόπη καὶ ἡ κόρη του Ἑλένη (δίδυμες;) 20 χρόνων. Ζητοῦσε σύνταξη, γιατί εἶχε μονάχα ἓνα χαμηλὸ σπίτι καὶ ἓνα ἀμπέλι, ἀπὸ 5 στρέμματα.

18. Ὁ *Ἰάκωβος Περικλέους, Ὀλύμπιος*, ἀπὸ τὸ Λιτόχωρο, ἀξιωματικὸς 6ης τάξεως.

Γεννήθηκε τὸ 1796. Τὸ 1833, σὲ συνοπτικὴ κατάσταση, ἀναφέρεται σὰν Ἰάκωβος Περικλής, ὅτι ἦταν ἀντιστράτηγος καὶ ὅτι καταγόταν «ἐκ Λιτοχώρας».

Στὴν αἴτησή του (Ἀθήνα, 14.6.1865) ζητεῖ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα στὴν ἀνεψιά του («Φιλιπίδα») νὰ ἀποπερατώσει τίς σπουδές της γιὰ νὰ γίνει διδασκάλισσα στὴν ἰδιαιτέρη πατρίδα της, στὸ Λιτόχωρο τοῦ Ὀλύμπου, γιατί

ἦταν ὀρφανὴ καὶ δὲν εἶχε τίς δυνατότητες νὰ σπουδάσει μόνη της, χωρὶς οἰκονομικὴ ἐνίσχυση.

Ὑστερα, γράφει: «1822 Ἀπριλίου 14. Διωρίσθην ὡς στρατιωτικὸς ἔφορος πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους καὶ φθάσας μὲ τὰ πολεμοφόδια ἐξετέλεσα τὰ χρέη μου, μ' ὅλον τὸν ζῆλον...».

Ἀνεψιοὶ τοῦ ἦσαν ὁ Ἰωάννης Περικλίδης καὶ ὁ Εὐάγγελος Σχινᾶς, οἱ ὁποῖοι πολέμησαν μαζί του. (Γνωρίζομε, ἀκόμα, ὅτι ἀνεψιὸς τοῦ ἦταν καὶ ὁ πιὸ πάνω Ἰωάννης Δ. Μανάκας ἢ Μανακόπουλος).

Πολέμησε στὸν Ὀλυμπο, στὴν Κασσάνδρα καὶ στὶς «ντάπιες» τῶν Ψαρῶν.

Ἀπὸ τοὺς 250 οἰκειοὺς καὶ συγγενεῖς τοῦ γλύτωσαν μονάχα 12 ψυχές.

Ἔχασε τὴν περιουσία του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 3 σπίτια τρίπατα, 50 στρέμματα χωράφια, 350 στρέμματα ἀμπέλια καὶ 9 ἰχθυοτροφεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπαιρνε νορμίτερα νοίκι 2.000 γρόσια ἀπὸ τὸ καθένα, τὸν χρόνον.

19. Ὁ Ἰωάννης Τζάμης ἢ Τσάμης, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

α'. Στὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 5.4.1865) γράφει ὅτι: «Ὁ εὐσεβᾶστος ἀναφερόμενος εἶμαι εἷς ἐκ τῶν καπεταναίων τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλάκις, πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὸ 1821, παρευρέθην εἰς πολλὰς κατὰ τῶν Τούρκων μάχας». Ἀκόμα, γράφει, ὅτι ὑπέβαλε τὰ ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τοῦ στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1833, ἀλλὰ χάθηκαν.

β'. Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (Νέα Πέλλα, 19.6.1865) οἱ Ν. Ἐμμ. Βέριοις, Ἰω. Καρπούζης καὶ Ἰω. Χυμευτὸς, βεβαιώνουν καὶ τὰ ἐξῆς:

«Πιστοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ὅτι ὁ Κορς Ἰωάννης Τζάμης, ἐκ Μακεδονίας, ὄπλαρχηγὸς ὢν εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἅμα ἐξερράγη ἐκεῖσε ἡ ἐπανάστασις, κατὰ τὸ ἔτος 1822, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ μὲ τοὺς ὑπ' αὐτοὺς ἄνδρας ἐπολέμησε κατὰ τῶν Τούρκων μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς Καρατάσον καὶ Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον ...».

γ'. Ἀπὸ ἄλλο (ἀριθμ. 386) πιστοποιητικὸ (Ν. Πέλλα, 244/5.4.1865) μαθαίνομε ὅτι ἦταν 65 χρόνων, δηλαδὴ γεννήθηκε στὰ 1800, καὶ ὅτι εἶχε γυναῖκα, ἓνα γιὸ (τὸν Νικόλα, 18 χρόνων), μία κόρη (τὴ Βασιλική, 10 χρόνων) καὶ ἓνα σπίτι.

20. Ὁ Κώνστας (=Κώστας) Τόλιον, Μακεδόνας, ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως.

Δὲν ὑπογράφει τὴν αἴτησή του (Ἀταλάντη, 17.5.1846), γιατί ἦταν ἀγράμματος.

Ἐπέβαλε (στὸ πρωτότυπό του) πιστοποιητικὸ (Ἀταλάντη, 18.5.1846) τοῦ Χιμευτοῦ κ.ἄ., ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Οί ύποφαινόμενοι, έν κτλ αρχ συνειδήσει μας, [πιστοποιουόμεν] ότι ό Κ. Κώστας Τόλιου, Μακεδών και κάτοικος Νέας Πέλλης, τοῦ Δήμου Ἀταλάντης, ἅμα ό ύπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας Ἱερὸς ἀγὼν ἤρχισε, δράξας τὰ όπλα εἰς τὰς χεῖρας και λαβὼν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν του ἀρκετοὺς στρατιώτας, ἐπολέμησεν ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ Παπᾶ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰς μάχας Μανδημοχώρια, Ἁγιον Ὅρος και Κασσάνδραν, ἀπ' ἐκεῖ δὲ φυγὼν και ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, καταταχθεὶς ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοῦ καπετάνιου Διαμαντῆ Ὀλυμπίου...».

21. Ὁ *Δῆμος - Δημήτριος Χριστοδούλου*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Αἴτηση ὑπέβαλε (Λαμία, 22-4-1866) ἡ χήρα του Ἀνζίτσα, ποὺ τὴ στήριζε σὲ πιστοποιητικὸ (στὸ πρωτότυπὸ του) τῶν Θ. Ζιάκα και Γ. Ζαχίλα (Λαμία, 25.6.1865), στὸ ὁποῖο γράφονται και τὰ ἐξῆς:

«Ὁ ποτὲ Δημήτριος Χριστοδούλου, γέννημα τοῦ Ὀλύμπου, ἅμα ἡ σάλπιγξ τοῦ Ἄρεως ἀντήχησεν ἔτρεξε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ και ὡς μπολοκτοσῆς παρευρέθη εἰς διαφόρους μάχας, εἰς μὲν τὸν Ὀλυμπον και εἰς Κασσάνδραν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ποτὲ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, εἰς δὲ τὰς μάχας τῶν Γρεβενῶν ὑπὸ [τὰς διαταγὰς] τοῦ Θ. Ζιάκα, εἰς δὲ τὰς κατὰ Τρίκερα και Ἀταλάντην (ὅπου ἐφονεύθη και ὁ ἀδελφός του) ὑπὸ τὰς τοῦ Καρατάσου, εἰς δὲ τὰς εἰς Βρυσάκι και Σκιάθου ὑπὸ τὰς τοῦ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου και εἰς δὲ τὰς κατὰ τὸν Ὀλυμπον ὑπὸ τὰς τῶν ἀδελφῶν Δ. και Γ. Ζαχίλα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν μαχῶν ἐδείχθη ἀνδρεῖος, τίμιος και εὐπειθὴς και πολλὰ οἰκογενειακά του μέλη ἐχάθησαν κατὰ τὸν ἀγῶνα».

Κατόπιν, γράφεται ὅτι πέθανε πρὶν χρόνια και ὅτι ἄφησε χήρα και ὄρφανὰ «... κυλιόμενα εἰς δυστυχίαν» και ὅτι στὰ 1834 παρέδωσε και ἄλλα πιστοποιητικὰ στὴν Ἐπιτροπὴ, ἀλλὰ χάθηκαν.

22. Ὁ *Τριαντάφυλλος Χριστοδούλου*, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στρατιώτης.

α'. Στὴν αἴτησή του (ποὺ δὲν τὴν ὑπογράφει, γιατί ἦταν ἀγράμματος) γράφεται (Λαμία, 30.5.1865) ὅτι παραβρέθηκε σὲ πολλὰς μάχας «... και ἰδίως εἰς τὴν γενέθλιον πατρίδα μου Ὀλυμπον...», ὅπως και στὴν Κασσάνδρα. Ἀκόμα, μαθαίνομε ὅτι ὁ ἀδελφός του Κώστας σκοτώθηκε στὴν Ἀταλάντη και ὅτι χάθηκαν ὅσα πιστοποιητικὰ εἶχε ὑποβάλλει στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1834.

β'. Σὲ (πρωτότυπο) πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 7.690, Λαμία, 25.5.1865) τῶν Δήμου Ν. Ὀλυμπίου ἢ Ψαροδήμου και Γεωργίου Ζαχίλα βεβαιώνεται ὅτι ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα στὶς μάχες τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Κασσάνδρας, τῶν Τρικέρων και τῆς Σκιάθου, κατὰ τοῦ Τοπάλ πασᾶ, ἐνῶ πολέμησε και στὰ Βρυσάκια, στὶς διαταγὰς τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου και τοῦ Γέρο Καρατάσου.

23. Ὁ *Λάμπρος (Κωνσταντῖνος) Κωνσταντῖνου* ἢ *Κώνστα*, Ὀλύμπιος, στρατιώτης.

Ἐπηρετήσε με τὸν Γ. Ζαχειλα στὶς μάχες τοῦ Ὀλύμπου, τῆς Σκιάθου, τῶν Βρυσακίων τῆς Εὐβοίας κ.λ., ἀπὸ τὸ 1821 καὶ ὕστερα, ὅπως βεβαιώνουν (α/α 9.558 πιστοποιητικό, τῆς 27.5.1865) οἱ Γ. Ζαχειλας, Δ. Ν. Ὀλύμπιος καὶ ὁ ταγματάρχης Ψαροδήμος. Εἶχε τρία παιδιά.

24. Ὁ Γεώργιος καὶ Δημήτριος Κολέμης, ἀπὸ τῆ Βέροια. Ὁ Γιώργης ἦταν ὑπαξιωματικὸς 1ης τάξεως. Ὁ Δημήτριος ἔλαβε μέρος στὴ μάχη τῆς Καστανιάς Ὀλύμπου, τὴν 22 Μαρτίου 1822.

25. Ὁ Δημήτριος Μήτας Κνυπαρίσσης, ἀπὸ τῆ Χαλκιδική, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Σὲ πιστοποιητικό (α/α 7.755, τῆς 3-10-1849), ποὺ ὑπογράφουν ὁ Δημ. Τζάμης Καρατάσος καὶ ὁ Διαμαντῆς Νικολάου, βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴν Κασσάνδρα μέχρι τὴν ἄλωσή της καὶ μετὰ γράφονται τὰ ἑξῆς:

«... κατὰ δὲ τὸ 1822 εἰς τὰς περὶ τὴν Καστανιὰν ἐν Ὀλύμπῳ μάχας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν [τοῦ] Διαμαντῆ Ν. Ὀλυμπίου, ὅπου ἐπληρώθη μὲν αὐτός, ἔχασε δὲ ἅπαντας τῆς οἰκογενείας του, καὶ ἀκολούθως ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν παρευρέθη εἰς Βρυσακία, Παγώντα καὶ Δερβένια ἐν Εὐβοίᾳ, ὑπὸ δὲ τὸν αὐτὸν ἀρχηγὸν Καρατάσσον παρευρέθη πάλιν ὡς μπουλαχτζῆς, εἰς τὰς μάχας τῆς Ναούσσης, εἰς τὰς εἰς Κομπότι...».

26. Καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, Ὀλυμπίου.

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, βρέθηκε, στὸ πρωτότυπὸ τῆς, ἀπαντητικὴ ἐπιστολὴ (α/α 2.786/6.442) τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, στὶς 10.10.1828, ποὺ ἔχει (βλ. εἰκ. 3) ὡς ἑξῆς:

Ἐκλαμπρότατε Στρατάρχα,

Ἔλαβον τὴν Σεβασμίαν σου διαταγὴν, ἐγνώρισα πραγματικῶς τὴν πρὸς ἐμὲ Πατρῶαν εὐνοίαν. ἂν εἶχα δύναμιν εὐχαριστικὴν ἔπρεπε νὰ σᾶς γίνω θυσία. τὸν ἐρχομὸν μου εἰς τὸ στρατόπεδον, περὶ οὗ μὲ προστάζητε, ἔπρεπε νὰ τὸν βάλλω εἰς πρᾶξιν ἀνυπερθέτως, ἂν δὲν ἤθελε τρέξουν εἰς τὰ μέρη μας, τὰ ὅσα διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς σᾶς παριστάνομεν ὅτι ἔτρεξαν, καὶ ἂν ἡ διαταγὴ σας δὲν ἤθελε φθάσῃ ἐδῶ μετὰ καιρὸν ὄχι ὀλίγον ἐξ αἰτίας τῆς καραντίνας καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ κυρίου Περικλέου(ν)ς. Ὅθεν καὶ ἀναφερόμενοι ὅλοι κοινῶς, περιμένομεν πλέον τὴν δευτέραν σας διαταγὴν, καὶ αὐτὴν ὅσον οὔπω. διότι τὰ ἐδῶ δεινά, καὶ πέρα δεινωδινότερα, καὶ χρειάζονται ἢ ἀπάντησιν ἢ ἀναχώρησιν. Παρακαλεῖσθε λοιπὸν νὰ μᾶς προφθάσητε ταχέως μὲ πατρικὰς διαταγὰς περὶ τοῦ πρακτέου. ὅτι ἀπ' οὗ οἱ ἐχθροὶ κατέτρεξαν κατετανέους, κατέκασαν Ὀλυμπον, κατηδάφισαν τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου(ν) Διονυσίου(ν), δὲν ἔχουν ἄλλον σκοπὸν καὶ διανόημα, παρὰ νὰ κατατρέξουν καὶ ἡμᾶς ὄλους, ἀποδιώκοντες ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, διὰ νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. Αὐτὰ εἶναι τὰ ἐδῶ. ἡ δὲ ἐκ-

λαμπρότης σας μετὰ τοῦ Σεβαστοῦ Κυβερνήτου, πρὸς ὃν καὶ ἀναφορὰ ἰδιαίτερος, προστάξατέ μας τὰ σωτηριώδη πρακτέα. μένω μὲ τὸ προσῆκον σέβας.

1828: ὀκτωβρί(ον): 10:

ἐν Ὀλύμπῳ

ταπεινὸς δοῦλος

Διαμαντῆς Νικολάου.

Ἐκ τῆς ἀπὸ αὐτοῦ ἐγγράφου (ποῦ ἀπευθύνεται, προφανῶς, πρὸς τὸν Δημ. Ὑψηλάντη) πληροφοροῦμαστε καὶ τὰ ἐξῆς, σχετικὰ μὲ τὴν Μακεδονία-Ὀλυμπο:

Ὁ Διαμαντῆς Νικολάου βρισκόταν (ὅπως καὶ ἄλλοι ἀγωνιστὲς) μὲ διαταγὴ τοῦ Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια καὶ πάλι (10.10.1828) στὸν Ὀλυμπο—ὅπως γνωρίζαμε ἤδη—στὴν προσπάθειά του νὰ ἐλευθερώσει τὴν σκλαβωμένη ἰδιαίτερη πατρίδα του, μετὰ τὴν κατάπιξι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1822 καὶ τὴν ἀποτυχία καὶ τῶν ἄλλων μεταγενέστερων προσπαθειῶν.

Πιστοποιεῖται ἀκόμα ὅτι κατεδαφίστηκε τὸ μοναστήρι τοῦ ὁσίου Διονυσίου, γιατί—ὅπως εἶδαμε—χρησίμευε ἀνέκαθεν σὰν ὄρμητήριο τῶν κλεφταρματολῶν καὶ τῶν ἐπαναστατῶν.

Β'. ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ (ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΥΤΙΚΟΙ) ΠΟΥ ΔΕΝ ΗΣΑΝ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΚΑΙ ἔΛΑΒΑΝ ΜΕΡΟΣ ΣΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στὸ προαναφερμένο βιβλίό μου, γιὰ τὴν ἐκστρατεία καὶ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου, συγκέντρωσα ὅσα στοιχεῖα βρῆκα δημοσιευμένα μέχρι τώρα καὶ ἀναφέρονται στὴ συμμετοχὴ-συμβολὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ στὶς ἐπιχειρήσεις αὐτῆς τῆς περιοχῆς¹.

Ἐπίσης, σὲ ἄλλη μελέτη μου, δημοσίευσα νέες, ἄγνωστες πληροφορίες γιὰ τὶς ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις, κυρίως στὴ Χαλκιδική, ἀλλὰ καὶ στὸν Ὀλυμπο, ποῦ βρῆκα ὕστερα².

Πιὸ κάτω προσθέτω καὶ νεώτερες εἰδήσεις, ποῦ περιέχονται στὶς αἰτήσεις καὶ στὰ πιστοποιητικὰ ἀγωνιστῶν, ποῦ δὲν ἦσαν Μακεδόνες ἀλλὰ ἔλαβαν μέρος σὲ ναυτικὲς ἐπιχειρήσεις ἢ καὶ σὲ μάχες τῆς ξηρᾶς, στὴ Μακεδονία καὶ κυρίως στὸν Ὀλυμπο:

1. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 15 κ.έ. Ὁ Ἄγγλος πρόξενος στὴ Θεσσαλονίκη ἔγραψε, στὶς 30-3-1822, πὼς στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς ἐπρόκειτο νὰ λάβουν μέρος 24 πλοῖα. Βλ. Κ ω ν σ τ. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἐνέκδοτα, ὁ.π., σ. 57. Πρβλ. καὶ British documents, σ. 225. Σὲ μιὰ ἐπανεκδόση τῆς πιὸ πάνω μελέτης μου θὰ γίνῃ καὶ ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησι ὅλου τοῦ ὕλικου, ποῦ ἔχομε τώρα γιὰ τὴν συμβολὴ τοῦ ναυτικοῦ στὴν ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου, στὰ 1822.

2. Βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ η, Κατάλογος, ὁ.π., σ. 8,9, 15-16, 26 καὶ 27. Πρβλ. καὶ τὶς προαναφερμένες μελέτες τοῦ Ἰ ω. Ν. Φ ρ α γ κ ο ὑ λ α.

1. Γεώργιος Ἀργ. Διδήμας, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ναύτης.

Ἔλαβε μέρος «... εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὀλύμπου μὲ τὸ βρίκιον τοῦ Βουρέκα».

2. Μάρκος Ζαδές, ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Στὸ φάκελό του σώθηκε τὸ πιὸ κάτω (α/α 5.260/27.501/2.857) πιστοποιητικό, σὲ ἀντίγραφο, ποὺ σύνταξε καὶ προσυπόγραψε ὁ Ν. Βάμβας:

Ὁ ὑποφαινόμενος μαρτυρῶ ὅτι ὁ φέρων τὸ παρὸν Μάρκος Ζαδές, Θεσσαλός, χρηματίσας ἐν Χίῳ μαθητὴς μου, ἦλθεν ἐκ Τεργέστης μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Δ. Ὑψηλάντου, καὶ διετέλεσεν ἐξ ἀρχῆς ὑπηρετῶν τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτζᾶς, κατὰ τὴν εἰς Βοστίτζαν ἐκστρατείαν, ὅτε ἐπαπειλεῖτο ἀπόβασις τῶν πολεμίων εἰς Πελοπόννησον, κατὰ τὴν εἰς τὸν Ὀλυμπόν ἀποστολὴν μετὰ προκηρύξεων, ὅτι καὶ ἐκινδύνευσε συλληφθεὶς ἐν Κατερίνῃ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς κατάσκοπος, ἔπειτα κατὰ τὴν εἰς Κρήτην μετὰ τοῦ Τομπάζη ἐκστρατείαν, καὶ κατὰ πολλὰς ἄλλας καὶ σπουδαίας περιστάσεις, πάντοτε μετὰ προθυμίας, φρονήσεως, πίστεως καὶ γενναιότητος. Διὰ ταῦτα δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐνυπόγραφον μαρτυρικὸν πρὸς τε ἰδίαν αὐτοῦ εὐχαρίστησιν καὶ ἵνα χρήσιμον αὐτῷ γένηται, ὅπου ἂν χρειάζομαι συμβῆ.

*Ἐν Ἀθήναις
τὴν 13 Ἰουλίῳ 1842*

*Θ. Κολοκοτρώνης Ν. Βάμβας
Γ. Μ. Ἀντωνόπουλος
Πανοῦτσος Νοταρᾶς*

3. Μαργαρίτης Κούταβος ἢ Χατζῆ Φραντζῆς. Ἦταν ἀπὸ τὸν Αἶνο, πλοίαρχος 3ης τάξεως.

Ὁ φάκελός του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» περιέχει πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἐγγραφα:

α'. Σὲ 4σέλιδη, πυκνογραμμμένη, ἔκθεσή του, ποὺ ἔστειλε ἀπὸ τὴς Κυδωνιῆς (τὴ 18-5-1865), πρὸς τὸν «ἀδελφό» του Ἀντώνιο Κυριακίδη, γράφει (σελ. 4η) καὶ τὰ ἑξῆς:

«Δικαιοῦμαι νὰ ζητήσω τὰς δαπάνας, μισθοὺς καὶ ἄλλα [τὰ ὅποια] ὑπέκυψα εἰς τὴν ἐκστρατείαν Ὀλύμπου τὸ 1822, ὅτε ὁ Ὑψηλάντης διὰ διαταγῆς του μὲ τὸν ὑπασπιστὴν του Γρηγ. Σάλλαν καὶ μὲ τὴν Ἐπιτροπὴν Ὀλυμπιακῶν, συγκληθείσης ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διαμαντῆ καὶ Ν. Κασομούλη, Τζήνην καὶ ἄλλους, ὑπέκυψα, λέγω, εἰς δαπάνας καὶ μισθοὺς περὶπου τῶν 16-17 χιλ. γροσιῶν καὶ εἶχον διάφορα ἐγγραφα, καὶ τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν Σάλλα καὶ ἄλλων, ἀποδεικνύοντα τὰ πάντα, ἀλλά, ὅταν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖον καὶ ἀπολέσθησαν, καθὼς, ἐν καιρῷ τῆς Στυλίδος, εἰς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀρχηγούντων τῶν Ὀδυσσεᾶ καὶ Νικηταρᾶ...».

β'. Στὴν ἔκθεσή του (αἴτησή του) γράφει ὅτι τὸ 1821 στάλθηκε στὸν Ὀλύμπο κατὰ διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ Δ. Ὑψηλάντη «... διὰ γενικὰ τῆς ἐποχῆς συμφέροντα» καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐπαναστάσεως ἔφυγε. Ἦταν ἰδιοκτήτης τοῦ βρικοῦ (12 κανονιῶν) «ὁ Ποσειδῶν», ποὺ τὸ ὅπλισε μὲ ἔξοδά του καὶ ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου, μὲ τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Ὑψηλάντη Γρηγόριο Σάλλα καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, στὰ γεγονότα τῆς Χίου κ.λ.

γ'. Ὁ Νικόλαος Κασομούλης βεβαιώνει σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 2.204) ποὺ σῶθηκε σὲ ἀντίγραφο:

Ἐπὶ τῇ ὀριζομένῃ κατὰ τὸν π. νόμον ποινῇ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνηκούσης πολιτικῆς ἀποζημιώσεως. Πιστοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος, ὅτι διορισθεὶς κατὰ τὸ 1821 πληρεξούσιος τῶν ὀπλαρχηγῶν Ὀλύμπου, καὶ τοῦ Ἀντικοῦ μέρους τῆς Μακεδονίας νὰ μεταβῶ πρὸς τὸν τότε ἀρχηγὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, καὶ εἰς τοὺς προκείμενους τῶν τριῶν νήσων Ψαρῶν, Ὑδρας καὶ Σπέτζας, καὶ τῶν τῆς Πελοποννήσου, νὰ προμηθευθῶ ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα τοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἐνεργήσω νέαν ἐκστρατείαν διὰ θαλάσσης, πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Κασσάνδρας καὶ Ἁγίου Ὁρους. Προμηθευθεὶς ταῦτα, ὅσα ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς χορηγήσουν μετὰ τοῦ διορισθέντος (παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τότε τοῦ ἔθνους Δ. Ὑψηλάντου) ὡς Διευθυντοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων Γρηγορίου Σάλα. Μεταξὺ τῶν ἄλλων πλοίων [μετὰ] τῶν ὁποίων ἐσυμφωνήσαμεν νὰ μᾶς παρακολουθῶσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ἐδιατάχθη καὶ ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν Καπ. Μαργαρίτης Κούταβος μὲ [τὸ] πολεμικὸν βρῖκι του ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ συνεκστρατεύσῃ.

Ἀκολουθήσας ὅθεν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, συνετέλεσε τὰ μέγιστα διὰ θαλάσσης (ἐφοδιασθεὶς δι' ἰδίαις δαπάναις) εἰς τὴν ἐκστρατείαν, καὶ διαμείνας μέχρι τῆς διαλύσεως τῶν στρατοπέδων Ὀλύμπου εἰς τὰ παράλια ταῦτα καὶ μέχρι τῆς πτώσεως Ναούσης (Μακεδονίας) ἐκπλήρωσεν ὡς πλοίαρχος τὰ καθήκοντά του μὲ ζῆλον πατριωτικόν. Διὸ δίδεται τὸ παρὸν ἵνα τοῦ χρησιμεύση ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήνῃσι τὴν 15 Μαΐου 1847

Νικόλαος Γ. Κασομούλης

Ταγματάρχης πεζικοῦ.

δ'. Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ συμπλήρωσε τὰ ἐξῆς ὁ Νικόλαος Κανούσης¹:

Ἐπιβεβαιῶν καὶ ὁ ὑποφαινόμενος τ' ἀνωτέρω, πιστῶς ἐκτεθέντα, προσθέτω καὶ τ' ἀκόλουθα:

1. Βλ. γιὰ τοῦτον Γ. Χ. Χι ο ν ί δ η, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 10, 18, 28 καὶ 32.

“Οτι ὁ διαληφθεὶς Κούταβος, ὦν ὡς πρῶτος ὁδηγὸς τῶν ἄλλων μνημονευθέντων πλοίων, μετέφερεν εἰς τὸ πλοῖον του καὶ ἑκατὸν περίπου στρατιώτας ἀπὸ Ναύπλιον μέχρι τοῦ λιμένος Λευτεροχώρι τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐπὶ τοῦ πλοίου του, καθὼς καὶ τῶν ἀρχηγῶν ὅπου εἶς τῶν ὁποίων ἤμην καὶ ὁ ὑποφαινόμενος. Περὶ τῶν πιστῶν καὶ γενναίων ἐκδουλεύσεων τοῦ μνησθέντος Καπ. σ. 2 Μαργαρίτου / Κουτάβου εἶχε λάβει παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Δημ. Ὑψηλάντου διάφορα πιστοποιητικά, ἅτινα ἐχάθησαν ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖο του, τὸ ὅποιον ἔκαψαν, ὅταν οἱ ἐχθροὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Λιθάδα τοῦ Εὐδρίπου εἰσέβαλαν διὰ θαλάσσης.

Τὴν 17 Μαΐου 1847

Ἀθῆναι

N. Κανούσης.

ε'. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰωάννη Φιλήμονα, τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, περιέχονται (4.439/130) καὶ ἄλλα δύο ἔγγραφα γιὰ τὸν ἴδιο ἀγωνιστὴ:

Τὸ α/α 22 τοῦ Διαμαντῆ Νικολάου, ποῦ ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀποδεικτικόν.

Πίστιν βεβαίαν καὶ ἀληθῆ ποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος Διαμαντῆς Ὀλύμπιος, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ὑφώσαμεν τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς τὸν Ὀλυμπον, συμφώνως μὲ τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος, κατ' ἐκείνην τὴν ἀνάγκην, καὶ ὁ πλοίαρχος Μαργαρίτης Κούταβος, μὲ τὸ πολεμικὸν βρῆκίον του, συνετέλεσε πολὺ μὲ πλήρη ζῆλον καὶ πατριωτισμὸν, διὰ τε τὴν ματαίωσιν τῶν καθ' ἡμῶν ἐχθρῶν κινήματων, διὰ τὴν ὑποστήριξιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν ἡμετέρων, ὡς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Ἀρχηγὸν Δ. Ὑψηλάντην ἀποσταλέντας μὲ τοὺς Πληρεξουσίους Σάλαν καὶ λοιπούς. Συστήρω λοιπὸν τὸν διαληφθέντα Κούταβον ὡς τοιοῦτον, καὶ ὅτι δι' ἰδίων του ἐξόδων καὶ ἀμισθὶ διετήρει τὸ εἰρημένον πλοῖον, διασώσας καὶ πολλὰς ἀδυνάτους ψυχὰς κατὰ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς μας ἐκ τῶν ἐχθρῶν, καὶ εἰς ἔνδειξιν.

Ἀθῆναι τὴν 15 Ἰβρίου 1846

Διαμαντῆς Ὀλύμπιος.

Ἀκόμα, ὑπάρχει καὶ ἔγγραφο (α/α 23) τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος (Β'. περίοδος, α/α 136, Τρίπολις, 15.6.1823) καὶ συγκεκριμένα τοῦ Ὑπουργείου Ναυτικῶν πρὸς τοῦτον, μὲ τὸ ὅποιο διατάσσεται νὰ βοηθήσει καὶ αὐτὸς μαζί μὲ τὰ πλοῖα τῆς Σκοπέλου, τῆς Σκιάθου, τῶν Τρικέρων κ.ἄ. γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐφόδου ἐναντίον τῶν Τρικέρων, ποῦ ἀπειλοῦσε ὁ πασὰς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀκόμα, βρῆκα τὴν (α/α 8.974)5.325) ἐκθεσὴ του, ποῦ ἔστειλε ἀπὸ τὸ Ναύπλιο (1.7.1833), ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«Ἐκθεσις θαλασσίων ἐκδουλεύσεων τοῦ ὑποφαινομένου πλοιάρχου (τοῦ πλοίου) «ὁ Ποσειδῶν, Αἴνος, ἐτῶν 35, ἰδίον του πλοῖον.

1822. Α΄. Ἐξεστράτευσεν εἰς Ὀλύμπον κατὰ διαταγὴν Δ. Ὑψηλάντου καὶ ἀνεχώρησεν ἐφ' οὗ δὲν ὑπῆρχε πλέον στρατόπεδον».

Ὅμοιο εἶναι καὶ ἄλλο ἔγγραφο (α/α 8.975/5.226), ποῦ γράφτηκε στὴν Ἀθήνα (τὸ 1833) καὶ περιέχει τὰ πιὸ κάτω:

«1. 1822. Κατὰ διαταγὴν τοῦ Γ. Ἀρχηγοῦ κ. Δ. Ὑψηλάντη ἐστάθην εἰς Ὀλύμπον καὶ ἀνεχώρησα, ἀφ' οὗ δὲν ὑπῆρξε πλέον στρατόπεδον, διασώσας καὶ πολλὰς ψυχὰς, καταφυγούσας...».

4. Ἰωάννης Κώπας, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἀξιωματικὸς 7ης τάξεως.

Ἄνηκε σὲ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν. Στὸν φάκελό του ὑπάρχει πιστοποιητικὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη (Ἄργος, 22-11-1821, α/α 22.796/774 καὶ 15.233) σὰν πληρεξούσιου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅπου βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε, μὲ 20 στρατιῶτες, σὲ πολλὰς ἐκστρατεῖες.

Στὸ ἴδιο πιστοποιητικὸ (ἀντίγραφο) ὑπάρχει καὶ ἡ ἐξῆς βεβαίωση τοῦ Γρ. Σάλλα:

Ποιῶ πίστιν βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ, ὅτι ὁ κύριος Ἰωάννης Κώπας ἐν ὄσῳ καιρῷ διέτριψε μετ' ἐμοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὀλύμπου, μῆνας πλήρεις ἕξ, ἐφάνη ἄριστος εἰς πᾶσαν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐπαγγέλματός του, δείξας πάντοτε καὶ εἰς τὰ πάντα ζῆλον, ἀγάπην, προθυμίαν, φιλογένειαν καὶ εὐπειθειαν εἰς κάθε διαταγὴν. Καὶ εἰς ἐνδειξιν τῷ δίδεται τὸ παρόν.

*Ἐν Κορίνθῳ τῇ 1 Ἰουνίου αὐκβ
χιλίαρχος Γρηγόριος Σάλλας.*

Μὲ ἔγγραφο τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοῦτον (Τρίπολις, 24.4.1823) ὁ ὑπουργὸς («μινίστρος») τοῦ πολέμου τοῦ ἀνακοινώνει ὅτι προήχθηκε σὲ ταξίαρχο, σ' ἐκτίμησι τῶν ὑπηρεσιῶν του.

5. Γεώργιος Λέλης, ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

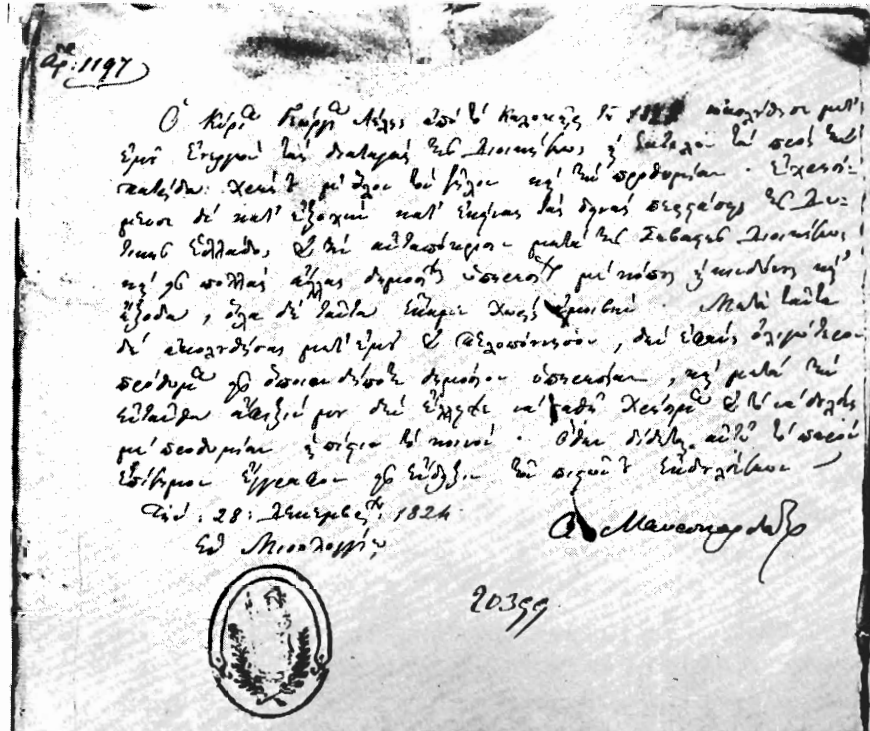
Διορίστηκε, ὅπως εἶναι γνωστό¹, ἑπαρχος τοῦ Ὀλύμπου, τῇ 19ῃ Ἀπριλίου 1822, μετὰ τὴν κατάνιξι τῆς ἐπαναστάσεως.

Στὸν φάκελό του στὸ «Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν» δὲν περιέχονται ἀξιόλογα ἔγγραφα. Ὑπάρχει αἴτησι (1865) τῶν κληρονόμων του.

Τὸ μόνον ἀξιοσημεῖωτο στοιχεῖο εἶναι σχετικὸ πιστοποιητικὸ (ποῦ σώθηκε στὸ πρωτότυπό του, καὶ μὲ σφραγίδα, ἀριθμὸς 1.197/20.399) τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ποῦ ἔχει (βλ. καὶ εἰκ. 4), ὡς ἐξῆς:

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδη, Ἡ ἐκστρατεία, ὀ.π., σ. 40-43, 52 καὶ 60. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἰωάννου Χρ. Πούλου, Πολιτικά τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὀθωνος, στὴν «Ἐπετηρίδα τῆς Ἐταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν» 2(1969-1970)27-66, ὅπου (σ. 47), δημοσιεύονται πληροφορίες γιὰ τὴν ὅλη δρᾶσι του καὶ ἐπαινεῖται ἡ δικαστικὴ θητεία του».

Ὁ Κύριος Γεώργιος Αέλης ἀπὸ τὸ Καλοκαίρι τοῦ 1824 ἠκολούθησε, μετ' ἐμοῦ ἐνεργῶν, τὰς διαταγὰς τῆς Διοικήσεως καὶ ἐκτελῶν τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη του μ' ὄλον τὸν ζῆλον καὶ τὴν προθυμίαν. Ἐχρησίμωσε δὲ κατ' ἐξοχὴν κατ' ἐκείνας δὲ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν

Εἰκ. 4. Τὸ πιστοποιητικὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου
γιὰ τὸν Γεώργιο Αέλη

ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας δημοσί(ας) ὑπηρεσί(ας) μὲ κόπους καὶ κινδύνους καὶ ἔξοδα, ὅλα δὲ ταῦτα ἔκαμε χωρὶς ἀμοιβῆν. Μετὰ ταῦτα δέ, ἀκολουθήσας μετ' ἐμοῦ εἰς Πελοπόννησον, δὲν ἐφάνη ὀλιγώτερον πρόθυμος εἰς ὅποιανδήποτε δημοσίαν ὑπηρεσίαν, καὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἄφιξίν μου δὲν ἔλειψε νὰ σταθῇ χρήσιμος εἰς τὸ νὰ δουλεύῃ μὲ προθυμίαν καὶ πίστιν τὸ κοινόν. Ὅθεν δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν ἐπίσημον ἔγγραφο εἰς ἔνδειξιν τῶν πιστῶν του ἐκδουλεύσεων.

Τὴν: 28: Δεκεμβρίου 1824.

Α. Μαυροκορδάτος.

ἐν Μισολογγίῳ

6. Ἀνδρέας Μαυρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος, 2ης τάξεως.

Στὴν αἴτηση (14.5.1865) τῆς χήρας τοῦ Μάρως γράφεται μεταξύ ἄλλων ὅτι: «Δις ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Κοινότητος εἰς τὸν Ὀλυμπόν, ὅπως ἐπαναστατήσῃ τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας τὸν 7/βρίον τοῦ 1823» καὶ ὕστερα κατέπλευσε στὴν Εὐβοία. Τὸ συνιδιόκτητο πλοῖο διεύθυνε ὁ ἀδελφός του Νικόλαος.

Εἰκ. 5. Συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη
γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ Σπύρο Μωραΐτη,
ὅπου ἡ ὑπογραφή καὶ ἡ ἀτομικὴ σφραγίδα του

Οἱ πρόκριτοι τοῦ νησιοῦ βεβαιώνουν ὅτι εἶχε συνεταιρικό πλοῖο μὲ τὸν ἀδελφό του Νικόλαο, ἐνῶ ἀπὸ ἄλλη αἴτηση τῆς γυναίκας του (11.11.1846) μαθαίνομε ὅτι τὸ πλοῖο ἦταν βρῖκι καὶ ὀνομαζόταν «Ὁ ἅγιος Νικόλαος».

7. Κωνσταντῖνος Μαυρογιάννης, ἀπὸ τὰ Ψαρά, ὑποπλοίαρχος 2ης τάξεως.

Ἦταν ἀδελφός τοῦ Ἀνδρέα καὶ τοῦ Νικολάου, ποὺ ἦταν καὶ ἰδιοκτῆτης τοῦ πλοίου, ὅπως βεβαιώνει (πιστοποιητικό 1.190/27.4.1865) ὁ ναύαρχος Ἀπόστολος Ἀποστόλης, ὁ ὁποῖος πιστοποιεῖ ἀκόμα ὅτι ἔλαβε μέρος «... καὶ εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν παραλίων Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ τὸν Φεβρουάριον ἐπιόντος ἔτους (=1822), ὅπου προσβληθεὶς ὑπὸ δευτάτης ἀσθενείας, ἐπανῆλθεν εἰς Ψαρά καὶ ἀπεβίωσεν».

8. Δημήτριος Κωνσταντίνου ἢ Μέκας, ὑπαξιωματικός 2ης τάξεως.

Ἔλαβε (1844) ἀργυροῦν μετάλλιο.

Ἡ γυναίκα του Κρυστάλλω ἦταν κάτοικος τῆς Ἀταλάντης καὶ ζητοῦσε οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Τὸ αἴτημά της στήριζε σὲ πιστοποιητικὸ (α/α 354, Ἀταλάντη, 2.5.1840) τεσσάρων ἀξιωματικῶν (δύο ταγματάρχων καὶ δύο λοχαγῶν), οἱ ὅποιοι βεβαίωναν τὰ ἑξῆς:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι πιστοποιοῦμεν, ἐν συνειδήσει, ὅτι ὁ Δημήτριος Κωνσταντίνου, ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα Δημήτριος Μέκκας κληθεῖς, ἅμα ἐξεργράγη ἢ ἐπανάστασις κατὰ τὴν Μακεδονίαν, ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλ. Ἔθνους, ἔλαβε τὰ ὄπλα καὶ ἐτέλει ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ κολονέλου Σιάλα καὶ τοῦ Διαμαντῆ Ὀλυμπίου, παρευρέθη εἰς τὰς διαφόρους μάχας κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ὀλυμπον...», ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία, στὶς διαταγὰς τοῦ Γέρο Καρατάσου, στὴν Πλάκα κ.λ. Ἦταν ἀνδρεῖος καὶ ὑπάκουος. Ὀνομάστηκε εἰκοσιπένταρχος, ὅταν σχηματίστηκαν οἱ χιλιαρχίες καὶ ἦταν στὰ Μέγαρα. Ἀκόμα, βεβαιώνεται ὅτι ξόδεψε τὴν πατρικὴ καὶ τὴν προσωπικὴ περιουσία του γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀγῶνα.

9. *Εὐάγγελος Μητρόπουλος*, ἀπὸ τὴν Πρεμετὴ τῆς Ἠλείου.

Σὲ τρία πιστοποιητικὰ τοῦ 1843-1844 βεβαιώνεται ὅτι πολέμησε στὴ Μυτιλήνη, ἀλλὰ καὶ στὴν Κασσάνδρα, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἑμμ. Παπᾶ («Μαυωλιὸν Σέρας, Σέραλη»), στὶς ὀδηγίες τοῦ θεοῦ του Μέλίου, ὅπως καὶ στὴν Εὐβοία καὶ στὸ Βρυσάκι.

10. *Ἀνδρέας Νεροῦτζος*, ἀπὸ τὰ Ψαρά, πυροβολιστής.

Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 2.685, Σύρος, 8.5.1865) τῶν Γ. Βελέντζα, Γεωργ. Ν. Γιάνναρη, Κ. Γιαννίτζη καὶ Δ. Ν. Ἀράπη μαθαίνομε ὅτι ἦταν τότε 70 χρόνων καὶ ὅτι «... παρευρέθη μὲ τὸ πλοῖον τοῦ Γεωργίου Χ(ατζ)ῆ Μικὲ ὑποπλοιαρχοῦντος τοῦ ὑποφαινομένου, εἰς ...τὴν ἐκστρατεῖαν Ὀλύμπου ὡς πυροβολιστής...».

11. *Ἰωάννης Νίκου ἢ Τζάμης*, ἀπὸ τὰ Τρίκαλα Θεσσαλίας, στρατιώτης.

Ἡ χήρα του Ἀσημίνα ὑπέβαλε αἴτηση (Ἀταλάντη, 1.4.1865), στὴν ὁποία γράφει:

«Ὁ σύζυγος τῆς ὑποφαινομένης Ἰωάννης Νίκου, ἅμα ἐξεργράγη ἐν Μακεδονίᾳ ἢ ἐπανάστασις, ἠκολούθησε τὸν ἀρχηγὸν Καρατάσον καὶ παρευρέθη εἰς ὅλας τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας μάχας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος.

Εἰς τὰς χιλιαρχίας, κατετάχθη εἰς τὴν τοῦ Καρατάσου».

Ἐπέβαλε, ἀκόμα, καὶ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 15.140, τῆς 8.4.1865) τῶν λοχαγῶν Μ. Ἑμμ. Βέροιοι καὶ Ἀθανασίου Χαλκιώτη, στὸ ὁποῖο βεβαιώνεται ὅτι:

«... εἰς τὰ Ἐβροί εὐρέθη εἰς τὴν μάχην Νιάουστας καὶ Βέροιας, μετὰ ταῦτα εἰς τὰς μάχας Πέτρας, Ναυπλίου, Χαλκίδος, Τρικέρων, Ἀλατᾶ, Σκιάθου, ὅτε ἐχαλάσθη ὁ τουρκικὸς στόλος, Νεοκάστρου καὶ Ἀταλάντης».

12. *Στέφανος Ξανθάκης*, ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολη, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Γεννήθηκε τὸ 1800. Ἀπὸ πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 80.521) μαθαίνομε ὅτι πολέμησε καὶ στὸ Μεσολόγγι σὺν στρατιώτης καὶ κατέληξε θυρωρὸς (1849) τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπου ὑπηρετοῦσε συνέχεια.

Στὸν φάκελό του ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς πιστοποιητικὸ (ἀριθ. 8.119/8.052, Ἀθήνα, 5.1.1845) τῶν Διαμαντῆ Νικολάου Ὀλυμπίου καὶ Δ. Τσάμη Καρατάσου, μὲ θεώρηση (21.7.1865) τοῦ ἐμπορικοῦ γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως:

Πιστοποιεῖται ὅτι

Ὁ ἐξ Ἀδριανουπόλεως Στέφανος Ξανθάκης, ἐλθὼν εἰς Ὀλυμπον, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἔτους, παρευρέθη καὶ ἐπολέμησε μετ' ἐμοῦ εἰς ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συγκροτηθείσας μετὰ τῶν Τούρκων μάχας καὶ ἐπολέμησεν ἀνδρείως εἰς τὴν φρικώδη ἐκείνην μάχην τῆς Καστανιάς, εἰς ἐκείνην τοῦ Ἐλευθεροχωρίου, ὡς καὶ εἰς ἐκείνην τῆς Μηλέας, εἰς τὸ διάστημα τῶν ὀπίων ἔδειξε πάντοτε ζῆλον καὶ γενναϊότητα, φέρων σὺν τούτοις εὐπείθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους του, καὶ ἀπέχων πάσης στρατιωτικῆς καταχρήσεως. Κρίναντες ὅθεν χρέος μας, τῷ δίδομεν τὴν παροῦσαν μας εἰλικρινῆ ἀπόδειξιν, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνηκόντως, καὶ ὑποσημειούμεθα.

13. *Μιχαὴλ Οἰκονόμου*, ὑπαξιωματικὸς 2ης τάξεως.

Ἡ χήρα του Μαρούσα καὶ ὁ ἱερέας γιὸς τους Θεόδωρος ὑπέβαλαν τὴν ἐξῆς αἴτηση (Λεωνίδι Κυνουρίας, 18.6.1865), ποὺ παρουσιάζει ἐνδιαφέρον:

Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἀγωνισαμένων καὶ θυσιασάντων ἐν τῷ Ἱερῷ ἀγῶνι Σ. Ἐπιτροπὴν!

Ἄπ' ἐνθερμον ἔρωτα πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς κοινῆς ἡμῶν πατρίδος κινούμενος καὶ ὁ σύζυγός τῆς ὑποφαινομένης χήρας Μιχαὴλ Οἰκονόμου, ὅτε κατὰ τὸ 1821 ἤκουσε τὴν φωνὴν τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος μας, μολοντί διέτριβε τότε εἰς Εὐρώπην, μόλον τοῦτο ἀθωρεῖ, μετὰ καὶ ἄλλων ὁμογενῶν δραξάμενος τὰ ὅπλα ἀφίχθη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς ὁποίας οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν, εἰδήμων ὢν τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν περὶ τὰ πολεμικὰ τοῦ ἀντοχοῦς συζύγου μου ἐμπειρίαν ἰδὼν ὁ ἀοίδιμος Δ. Ὑψηλάντης προεβίβασεν αὐτὸν χιλιάρχον, δώσας εἰς αὐτὸν διαταγὰς, ὅπως, ἀπελθὼν μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Γρηγορίου Σάλλα, εἰς τὰς περὶ τὸν Ὀλυμπον χώρας διεγείρη αὐτὰς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἐκτοτε, διατρίβων εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ 1823 δὲν ἔλειπε παρευρισκόμενος εἰς ἀπάσας τὰς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ συναπτομένας μάχας καὶ

μαχόμενος γενναίως κατ' αὐτῶν. Ἐπεμαρτύρει δὲ ταῦτα ὁ μέχρι τινος ἐπιζῶν ἔτι καπετὰν Διαμαντῆς, ὁ ἐξ Ὀλύμπου.

Σκοτώθηκε στὴν Ὑπάτη, σὰν πυροβολιστής.

14. *Κυριαζῆς Πανταζῆς Μιντζελιώτης*, ὑποπλοίαρχος 1ης τάξεως.

Πρόκειται γιὰ ἀγωνιστὴ, ποὺ βοήθησε πολὺ στὸν ἀγῶνα καὶ ὁ φάκελός του περιέχει ἀξιοσημείωτα καὶ ἀξιόπιστα πιστοποιητικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτουν νέα καὶ ἄγνωστα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀλύμπου καὶ γιὰ τὴν προσπάθεια τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως νὰ βοηθήσει τὸ κίνημα, ἀλλὰ τοῦτο ἔγινε μὲ μεγάλη καθυστέρηση καὶ συνεπῶς χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἔτσι:

α'. Στὸ ἀριθ. 398 «ἀποδεικτικὸ» (Ἀθήνα, 1.4.1842) ὑπογράφουν τὰ μέλη «τῆς κατὰ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως, ὁ Ἄρειος Πάγος» καὶ ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς:

Οἱ ὑποφαινόμενοι μέλη τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Διοικήσεως ὁ Ἄρειος Πάγος, κατὰ τὸ 1822 ἔτος ἐπιβιβασθέντες ἐκ Σκοπέλου εἰς τὸ ἰδιόκτητον πλοῖον (ἰμβρίκι) τοῦ κυρίου Κυργιατζῆ Πανταζῆ Μιντζελιώτου, ὁμοῦ μὲ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Ἀρείου Πάγου μετέβημεν εἰς Λιθάδα τῆς Εὔβοιας.

Καθ' ὄλον τὸν διάπλον μας καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ πλοίου του ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρ(είου) Πάγου καθὼς καὶ κατὰ τὴν ἐκεῖθεν εἰς Ὀλυμπον πρὸς μεταφορὰν στρατευμάτων, μὲ τὴν ἐπίσχυσιν (ἀπὸ ἀμοιβαίων ἐλληνικῶν στρατευμάτων) διετήρει τὸ πλοῖον του, τὸ πλήρωμα αὐτοῦ σνιστάμενον εἰς δέκα ἕξ ναύτας, καὶ τὰ ἀπαιτούμενα πολεμοφόδια ἰδίαις δαπάναις, δεικνύων πάντοτε σπανίαν φιλογένειαν καὶ πραγματικὴν εὐπειθειαν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τὸ πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἔφερε καὶ αὐτοὺς τοὺς δύο υἱούς του· ὁ εἷς ἦδη ἐπιζεῖ εἰς πενίαν. Ὅθεν, εἰς ἔνδειξιν τῶν ἐκδουλεύσεων πρὸς τὸ ἔθνος τοῦ ἦδη πεπρωμένον τοὺς ὀφθαλμοὺς γηραιοῦ τούτου ἀγωνιστοῦ, στερουμένον τῶν πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ γῆρας του ἀναγκαίων δίδεται πρὸς αὐτὸν τὸ παρὸν κατ' αἴτησίν του.

Ἀττικῆς Νεόφυτος

Δ. Μανσόλας

Νικόλαος Αἰνιάν(;)

Κ. Τασσίκος

Ἀδὰμ Δούκας.

β'. Σὲ «μαρτυρικὸ» μὲ ἀριθ. 398 γράφονται τὰ πιὸ κάτω:

Ἐπειδὴ ἡ ὑπερτάτη Βουλὴ μοὶ εἶχε στείλει εἰς Ὀλυμπον δι' ἀναγκαίας ὑποθέσεις, φθάσας εἰς Σκιάθον ἔμαθον ὅτι τὰ περιγιάλια τοῦ Ὀλύμπου εἶναι ὅλα εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἔχθρου. Διὰ νὰ ἀκολουθήσω λοιπὸν τὴν διάβασίν μου βεβαίαν, καὶ νὰ ἠμπορέσω νὰ ἀνοίξωμεν μίαν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν κα-

πεταναίων ἦτον ἀνάγκη νὰ ὑπάγω μὲ παρτίδα μεγάλην ἀρματωμένην, ὑπεχρέωσα μερικὰς παρτίδας καπετανέων νὰ μὲ ἀκολουθήσουν, οἱ ὅποιοι ἐστάθησαν πρόθυμοι, ἀκολουθήσαντές με μὲ τὰ καράβια των καὶ μὲ ἴδια των ἔξοδα. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἐστάθη καὶ ὁ παρὼν καπετὰν Κυριαζῆς Πανταζῆς Μαντζελιώτης μὲ τὸ καράβιον του καὶ μὲ μίαν σκαμπαβίαν του, ἔχων μαζί του 30 ἀνθρώπους, ὁ ὁποῖος ἐστάθη προθυμότεος εἰς τὰ πρὸς τὴν πατρίδα χρέη καὶ μὲ ἠκολούθησεν ἀπὸ τὰς 8 Ἀπριλί(ου) ἕως εἰς τῆ 30ῆ. Εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐφάνη ἄξιος καὶ ἐπάσχιζε νὰ γίνῃ ὠφέλιμος μὲ κάθε του ἐπιμέλειαν. Ὅθεν, διὰ πάσας τὰς ἐκδοιλεύσεις τοῦ φιλογενοῦς καπετάνου, τοῦ μένω καὶ ἐγὼ ὑπόχρεως καὶ τὸ γένος.

1822, Ἀπριλίον 30 Σκιάθος
Νικόλαος Παπαδόπουλος.

Σὲ ἄλλο ἀντίγραφο γράφεται ὅτι ἡ χωρητικότητα τοῦ πλοίου του ἦταν 4.000 «κοιλῶν».

γ'. Σὲ (μὲ ἀριθ. 398) πιστοποιητικὸ γράφονται τὰ ἐξῆς:

Δηλοποιεῖται διὰ τοῦ παρόντος ὅτι ὁ Κυριαζῆς Πανταζῆς Μαντζελιώτης, καρaboκέρης, τρεῖς μῆνας μὲ ἠκολούθησεν ἀμισθωτὶ μὲ τὸ πλοῖον του καὶ συντρόφους. Ἐζήτησε λοιπὸν τὸ παρὼν ἐμμάρτυρον καὶ τῷ ἐδόθη, ἵνα ἔχη εἰς καιρὸν ἐλευθερίας λόγον νὰ ζητῆ τὸ δίκαιόν του παρὰ τῶν ἐπιστατῶν, Προέδρων καὶ ἀρχηγῶν του, δεκτὸς ὡς καλὸς πατριώτης. Διὸ καὶ ὑποφαίνομαι τῆ σφραγίδι μου.

Τὴν 29 Αὐγούστου 1822 ἐν τῆ Σκιάθῳ
Ὁ Ἀρχηγὸς
Διαμαντῆς Νικολάου
Ὁ Γραμματεὺς Ἰω. Κωνσταντινιάδης.

δ. Σὲ «Καταγραφή ἐξόδων» του διαβάζομε καὶ τὰ πιὸ κάτω (διορθώθηκαν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη):

Ἀπὸ 30 Ἀπριλίον ἕως 3 Μαΐου 1822, ὅπου ἐμπαρκάρησα τὸν Νικόλαον Παπαδόπουλον ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Βουλὴν, καθὼς διαλαμβάνει καὶ τὸ ἀποδεικτικόν, μισθοὶ διὰ τριάντα ἀνθρώπους, καράβι καὶ σκαμπαβία ἐπλήρωσα τάλληρα 150.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ αὐτὸ ταξίδι ὅπου ἐπῆγα εἰς τὸν κόρπον τῆς Θεσσαλονίκης τάλληρα 130.

Ἀπὸ Μαΐου μέχρι Ἰουνίου 3 ἐμπαρκάρισα τὸν Ἄρειον Πάγον ἀπὸ Σκόπελον καὶ τὸν ἐπῆγα εἰς Λιθάδα, μισθοὶ τῶν ἀνθρώπων 16 πρὸς τάλληρα 5 τὸν καθένα τάλληρα 80.

Κουμπάνιες καὶ πολεμοφόδια εἰς αὐτὸ τὸ ταξίδι ἐξώδενσα τάλληρα 93.

Ἀπὸ 29 Ἰουνίου ἕως 27 Αὐγούστου μὲ ἐμβάρκαρεν ὁ Ἄρειος Πάγος τὸν

κον Διαμαντῆν Νικόλαον, διὰ τὰ πηγαίνωμεν εἰς τὸν Ὑόλυμπον, ἐξώδευσα εἰς τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ μισθοὺς τῶν ἀνθρώπων διὰ μῆνας τρεῖς τάλληρα 462.

Τέλος, ἀναφέρεται καὶ τὸ ταξίδι τοῦ στὰ Ψαρά (23.2.1824).

15. *Ραζῆς Χρῦσανθος*, ἀπὸ τὴν Κεφαλλονιά, ἱερομόναχος, ἀξιωματικὸς 3ης τάξεως.

Στὸν φάκελό του περιέχονται ἀξιόλογα ἔγγραφα. Τὰ καταχωρῶ, μιὰ καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα καὶ σχετίζονται καὶ μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὑόλυμπου:

α'. Γράμμα τοῦ Ἐνθιμου Γαζῆ, πὺ τὸ ἔστειλε (9.5.1821) ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τοῦ «Γόλου» (= Βόλου), πρὸς τοὺς Ὑδραῖους, ὅπου γράφονται καὶ τὰ ἐξῆς:

«... Οἱ τῆς Ὑσσας ἐγκάτοικοι καὶ τοῦ Ὑόλυμπου κινοῦνται καὶ αὐτοὶ σήμερον τὰ μέρη τοῦ Ἄρμυροῦ ἐκινήθησαν ἐχθές... τὰ πολιορκήσωσι τὸ Ζητούνι... ἢ Λάρισσα... σήμερον ἐμάθαμεν ὅτι ἐκινήθησαν καὶ τὰ πέριξ Θεσσαλονίκης...».

Μὲ τοῦτο ἀπαντοῦσε σὲ ἐπιστολὴ τους τῆς 29.4.1821.

β'. Ἐγγραφο τῶν προκρίτων τῆς Ὑδρας πρὸς τοὺς μοναχοὺς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, πὺ ἀρχίζει:

«Πανοσιώτατοι ἡγούμενοι καὶ μοναχοὶ τῶν ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μοναστηρίων Ἡ φιλογενεστάτη Πατρίς μας, βλέπουσα τὴν γενικὴν ζήτησιν τῶν ὁμοπίστων».

Καὶ τελειώνει:

«Παρακαλοῦμεν τὰ μᾶς εἰδοποιεῖτε περὶ τῶν κατορθωμάτων σας», χωρὶς τὰ ἀναφέρεται ἢ ἡμερομηνία τῆς συντάξεώς του καὶ οὔτε ὑπάρχουν ὑπογραφές.

Ἐπάρχει ὁμως καὶ ἢ ἐξῆς ἀξιόλογη σημείωση ἐνὸς Χρῦσανθου (;), ἢ ὁποία δημοσιεύεται ὅπως ἔχει:

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐνθουσιάσθησαν καὶ ὠπλίσθησαν δύο χιλιάδες μοναχοί, οἵτινες καταβαίνοντες ἐπολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκην, κόψαντες παρευθὺς τὰ νερά: οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀπελπισθέντες ὑποχρέωσαν διὰ τῆς βίας τοὺς Ἐβραῖους τὰ μαχήσουν μὲ τοὺς μοναχοὺς, καὶ ἔγινεν ἢ πόλις ἄνω κάτω».

16. *Γρηγόριος Σάλλας*, ἀπὸ τὴν Πάρο, ἀξιωματικὸς 4ης τάξεως, χιλίαρχος.

Στὸν φάκελο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὑόλυμπου¹ ὑπάρχουν τὰ ἐξῆς ἔγγραφα:

1. Γιὰ τὸν Γρηγόριο Σάλα ἢ Σάλλα βλ. Γ. Χ. Χι ο ν ἰ δ ἦ, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 16 κ.έ., 25 κ.έ., 43 κ.έ. καὶ 49-51, ὅπου βιβλιογραφία καὶ κριτικὴ τῆς συμπεριφορᾶς, τῶν πράξεων καὶ τῶν παραλείψεων του.

α'. Ἀναφορὰ (Ἀθήνα, 7.4.1866) τῆς Μαριγιῶς, χήρας Γρηγορίου Σάλλα, κατοίκου Ἀθηνῶν, ὅπου ἀναγράφονται καὶ τὰ πιὸ κάτω: «Ἡ ὑποφαινομένη δυστυχῆς χήρα τοῦ μακαρίτου Γρηγορίου Σάλλα, καταγομένου ἐκ τῆς νήσου Πάρου καὶ φονευθέντος κατὰ τὸ 1827». Ὑστερα ἀναφέρεται εἰς διπλώματα τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821, ποὺ τὰ ἐπίσημα πρωτότυπά τους τὰ κρατοῦσε ἡ ἴδια καὶ συνεχίζει: «... διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου διορίζεται ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας, ὅπου μεταβὰς κατὰ τὸ 1822 ἀνεζωπύρωσεν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη τὴν ἐπανάστασιν. Ἀποτυχούσης τῆς ἐκστρατείας ἐκεῖνης, πολλὰ ὁ σύζυγός μου ὑποστάς καὶ διακινδυνεύσας, ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον».

Κατόπιν γράφει ὅτι μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἄντρα της πέθαναν καὶ τὰ δύο παιδιὰ τους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓνα ἦταν ἀγόρι καὶ τὸ ἄλλο κορίτσι. Ἀκόμα ἀναφέρει ὅτι ἦταν χιλίαρχος καὶ ὑπασπιστῆς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη καὶ ἀρχιστράτηγος τῆς Μακεδονίας. Ἀκολούθησε τὸν Ὑψηλάντη στὴν Τρίπολη, στὴν Κόρινθο, στὸ Ἄργος, στὴν Ἁγία Μαρίνα καὶ ἀλλοῦ.

β'. Ὑπέβαλε καὶ δευτέρη αἴτηση (Ἀθήνα, 5.9.1871), ὅπου προσθέτει ὅτι ὁ ἄνδρας της σκοτώθηκε σὲ μάχη στὸ Λεωνίδι καὶ συνεχίζει: «Δὲν ὑπολείπομαι δὲ νὰ φανερώσω ὅτι ὁ σύζυγός μου Γρηγόριος Σάλλας, γεννηθεὶς ἐν Πάρῳ, διετέλει εἰς Ρωσσίαν, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μαζί μὲ τὸν ἀείμνηστον Ὑψηλάντην. Εἶχομεν περιουσίαν ἐν Σμύρνῃ, ἐκ προικός μου, τὴν ὁποῖαν οἱ Τοῦρκοι, ἕνεκα τοῦ συζύγου μου, ἐδήμευσαν», μὲ συνέπεια νὰ δυστυχεῖ ἡ ἴδια. Στὴ δευτέρη αἴτησή της γράφει ὅτι ἀπέκτησαν (μονάχα) ἓνα κορίτσι.

γ'. Ὑπάρχουν ἀκόμα δύο ἀντίγραφα τῆς πιὸ κάτω ἐπιστολῆς τοῦ Δ. Ὑψηλάντη, μὲ τὴν ὁποῖα τοῦ γίνεται γνωστὸ ὅτι προάγεται σὲ χιλίαρχο:

Ἡμέτερε ὑπασπιστὰ κύριε Γρηγόριε Σάλλα,

Διὰ τὴν σταθερότητα καὶ πίστιν τῶν εἰς τὸ γένος διαφόρων δουλεύσεων, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν, τὴν ὁποῖαν ἔδειξες εἰς ὅλας τὰς μάχας τῆς πολιορκίας τῆς Τριπολιτζᾶς, σὲ προβιβάζομεν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ χιλίαρχου, βέβαιοι ὄντες ὅτι θέλεις φιλοτιμηθῆ νὰ κάμῃς καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔργα πρέποντα εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον καὶ ἄξια τῆς κοινῆς τοῦ Γένους καὶ τῆς ἰδιαίτερας τιμῆς ἡμῶν.

Πρὸς τὸν ὑπασπιστὴν χιλίαρχον

κύριον Γρηγόριον Σάλλαν

Ἐν Ἄργει τῇ 22 Νοεμβρίου 1821

Δημήτριος Ὑψηλάντης

Πληρεξούσιος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου.

Τέλος, ἄς σημειωθεῖ ὅτι στὸ «Ἀρχεῖον τῶν Ἀγωνιστῶν» ὑπάρχουν φάκελοι καὶ γι' ἄλλους τρεῖς ἀγωνιστὲς μὲ τὸ ἴδιο ἐπίθετο (ποὺ γράφεται ὁμως

στις περιπτώσεις αυτές με ένα λ: «Σάλας»). Συγκεκριμένα, τούτοι ήσαν: Ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ «Μητζος», στρατιῶτες, ἀπὸ τῆ Σιβίστα Μεσολογγίου καὶ ὁ Σταυρος Γεωργίου ἢ Σάλας, ὑπαξιωματικός, ἀπὸ τὸ Ἄργος.

17. *Δημήτριος Τζήνος*, ἀξιωματικός 4ης-6ης τάξεως.

Γνωρίζαμε ἤδη ὅτι τούτος πολέμησε στὸν Ὀλυμπο καὶ τὸ ἐπίθετό του τὸ ξέραμε μὲ τὴ γραφὴ Τζίνος¹.

α'. Ἡ γυναίκα του Ἑλένη σὲ αἴτησή της (Ἀθήνα, 16.5.1865) προβάλλει χρηματικὲς ἀξιώσεις, γράφοντας ὅτι ὁ ἄντρας της εἶχε τὸν βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη.

β. Σώθηκε (στὸ πρωτότυπό του) τὸ πιὸ κάτω πιστοποιητικό:

Ἄρ. 8017.

Ἑλληνικὴ πολιτεία

Ἡ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας

Γραμματεία

Δηλοποιεῖ

Ἵτι κατὰ τὸ ἀπὸ ἀρ. 722 διάταγμα τῆς Κυβερνήσεως, δι' οὗ ἐπικυροῦνται οἱ μέχρι τῆς 28 Μαρτίου λογαριασμοὶ τοῦ κατὰ τὰ Μέγαρο Ἐκτ. Ἀστυνομίου Κ. Δ. Τζήνου, ὀφείλονται αὐτῷ εἰς ἐξόφλησιν τῶν προκειμένων λογισμῶν φοίνικες χίλιοι ἐξήκοντα πέντε καὶ λεπτὰ εἴκοσιν. Ἄρ. 1065: 20, ἀντὶ τῶν ὁποίων τῷ δίδεται τὸ παρὸν καὶ θέλει εἶσθαι δεκτὸν ἀντὶ μετρητῶν παρὰ τοῦ Ταμείου εἰς πᾶσαν πληρωμὴν.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 3 Ἰανουαρίου 1833.

Ὁ Γραμματεὺς

Α. Μαυροκορδάτος.

18. Ἀποστόλης Ἰωάννου Τζίρος, ἀπὸ τὴν Ἄρτα, στρατιώτης.

Οἱ «πατριῶται» Ἀγγελῆς Γάτζος καὶ Κώστας Χορμόβας (ἀριθμ. 12.605, Ναύπλιο, 8-6-1834) βεβαιώνουν (σὲ ἐνικὸ ἀριθμὸ) ὅτι: «Ὁ ὑποφαινόμενος πιστοποιῶ, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Τζίρος Ἀρτινός, ἐχρημάτισεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μου στρατιώτης κατὰ τὸ 1822, ὅπου ἐλάβομεν τὰ ὄπλα εἰς Ὀλυμπον κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Παρευρέθη εἰς ὄλας ἐκεῖνας τὰς μάχας καὶ εἰς τὴν τελευταίαν εἰς Νιάουσαν. Ἀφοῦ ἤλθαμεν εἰς Ἄγραφα, ἐκινήθημεν πάλιν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καθὼς καὶ εἰς Πλάκα καὶ εἰς Πέτα...».

19. *Γιάννης Μορῆς*, ἀπὸ τὰ Τρίκερα, πλοίαρχος.

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος» τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης σώθηκε (ἀριθ.

1. Βλ. γιὰ τοῦτον Γ. Χ. Χιονίδης, Ἡ ἐκστρατεία, ὁ.π., σ. 11,27, 32,36, 40, 43 καὶ 54-55. Βλ. καὶ τοῦ Γιάννη Κολιόπουλου, ὁ.π., σ. 17, 51, 56 106, 123 καὶ 349.

7.136 καὶ 3.484A, σημειωμένοι με μολύβι) τὸ πιὸ κάτω ὑποσχετικὸ συμφωνητικὸ ἐνοικιάσεως πλοίου γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ὀλύμπου:

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιῶ ὁ ὑποκάτωθι γεγραμμένος ὅτι, κινούμενος ὑπὸ ζήλον πίστεως τε καὶ πατρίδος ἀρμάτωσα τὸ πλοῖον μου με: 32 τριάντα δύο ἀνθρώπους, καὶ πηγαίνω εἰς Ὀλυμπον διὰ νὰ δουλεύσω μετὰ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἤθελα κάμει με τοὺς Ὀλυμπίους, ὑπόσχομαι δὲ νὰ μὴ φέρω οὐδεμίαν βλάβην εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου ἀδελφούς, νὰ σέβωμαι καὶ τὰς οὐδετέρας σημαίας, πλὴν με ἔρεναν. Ταῦτα ὑπόσχομαι καὶ ὑπέγραφα ἰδιοχείρως, ἵνα σώζηται τὸ παρὸν ἀποδεικτικὸν εἰς τὸν Σεβαστὸν Ἄρειον Πάγον.

1822, Ἀπριλίου 11, ἐκ Λιθάδος τῆς Εὐβοίας.

Καπετὰν Γιάννης Μορῆς, Τρικεριώτης, ὑπόσχομαι.

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΙΩ. ΦΙΛΗΜΟΝΑ

Στὸ «Ἀρχεῖον Φιλήμονος», τοῦ Τμήματος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, ὑπάρχουν πολλὰ καὶ ἐνδιαφέροντα ἔγγραφα.

Διαλέγω παρὰ κάτω ὅσα σχετίζονται με τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821-1822 στὴ Μακεδονία καὶ δὲν τὰ βρῆκα δημοσιευμένα:

α'. Ἐπιστολὴ τοῦ Θ. Νέγρη πρὸς τὸν Π. Ἀναγνωστόπουλο (α/α, 7.137/3.485) ἀπὸ τὴν Κόρινθο, τῆς 12.4.1822, ὅπου γράφονται τὰ ἐξῆς:

Ἀγαπητὲ ἀδελφέ,

Ἔλαβον πρὸ ἡμερῶν ἔγγραφόν Σας, περιεκτικὸν τριῶν ἐφημερίδων καὶ εἰδήσεων περὶ τοῦ κατὰ Θεσσαλίας πολέμου. Ὁ γραμματοκομιστής, με εἶπεν ὅτι ἔρχεται νὰ λάβῃ τὴν ἀπόκρισιν ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἄχρι τοῦδε.

Χαίρω μεγάλως, ἀδελφέ, φανταζόμενος τὰς καρποφόρους πεδιάδας τῆς ἐνδόξου Θεσσαλίας μέλος τῆς πτωχοῦς μας Ἑλλάδος, τὸ ὅποιον τοῦτο δὲν εἶναι δύσκολον μετὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν Ὀλυμπίων, ἂν ὁ ἐντεῦθεν στρατὸς κατορθώσῃ πρῶτον νὰ κερδήσῃ τὴν Φούρκαν καὶ ἐξακολουθήσῃ ἔπειτα με τὴν ὁποίαν φέρεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ζέσιν...

β'. Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντίου (= Ἰωάννου Φιλήμονος;) ἀριθ. 8.616 καὶ 9.102-9.103.

Τίτλος: «Αἱ προκαταρκτικαὶ αἰτίαι τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν Πελοπόννησον», Πελοπόννησος, Νοέμβριος 1822.

Φύλλ. 9α-β, σημ. β ἀπὸ τὸ φύλλ. 8β. Στις 14.3.1822, ἀπὸ τὸ Δίστομο, ὁ Δημ. Ὑψηλάντης καλοῦσε τοὺς καπεταναίους νὰ συγκεντρωθοῦν στὴ Γραβιά.

Φύλλ. 9β, σημ. ἀπὸ τὸ φύλλ. 9α:

κὴ κυρίεσις τοῦ Ζητουνίου θέλει καταστήσῃ ἄφοβον εἰς τὸ ἐξῆς τὰ μέρη ταῦτα τῆς Ἑλλάδος. Θέλει σηκώσῃ τοὺς Ὀλυμπίους καὶ θέλει μᾶς ἀνοίξῃ διὰ τὰ ἐμπρὸς τὸ πλεον ἐνδοξὸν στάδιον...».

γ'. *Ἰωάννου Βασιλειάδου Βυζαντίου* (= Ἰωάννου Φιλήμονος).

«Συνοπτική ἔκθεσις περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς διαλυθείσης ἑλληνικῆς διοικήσεως τῆς Ἀῆς περιόδου.

Ἐκ Τριπολιτσᾶς, τὴν 20 Ἰουλίου 1823 καὶ 3ον (ἔτος) τῆς Ἀνεξαρτησίας»

Στὴν 5ῃ σελίδα γράφονται τὰ ἑξῆς γιὰ τὶς συνέπειες τῆς διαμάχης μεταξὺ Φαναριωτῶν, Μαυροκορδάτου, Νέγρη καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ:

«Συγχρόνως ἐμποδίζουν καὶ τὴν εὐτυχή ἔκβασιν τοῦ Ὀλύμπου, ἐπειδὴ ἐσηκώθη τότε εἰς τὰ ἄρματα διὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν ἐμποδίζουσιν, ἐπιστρέψαντες ὀπίσω τὰ δύο Ψαριανὰ καράβια, φέροντα τὴν πολεμικὴν ὕλην καὶ τοῦτο πάλιν διατί; διὰ νὰ μὴ δοξασθῇ ὁ Ὑψηλάντης, ὡς ἐνεργὸς φαινόμενος τῆς ἐλευθερίας τῶν Θεσσαλῶν, καὶ ἐνδυναμωθῇ, εὐρεθεὶς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοσοῦτων δυνάμεων. Καὶ ἡ κοινὴ πρόοδος; Ἄς ἐμποδισθῇ! Τοιαῦται παράλογοι ὑπόνοιαι τοὺς καταδυναστεύουν, χωρὶς ποσῶς νὰ ἐμβλάψωσιν εἰς τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἀνδρός, καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τοὺς κινδύνους ὅπου ὑπέμενεν, ἀποβλέπων εἰς μόνην τὴν κοινὴν ἀνόρθωσιν καὶ εὐδαιμονίαν».

Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν Πελοποννησίων καὶ τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως (Ἀρείου Πάγου).

Στὴν 9ῃ σελίδα σημειώνονται: «Ἐν τμῆμα τῆς Κεντρικῆς Διοικήσεως ἐγκατεστάθη εἰς Εὐβοίαν ... ὅθεν διέφθειρε σκάνδαλα, διενήργει φατρίας καὶ ἐσφετερίζετο παρανόμως τὰ κοινὰ τῆς νήσου, ὑπερασπιζόμενον ἀπὸ τὸν Διαμαντῆν Νικολάου Ὀλύμπιον, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν καὶ στρατηγὸν Εὐβοίας, χωρὶς ποσῶς νὰ ἀγωνισθῇ εἰς τὸ ἔθνικὸν στάδιον καὶ νὰ δειχθῇ καθαρὰ ὁ εἰλικρινὴς πατριωτισμὸς του καὶ ἡ ἑλληνικὴ γενναιότης του...».

δ'. Ἐγγραφο (372/30.3.1842, ποῦ ὕστερα ἀριθμήθηκε μὲ τοὺς ἀριθμοὺς 8.794/5.143, πρβλ. καὶ 8.793/5.142) τοῦ διοικητοῦ τῆς Θήρας πρὸς τὴν Γραμματεία (Ἐπιτομή) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν γιὰ τὸν περιβόητο Θ. Καῖρη, ὅπου (φύλλ. 2α) γράφονται καὶ τὰ ἑξῆς, γιὰ τὴν γνωστὴν συμμετοχὴν τοῦ ἐπανάστασι τοῦ Ὀλύμπου¹.

«... ὅτε ὁ Διδάσκαλος ἦτον ἐνθους, τῷ ἐνέπνεε τὸν θεῖον τῆς ἐλευθερίας ἔρωτα, πείθων αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὸν ἐνδοξὸν θάνατον ἢ τὴν ἐπάρατον δουλείαν. Καὶ ὁ τοσοῦτου ἐνθουσιασμοῦ ἔμπλεως ἦτον Ἕλληνας, μεταβαίνων κατὰ τὸ 1821 ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον εἰς τὸν Ὀλυμπον, ἐνθουσιάζει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, καὶ διατρέχει τὰς ὑπερηφάνους κορυφὰς καὶ κοιλάδας τῶν ὄρεων του, γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος, καθ' ἑξάμηνον ὀλόκληρον...».

Τέλος, ἐξυμνεῖ τὸν Καῖρη, ποῦ ἦταν πιά γέροντας.

1. Βλ. Γ. Χ. Χιονίδης, ὁ.π., σ. 7, 9, 11, 19, 26-28, 31-32, 34, 38, 40 καὶ 47.

Π Ρ Ο Σ Θ Η Κ Η :

Ἡ πρὸ πάνω μελέτη μου¹ παραδόθηκε γιὰ δημοσίευση στὶς 15.9.1979. Ὅταν εἶχε ἤδη στοιχειοθετηθεῖ, κυκλοφόρησε ὁ 12ος τόμος τοῦ περιοδικοῦ «Θεσσαλικά Χρονικά» (1977-1979), ὅπου δημοσιεύεται ἡ ἐργασία τοῦ Ν. Κ. Γ ι α ν ν ο ὕ λ η, Θεσσαλοὶ ἀγωνιστὲς τοῦ 1821, ἀρχεϊακὸ ὑλικό, Ἄθινα 1979, σ. 303, ὅπου ἀφιερώνεται τὸ τέταρτο (IV) κεφάλαιο σὲ ἐβδομήντα ἀγωνιστὲς τοῦ Ὀλύμπου (βλ. ἰδιαίτερα τὶς σ. 136-186), ποὺ γράφτηκε μὲ βάση καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ Ἀρχείου Ἀγωνιστῶν τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Δὲν ἦταν ὅμως δυνατὴ πιά ἡ ἀναφορά μου στὴ μελέτη τούτη, οὔτε ἡ ἀναδιάρθρωση τῆς ἐργασίας μου, ὅπως, ἀσφαλῶς, γίνεται εὐκόλα κατανοητό.

Βέροια

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

---

1. Θεωρῶ εὐχάριστη ὑποχρέωσή μου, νὰ σημειώσω καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ὅτι καὶ ἡ ἐργασία μου τούτη δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γραφεῖ χωρὶς τὴν πρόθυμη βοήθεια τοῦ δ. Φ. κ. Παναγ. Νικολοπούλου, Διευθυντῆ τοῦ Τμήματος Χειρογράφων καὶ Ὁμοιοτύπων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, γιὰτὶ χρειάστηκε πολὺμηνη μελέτη τῶν φακέλων καὶ ἡ ἐξυπηρέτησή μου ἀπὸ τὸν ἴδιο προσωπικά, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε τότε ἄλλο προσωπικό, σὸ Τμήμα τοῦτο.

R É S U M É

Georges Hionidis, Documents inédits et indications inconnues sur les «Kleftarmatoli» et l' Insurrection (1821-22) en Macédoine et particulièrement en Olympe.

D'après des petitions, certificats etc., qui se gardent dans les «Archives des Combattants» de la Bibliothèque Nationale d'Athènes, une tentative est élaborée de donner de nouveaux renseignements sur deux catégories de combattants.

Dans la première partie sont publiés des documents ou des extraits de documents et leur résumé sur les 25 Kleftarmatoli Macédoniens-Olympiens: Dimos Nikolaou ou Psarodimos d'Olympe, Kostas Nikolaou d'Olympe, Athanassios Syropoulos, Giorgis Syropoulos, Ioannis (Yiannakis) Syropoulos, Melios Syropoulos, Anagnostis Petsavas, Lazaious, Mitros Liakopoulos, Démétrius Liakopoulos, Nikolaos Liakopoulos, Vassilios Liakopoulos, Vassilios Likaos, Georgios Zahilas, Ioannis Manakopoulos, Tolios Mihail ou Lagomitropoulos, Emmanuel et Nikolaos Molotzos, Iakovos Perikleous d'Olympe, Ioannis Tzamis ou Tsamis, Kostas Tolios, Démos-Démétrius Christodoulou, Triantafillos Christodoulou, Lambros Konstantinou, Georgios et Démétrius Kolemis et Démétrius Mitas ou Kyparissis.

Dans la deuxième partie on publie des renseignements et des documents pour 19 combattants et surtout des marins, qui n'étaient pas des Macédoniens, mais qui prirent part aux événements insurrectionnels de Macédoine et, particulièrement, d'Olympe, soit: G. Didimas, M. Zades, M. Koutavos, G. Lelis, Io. Kopas, An. Mavroyiannis, K. Mavroyiannis, D. Konstantinou, E. Mitropoulos, A. Neroutzos, I. Nikou ou Tzamis, S. Xanthakis, M. Economu, K. Pantazis Mitzeliotis, R. Chrysanthos, Greg. Sallas, D. Tzinos, A. Tziros et G. Moris.

En outre, on publie des extraits des documents des «Archives Philimon», de la même Bibliothèque, relatifs. Enfin, une bibliographie et des explications sont données dans 41 annotations.